

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN
MOBİL İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
HAKKINDAKİ ALGILAMALARI**

Onur YUMURTACI

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2015

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MOBİL İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
HAKKINDAKİ ALGILAMALARI**

Onur YUMURTACI

DOKTORA TEZİ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KESİM

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2015

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Onur YUMURTACI'nın "Üniversite Öğrencilerinin Mobil İletişim Teknolojileri Hakkındaki Algılamaları" başlıklı tezi **08 Eylül 2015** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Sinema ve Televizyon Anabilim Dalında, Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Mehmet KESİM
Üye : Prof.Dr.Nezih ORHON
Üye : Prof.Dr.T.Volkan YÜZER
Üye : Yrd.Doç.Dr.Murat Ertan DOĞAN
Üye : Yrd.Doç.Dr.Yasin ÖZARSLAN

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
ENSTİTÜ

Doktora Tez Özü

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MOBİL İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ HAKKINDAKİ ALGILAMALARI

Onur YUMURTACI

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2015

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KESİM

Bu çalışma kapsamında Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin, mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamaları araştırılmıştır. Bu amaç çerçevesinde literatür taraması gerçekleştirilmiş, mobil iletişim teknolojilerine ve kullanıcılarına ilişkin bilgilere ek olarak algı, tutum, algılama ve kullanım eğilimlerine ilişkin bilgi ve tanımlamalara erişilmiştir. Algılamalara ilişkin verilerin elde edilebilmesi için İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı ve Teknolojinin Kabulü Modeli çerçevesinde bir kuramsal temel ve veri toplama aracı geliştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak öğrencilerle yapılan yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler kullanılmıştır. Elde edilen veriler tematik analiz yoluyla incelenmiş, bulgular kuramsal temel ve alanyazın ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular arasında üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarında eşzamanlılığın ve sesli iletişimin öncelik taşıdığı, yüz mimikleri ve vücut dilinin yansıtılması ile mekan ortaklığının ise aranan nitelikler olmadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların ifadelerinin tematik analiz yoluyla yorumlanmasıyla katılımcıların öne çıkan kullanımları arasında bilgi erişimi, sesli eşzamanlı iletişim ve metin tabanlı gecikmeli iletişim çıkmıştır. Gerçekleştirilecek olan iletişimin yakın kişilerle mi yoksa tanıdık olunmayan kişilerle gerçekleştirileceği, katılımcılar için anıdalık, yüz mimikleri ve vücut dilinin yansıtılması için belirleyici bir etken olmuştur. Cihaz sınırlılıkları, rahatsız edilmeme arzusu ve metin tabanlı iletişimin bazı katılımcılar tarafından yeterli, bazıları tarafından yetersiz görülmesi ise algılanan kullanılabilirlik ve algılanan kullanım kolaylığı olumsuz etkileyen etkenler olmuştur. Çalışma kapsamında İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı, metin tabanlı iletişime olan yatkınlığı açıklamakta yetersiz kalırken Teknolojinin Kabulü Modeli, algılamaların ölçülmesi için etkili ölçütler sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mobil iletişim teknolojileri, algılama, Teknolojinin Kabulü Modeli, İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı.

Abstract

THE PERCEPTIONS OF UNIVERSITY STUDENTS REGARDING MOBILE COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Onur YUMURTACI

Department of Film and Television

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, September 2015

Advisor: Prof. Dr. Mehmet KESİM

This study aims to determine the perceptions of university students regarding mobile communication technologies. A literature review was conducted regarding mobile communication technologies, their users, and perception. Designed as a descriptive case study, the opinions of students from the Anadolu University Faculty of Communication Sciences were obtained through a semi-structured open-ended interview. The interview questions were derived from a theoretical basis established through the Media Naturalness Theory and the Technology Acceptance Model. The data gathered was studied using thematic analysis, and the findings were evaluated with regards to both the theoretical framework of the study, and the literature in the field. The foremost findings were that participants perceived synchronicity and voice communication to be more important, while facial expressions, body language, and colocation were not sought qualities. The thematic analysis revealed that access to knowledge and information, voice communication, and asynchronous text based communication were the foremost uses for mobile communication technologies. Participants reported that the degree of closeness and intimacy was a determining factor in preference regarding immediacy, facial expressions, and body language. Perceived usefulness and perceived ease of use were heavily influenced by technical limitations of devices, unwillingness to be disturbed, and text based communication. Media Naturalness Theory was lacking in explanatory power regarding the lenience towards text based communication, while the Technology Acceptance Model was proven to be a powerful tool in determining user perceptions.

Keywords: Mobile communication technologies, perception, Technology Acceptance Model, Media Naturalness Theory.

28/09/2015

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Onur Yumurtacı

Önsöz

Tanıştığımız gün itibariyle desteğini, bilgeliğini ve motivasyonunu esirgemeyen, rehberliğinden fazlaca faydalandığım Prof. Dr. Mehmet KESİM'e saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım sürecinde beni yönlendiren, tezimin her aşamasında katkıları bulunan Prof. Dr. T. Volkan YÜZER, Prof. Dr. Gülsün EBY'ye ve Prof. Dr. E. Nezih ORHON'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezin veri analizine ek olarak tez yazma sürecinde dostluklarından faydalandığım Bilim Uzmanları Emin PAFTALI, Duygu TOSUNAY ve Gülcan YUMURTACI'ya teşekkür ederim.

Babam Kenan YUMURTACI ve annem Gloria YUMURTACI'ya yaşamım boyunca sunmuş oldukları imkanlar, fırsatlar ve sabırları için; hayatımı paylaştığım eşim ve dostum Gülcan YUMURTACI'ya ömrüm boyunca minnettarlığımı sunarım.

Doktora sürecinde maddi ve manevi desteklerine ek olarak bilgelikleriyle de bana yön veren Duygu ERÇETİN ve Çağatay Edgücan ŞAHİN'e, dostlukları ve sabırları için Ayşe TUNÇ PAFTALI ve Duygu ABBASOĞLU'na teşekkür ederim.

Bu süreçte bana destek olan tüm arkadaşlarımin desteği ve dostluğu için minnettarım.

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz	iii
Abstract	v
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi	vii
Önsöz.....	viii
Özgeçmiş.....	ix
Tablolar ve Şekiller Listesi	xiv
Kısaltmalar Listesi.....	xv
1. Giriş.....	1
1.1. Problem.....	2
1.2. Amaç	7
1.3. Önem	8
1.4. Sınırlılıklar	9
1.5. Tanımlar	10
2. Alanyazın	12
2.1. Duyu, Algı, Algılama, Tutum ve Davranış	12
2.2. Algılamanın Tarihçesi	13
2.2.1. Antik Yunan düşüncesi	13
2.2.2. Gestalt kuramı	14
2.2.3. Algı-tutum-eylem süreci.....	15
2.3. Teknoloji ve Toplum İlişkisi	17
2.3.1. Mobil kavramı.....	18
2.3.1.1. Mobil ve taşınabilir ayrımı	18
2.3.1.2. Mobil iletişim teknolojileri.....	19
2.3.1.3. Mobil iletişim teknolojileri ve yeni medya kavramı .	21
2.3.1.4. İnsanlarda mobillik	22
2.3.1.5. Mobil insan, mobil teknoloji, mobil toplum	23
2.3.2. Dijital göçebelik/bedevilik.....	23
2.3.3. Doğuştan dijital olanlar ve dijital göçmenler	25

2.4. Çalışmanın Kuramsal Temelleri	26
2.4.1. İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı (İODK)	26
2.4.1.1. İletişim Ortamları Doğallığı Kuramının kuramsal temeli: İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı (İÖZK)	28
2.4.1.2. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramının eleştirileri	29
2.4.1.3. Kuramsal altyapı olarak İletişim Ortamları Doğallığı Kuramının tercih edilmesi	30
2.4.2. Teknolojinin Kabulü Modeli (TKM)	30
2.4.2.1. Teknolojinin Kabulü Modelinin kuramsal temelleri	31
2.4.2.2. Teknolojinin Kabulü Modelinin eleştiriler karşısındaki gelişimi	33
2.4.2.3. Kuramsal altyapı olarak Teknolojinin Kabulü Modelinin tercih edilmesi.....	35
2.4.3. Kuramlar matrisi.....	36
2.5. Teknolojinin Toplumdaki Dağılımı.....	39
2.6. Ağ Toplumu ve Teknolojinin Toplumsal Etkileri.....	40
2.7. Bilişim Teknolojileri ve Toplum.....	41
2.8. Ağ Toplumunda Değişen İş Gücü ve İstihdam Olanaklarında Üniversitenin Yeri.....	44
2.9. Dijital Okuryazar Nesli Olarak Üniversite Öğrencileri.....	45
2.10. Mobil İletişim Teknolojileri ve Üniversite Öğrencileri	46
3. Yöntem.....	49
3.1. Araştırma Modeli.....	49
3.2. Araştırma Deseni	50
3.2.1. Araştırma alanı	51
3.2.2. Katılımcılar	52
3.3. Veri Toplama Aracı.....	52
3.4. Veri Toplama Süreci.....	56
3.5. Verilerin Analizi.....	59

3.5.1. Tematik analiz.....	59
3.5.2. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması	60
3.6. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği.....	61
3.6.1. Geçerlilik	61
3.6.2. Güvenilirlik	64
3.7. Araştırmanın İnanılabilirliği.....	66
3.8. Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri	67
4. Bulgular ve Yorum	68
4.1. Mekan Ortaklığına İlişkin Bulgular	68
4.1.1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı.....	68
4.1.2. Aynı anda aynı yerde bulunma hissi.....	71
4.2. Eşzamanlılık, Anında ve Gecikmeli İletişim Hakkında Bulgular	73
4.2.1. Eşzamanlı ve gecikmeli iletişim	73
4.2.2. Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık	75
4.3. Yüz Mimiklerinin Yansıtılması ve Gözlemlenmesine İlişkin Bulgular	77
4.3.1. Yüzlerin görülebilmesi	77
4.3.2. Yüz mimiklerinin kullanılması.....	78
4.4. Vücut Dilinin Kullanılmasına İlişkin Bulgular	80
4.5. Konuşmanın Yapılması ve Duyulmasına İlişkin Bulgular.....	82
4.6. Bulguların Kuramsal Düzey ile İlişkilendirilmesi ve Tematik Analizleri	84
4.6.1. Mekan ortaklığına ilişkin bulguların yorumlanması	84
4.6.1.1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı.....	85
4.6.1.2. Aynı anda aynı yerde bulunma hissi.....	86
4.6.2. Eşzamanlılık, anında ve gecikmeli iletişim hakkındaki bulguların yorumlanması.....	87
4.6.2.1. Eşzamanlı ve gecikmeli iletişim	87
4.6.2.2. Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık	88

4.6.3. Yüz mimiklerinin yansıtılmasına ve gözlemlenmesine ilişkin bulguların yorumlanması.....	90
4.6.3.1. Yüzlerin görülebilmesi	90
4.6.3.2. Yüz mimiklerinin kullanılması.....	91
4.6.4. Vücut dilinin kullanılmasına ilişkin bulguların yorumlanması.....	92
4.6.5. Konuşmanın yapılması ve duyulmasına ilişkin bulguların yorumlanması.....	95
4.7. Bulguların Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi Kapsamında İncelenmesi	97
4.7.1. Mekan ortaklığı.....	97
4.7.2. Eşzamanlılık	98
4.7.3. Yüz mimiklerinin yansıtılması ve gözlemlenmesi.....	98
4.7.4. Vücut dilinin yansıtılması ve gözlemlenmesi.....	99
4.7.5. Konuşmanın yapılması ve duyulması	100
5. Sonuç ve Öneriler	102
5.1. Sonuç	102
5.2. Öneriler.....	106
5.2.1. Kavramsal öneriler	106
5.2.2. Kuramsal öneriler.....	108
5.2.3. Araştırmacılara yönelik öneriler	110
Ekler.....	111
Kaynakça	117

Tablo ve Şekiller Listesi

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Kuramlar Matrisi	38
Tablo 2. Cihaz Sahipliğinin Nesillere Göre Dağılımı	40
Tablo 3. Teknoloji Kullanıcı Türleri.....	43
Tablo 4. Pilot Çalışma Görüşmelerine İlişkin Bilgiler	57
Tablo 5. Veri Toplama Görüşmelerine İlişkin Bilgiler	58
Şekil 1. Durum çalışmaları için temel tasarım türleri.....	51

Kısaltmalar Listesi

TKM	: Teknolojinin Kabulü Modeli
TKM2	: Teknolojinin Kabulü Modeli 2
BTKKK	: Birleşmiş Teknolojinin Kabulü ve Kullanımı Kuramı
İODK	: İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı
İOZK	: İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı
MEK	: Mantıklı Eylem Kuramı
PDK	: Planlı Davranış Kuramı
APDK	: Ayrıştırılmış Planlı Davranış Kuramı
PDA	: Personal Digital Assistant
ICT	: Information and Communication Technology
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BT	: Bilişim Teknolojileri

1. Giriş

Teknoloji ve toplum arasındaki ilişki, teknoloji geliştikçe tekrar incelenebilen, hem teknolojinin hem de toplumun değişmesi sonucunda yeni ve farklı sonuçlara varılabilen bir çalışma alanı olmuştur. Benzer bir şekilde teknolojinin gelişmesinden kaynaklanan toplumsal değişimler de teknoloji ve toplum arasındaki ilişkinin sürekli olarak yeniden incelenmesini gerektirebilir.

Marshall McLuhan (2003: 341-343), teknolojik belirleyici bir yaklaşım ile yeni iletişim teknolojilerinin toplumun yapısını değiştirdiğini savunmuş, zaman içerisinde iletişim teknolojileri sayesinde coğrafi olarak geniş olan dünyanın bir “Küresel Köy” haline indirgeneceğini savunmuştur. McLuhan’ın “Küresel Köy” benzetmesi, iletişim teknolojilerinin gelişiminin sonucunda Internet’in ortaya çıkışıyla gerçekleşmiş oldu. İletişim teknolojileri, toplumsal yaşamı zaman ve mekândan bağımsızlaştırarak her zaman ve her yerde bir sürekli bağlı olma durumu ortaya çıkarmıştır. Kongar (2004: 23-36), teknoloji ve toplum arasındaki ilişkide hem toplumun teknolojiyi, hem de teknolojinin toplumu etkileyebileceğini belirtmiştir. Castells (2000: 500-509), yeni iletişim teknolojilerinin meydana getirdiği değişimleri göz önünde bulundurmuş ve bu çerçevede bir “ağ toplumu” yapılanmasına gidildiğini ve sosyal yapıların hiyerarşilerden ağlara yönelik bir yeniden oluşum içine girdiğini belirtmektedir.

Teknoloji ve toplum arasındaki ilişki incelendiğinde teknoloji hem toplumun ihtiyaçlarına karşılık veren üretimler olarak, hem de topluma yön verebilen nesnelere olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede teknolojiye meydana gelen gelişmelerin yakından takip edilmesiyle birlikte insanları ne şekilde etkilediği konusunda çıkarımlarda bulunulabilir. McLuhan’ın teknolojik belirleyici yaklaşımı çerçevesinde düşünüldüğünde ulaşım teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, ev inşasında meydana gelen yenilikler sayesinde yerleşik hayata geçen insan için tekrar bir hareketlilik güdüsü olmuştur. Ancak McLuhan’ın “Küresel Köyünün” ulaşım teknolojileriyle değil elektronik ve iletişim teknolojileriyle meydana gelmiş bir dünya görüşü olduğu söylenebilir.

Sanayi sonrası toplumlarda kullanılan gelişmiş iletişim teknolojileri, insanların iletişimde bulunmak için yerlerinden oynama ihtiyaçlarını ortadan kaldıracak

nitelikler taşısa da, insan gerek özel, gerek çalışma hayatında hareket etme zorunluluğu içerisinde (Wiredu, 2007).

İnsanın gündelik yaşamında iletişim ihtiyaçlarından mahrum kalmamasında etkili olan bir teknolojik değişim de mobil teknolojilerin ortaya çıkışıdır. Teknolojik öğelerin sabit yapılardan insanın yanında taşıyabildiği mobil yapılar haline geçmesi, teknolojinin insanın günlük yaşamında daha fazla yere sahip olmasını da beraberinde getirmiştir. İnsanlar teknolojiyi yanlarında taşıdıkça ondan daha fazla etkilenme olasılıkları da artmaktadır. Bu nedenle, insanların teknoloji hakkındaki algılamalarının, hem teknolojinin, hem de toplumun anlaşılması açısından önemli olduğu söylenebilir.

1.1. Problem

McLuhan'ın (2003: 63-68) teknolojik belirleyicilik görüşleri, özellikle yeni iletişim teknolojilerinin toplumun yapısındaki değişimlerde önemli rol oynadıklarını savunmuştur. Bununla birlikte Basalla (2004: 3-35), tarih boyunca toplumsal yaşamı etkileyen teknolojik gelişmelerin insanların ihtiyaçlarından da kaynaklandığını göstermiştir. İnsan yaşamındaki ihtiyaçların giderilmesinden doğan icatların yaratıcı bir çaba sonucu ortaya çıktığını belirten Basalla, bununla birlikte otomobil ve kamyon gibi içten yanmalı motora sahip ulaşım araçlarını örnek göstererek bazen ihtiyacın icadın ardından ortaya çıkabileceğini de belirtmektedir. Her iki koşulda da insanın teknoloji ihtiyacı ve anlayışı, insan-insan ve insan-doğa ilişkilerince belirlenebilmektedir (Kongar, 2004: 23-24). İnsan davranışlarının da temel öğelerinden biri görevlerinin ve bunun beraberinde teknolojilerinin hareketliliğidir (Wiredu, 2007: 110-112). İnsanın doğal olarak hareketli yapısına uyum sağlayabilen teknolojiler geliştirmesi de bu nedenle doğal karşılanmalıdır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan iletişim ihtiyacının da bu hareketli yapıya uyum sağlayacak şekilde gelişmesi de elbette insan-insan ilişkilerinin doğal gelişiminin bir sonucu olarak karşılanabilir. İletişim araçları ve iletişim teknolojisi, insanın geleneksel olarak yüz yüze gerçekleştirdiği eylemlerin yüz yüze olmayan, bireylerin fiziksel olarak bu yüz yüze iletişim kanallarını kullanamayacağı mesafelerde veya durumlardaki iletişim ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiştir. Aslında ortaya çıkışından beri iletişim teknolojilerinin bir hareketli, "mobil" boyutu bulunmuştur. Bir yerden başka bir yere veya bireyler arasında

haberleşme, iletilmek istenen mesajın fiziksel olarak ulaştırılmasına bağlı olmuştur. Bu nedenle de ilk aşamada iletişim teknolojilerinin hızı, fiziksel olarak insanın hareket kabiliyetleri (ör. kişisel ulaştırma ve atlı posta) ile sınırlı kalmıştır. Sanayi devrimi sonrasında insan gücünün kas gücünden tekniğin gelişimine olan adımı, iletişim alanının ulaşım araçlarında meydana gelen gelişmelerden faydalanabilmesini sağlamıştır (ör. tren, uçak vb.). Bu gelişmelere rağmen iletişim teknolojileri ve ulaşım teknolojilerinin sınırlılıkları büyük ölçüde ortak kalmış bulunuyordu (McLuhan, 2003: 65). Elektronik çağın yüksek hızda gelişmesiyle birlikte iletişim, sonunda fiziksel sınırlılıklarını aşarak insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde bir paradigma kaymasına neden olmuştur. Artık iletiler, güncelliklerini kaybetmeden alıcılarına ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar ulaşabilir hale gelmiştir (Castells, 2000: 47). Bu doğrultuda elektronik iletişim araçlarının ilk aşamalarındaki sınırlılıklardan biri, insanların iletişim aracının bulunduğu yerde bulunmalarını gerektirmesi olmuştur. Sabit hatlı telefonlar, isimlerinden de anlaşılabilceği üzere sabit olduklarından bu teknolojiyi kullanacak olan kişilerin de telefonun başında sabit olarak bulunmalarını gerektirmektedir. İletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, bu teknolojinin iki nokta arasında iletişim sağlamanın ötesine geçerek bireylerin sürekli olarak yanında taşıyabildikleri, “mobil” iletişim teknolojilerini doğurmuştur. İletişim teknolojilerinin “taşınabilir” hale gelmesinin ardında yatan itici gücün belirlenmesi oldukça zordur. Bazıları, iletişimin taşınabilirleşmesinin ardında kablosuz teknolojilerin gelişiminin yattığını savunurken bazıları da bilgisayar teknolojilerinin küçülüp taşınabilir hale gelmesinin ana kaynak olduğunu savunur ve görünen o ki her iki sebep de geçerli sayılabilir (Helal vd., 1999). İletişim teknolojisinin taşınabilir hale gelmesi, insanların bu teknolojilerine karşı olan yaklaşımlarını değiştirmiş olabilir. Bu çerçevede teknolojinin niteliklerinde meydana gelmiş olan bu değişimin kullanıcıları ile olan ilişkisini ne şekilde etkilediği, hem bu teknolojilerden değişen beklentilerin belirlenebilmesi, hem de bu değişimin toplumda nasıl bir etkiye sahip olduğunun anlaşılması için yararlı olabilir.

Taşınabilir teknolojiler büyük ölçüde “kişisel” teknolojiler olmaktadır (Wiredu, 2007: 112). Taşınabilir teknolojilerin kolay taşınması, bireyin bu teknolojileri her zaman ve her yerde kullanabileceği araçlar olarak yansıtarak belirli zaman ve mekânlarda kullanılabilen teknolojilere karşı bir tezat oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu teknolojiler, bir amaca hizmet etmek üzere bireylerce kullanıma sokulduğunda

bireylerin kişisel amaç ve çıkarları da bu kullanımın bir parçası haline gelmektedir. Bu ilişkinin altında yatan paradokslardan biri, insanların eylemlerinin ardında kişisel ihtiyaçların yatmıyor olabilmesine rağmen gerçekleştirilen etkinliğin/uygulamanın ve uygulanma biçiminin bireysel olarak gerçekleştirilmesi, eylemin de beraberinde bireysel ihtiyaçlar getirmesine neden olmaktadır. Bu nedenle de taşınabilir bir teknolojinin amaç veya fonksiyon özü, bireysel olarak bir kullanıcının çeşitli koşullar altındaki kullanımı ve uygulanmasından doğar (Wiredu, 2007: 113-115). Wiredu (2007: 112-124), bu durumu Etkinlik Kuramına bağlayarak felsefi olarak insanın farkındalıklı eylemlerinde bir nesneyi bir amaç veya güdü doğrultusunda o nesneyi bir sonuca çevirmeye çalıştığını belirtmektedir. Teknoloji-toplum ilişkisini inceleyen çalışmalarda bu neden-sonuç ilişkisinin çoğunlukla teknolojinin toplumsal veya kurumsal boyutta incelendiğini belirterek devam eden Wiredu, özellikle mobil teknolojilerin aynı neden-sonuç ilişkisi yaklaşımı içerisinde bile aslında kişisel bir deneyimin ve özelleşmiş eylemlerin araçları olduğunun unutulduğunu savunmaktadır. Bu incelemelerin sonucu olarak Wiredu (2007: 120-124), bu nedenlerle mobil teknolojilerin kurumsal seviyede yapılan incelemelerinin yetersiz olduğunu ve mobil teknolojilerin uygulamalarına ilişkin özün anlaşılabilmesinin aslında insan ve teknoloji ilişkisinin bireysel seviyede değerlendirilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu çalışma, Wiredu'nun yukarıda belirtmiş olduğu şekilde teknoloji kullanımını ve tercihlerini bireysel seviyede inceleyerek teknoloji ile toplum arasındaki ilişkinin incelenmesine ihtiyaç duyulan bireysel seviyeyi sağlayabilmeyi hedeflemektedir.

Teknoloji ile toplum arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için çeşitli kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Örnek olarak teknolojinin toplum içerisinde nasıl yayıldığının incelenmesi için Rogers (1983), çeşitli yayılım çalışmasını inceleyerek Yeniliklerin Yayılması Kuramını geliştirmiştir. Bu kuram, yeni düşünce ve teknolojilerin kültür ve toplum içerisinde nasıl yayıldığını inceleyerek teknolojinin kullanımının nasıl şekillendiği konusunda önemli bir araç haline gelmiştir. Ancak Yeniliklerin Yayılması Kuramı, teknolojinin yayılmasının bireysel seviyesine inmemektedir ve bu nedenle yukarıda Wiredu'nun "bireysel" olarak nitelendirdiği mobil teknolojilerinin incelenmesi için uygun olmayabilir. Bu incelemenin gerçekleştirilebilmesi için insanın kişiye özel niteliklerini değerlendirmeye katan bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır.

Yeniliklerin Yayılması Kuramında değerlendirilmeyen bireysel seviyedeki teknoloji kullanımının, bireylerin herhangi bir teknolojiyi nasıl algıladıklarına ve bu teknolojiyi ne derece kabul edip etmediklerine bağlı olduğu söylenebilir. Bu çerçevede bir bireyin teknolojiyi kabul edip etmeyeceğine ilişkin geliştirilmiş olan bir kuram Teknolojinin Kabulü Modeli (TKM)'dir. Enformasyon teknolojilerinin kullanıcıları tarafından kabul edilmelerini inceleyen Davis (1989), Algılanan Kullanışlılık ve Algılanan Kullanım Kolaylığını ölçüt olarak alarak kullanıcıların yeni bir enformasyon teknolojisini kabul etmelerini derecelendirmek istemiştir. Bu iki ölçüt üzerinden bir teknolojinin “kabulü” böylelikle ölçülebilir bir hale getirilmiştir. Bu ölçüm ise teknolojinin kullanıcılar arasındaki dağılımından yeni teknolojilerin şekillenmesine kadar çeşitli alanlarda yararlı verilerin elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında ise teknolojinin kullanıcıları ve dolayısıyla toplum arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu ilişkinin açıklanabilmesinde yararlı olabilecektir.

TKM'nin ölçütlerinde kullanılan “algılanan” (perceived) kavramı, aşağıda daha detaylı olarak incelenen algı-tutum-eylem sürecindeki algı aşamasını nitelemektedir. Bu çerçevede, eylem aşamasının teknoloji kullanımı olduğu düşünülürse teknoloji kullanımının ve kabulünün temelinde teknolojinin nasıl algılandığının yattığı düşünülebilir. Ajzen'in (1991) bu süreçte algılamanın en temel unsur olduğunu saptaması, teknolojinin birey ve toplum ile olan ilişkisindeki temel etmenlerden biri olarak incelenmesi açısından önemli bir saptamadır. Bu çalışma kapsamında da hem kullanıcıların teknoloji ile olan ilişkilerini hem de teknolojinin toplum ile olan ilişkisinin anlaşılması için kullanılan TKM'nin temelini oluşturması açısından algı kavramının önemi oldukça fazladır.

İnsanların iletişim teknolojileri tercihlerine ilişkin bir diğer yaklaşım da İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı (İÖZK) olmuştur (Daft ve Lengel, 1984). Bu kuram, yüz yüze iletişimin en “zengin” iletişim biçimi olduğunu savunarak iletişim ortamları ve dolayısıyla araçlarının tercihinde zenginliğin tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. İÖZK, mobil iletişim teknolojilerinin kullanıcılar tarafından tercih edilmelerinde açıklayıcı olabilecek olmakla beraber kurama yönlendirilen eleştiriler doğrultusunda İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı (İODK) tercih edilmiştir. İODK, İÖZK'ye yönlendirilen eleştiriler çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi sonucunda ortaya

konmuş bir kuramdır (Kock, 2005). İnsanın evrimi gereği yüz yüze iletişimi tercih ettiğini belirten Kock (2005) böylelikle yüz yüze iletişimin tercih edilmesinin “asılsız” veya “temellendirilmeyen” bir sav olduğu eleştirisine karşı gelerek kuramını fizyolojik bir temel üzerine yerleştirmektedir. Bu çerçevede İODK, insanların teknoloji tercihlerini beş ölçüt üzerinden değerlendirmektedir:

1. Mekân ortaklığı
2. Eşzamanlılık
3. Yüz mimiklerinin yansıtılması ve gözlemlenmesi
4. Vücut dilinin yansıtılması ve gözlemlenmesi
5. Konuşmanın yapılması ve duyulması

Kock (2005), bu ölçütler çerçevesinde iletişimin yüz yüze iletişime yakınlığının doğal evrimimiz sonucunda duyu organlarımızın ihtiyaçlarını karşıladığından en etkili iletişim teknolojilerinin bunları karşılayabildiğini savunmaktadır. İODK, iletişim sürecini iletişimde bulunmak için kullandığımız duyularımız üzerinden inceleyerek iletişim sürecini daha iyi anlayabilmemiz için yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede iletişim teknolojilerinin kullanıcıları ve toplum arasındaki ilişkisini incelerken bu kuram, iletişim teknolojilerini yüz yüze iletişim ölçütleri üzerinden değerlendirerek bu teknolojiler konusunda yapılan tercihler için bir dayanak noktası sunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında teknoloji ile toplumu oluşturan birey arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için hem TKM’den, hem de İODK’den faydalanılmaktadır. Bu çalışma karmaşık olarak nitelendirilebilecek bir ilişkiye sahip olan toplum, birey ve teknoloji arasındaki ilişkileri kendi ölçütleri çerçevesinde değerlendiren bu kuramların da ne derece etkili olduklarının bir sınaması olarak yararlı olabilir. Mobil iletişim teknolojilerinin kullanıcıları ile olan ilişkilerinde kullanıcının tercihlerinin açıklanması açısından her iki kuram açıklayıcı olabileceğinden bu kuramlardan faydalanılmaktadır. Böylelikle yukarıda “kişisel” olarak ifade edilmiş olan mobil iletişim teknolojilerinin kullanıcıları ile olan ilişkilerinin etkili bir şekilde incelenebileceği düşünülmüştür.

Yukarıda teknolojinin toplum ile olan ilişkisinin incelenmesinde teknolojiyi kişisel olarak kullanan kullanıcılardan söz edilmiştir. Bu çalışmanın hem teknoloji-kullanıcı-toplum arasındaki ilişkinin incelenmesi açısından faydalı olabilmesi hem de

teknolojinin ve toplumun geleceğindeki yönelimlerin kestirilmesinde açıklayıcı olabilmesi açısından çalışma kapsamında incelenen kullanıcılar üniversite öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Horrigan (2007), bilişim teknolojilerinin kullanıcılarını sınıflandırdığında teknolojiyi en yoğun kullananların genç ve öğrenci olduklarını belirlemiştir. Daha sonraki bir çalışmasında mobil teknolojileri de değerlendiren Horrigan (2009), söz konusu olan teknolojilerin mobil teknolojiler olması durumunda aynı kullanıcı kitlesinin teknolojinin mobil olmasına önem verdiğini saptamıştır. Bu bulgular çerçevesinde mobil iletişim teknolojilerinin algılanmalarının incelenmesi için üniversite öğrencilerinin görüşlerinin alınmasının daha faydalı olabileceği düşünülebilir.

Bu bağlamda, iletişim teknolojileri kişiselleşmiş, özelleşmiş ve bireylerin görüşleriyle tutumlarının merceği altına alınmıştır. Bu görüşlerin merkezinde kullanıcıların algılamaları, yukarıda belirtilen ve aşağıda daha detaylı olarak incelenen nedenlerle odak noktası olmaktadır. İnsanların bir teknolojiyi hakkındaki algılamaları, o teknolojinin gelecekteki kullanımına ilişkin önemli ip uçlarına sahip olabilir. Bu nedenle yukarıda belirtilen kuramlar çerçevesinde mobil iletişim teknolojilerinin kullanıcılar tarafından nasıl algılandıkları hem bu teknolojilerin gelecekteki kullanımlarının, hem de bu teknolojilerin bireylerin algısal süreçleri ile olan ilişkilerinin anlaşılması için faydalı olabilir. Toplumda teknolojinin öncü kullanıcıları olarak ifade edilen (Kvavik, 2005) üniversite öğrencisi olan gençlerin teknolojiyi nasıl algıladıkları da böylelikle önem kazanmaktadır. Bu nedenle, bu çalışma mobil iletişim teknolojilerinin üniversite öğrencisi olan kullanıcılar tarafından algılanmaları sorununu inceleyecektir.

1.2. Amaç

Bu araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojilerini nasıl algıladıklarını TKM ve İODK doğrultusunda belirlemek amaçlanmaktadır. Böylelikle teknolojinin kullanıcıları ve dolayısıyla toplum ile olan ilişkisi hakkında fikir edinmek ve mobil iletişim teknolojilerinin Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

- Üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojilerinden bekledikleri nitelikler nelerdir?

- Üniversite öğrencileri, mobil iletişim teknolojilerini hangi amaçlarla kullanmaktadır ve/veya kullanmak istemektedir?
- Üniversite öğrencileri, mevcut mobil iletişim teknolojilerini nasıl algılamaktadır?
- Üniversite öğrencileri, mobil iletişim teknolojinin hangi niteliklerini kullanışlı bulmaktadır?
- Üniversite öğrencileri, mobil iletişim teknolojilerinin kullanım kolaylığı hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Üniversite öğrencilerine göre mobil iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirilen iletişim nasıl olmalıdır?

1.3. Önem

Bu çalışma en temelinde, teknoloji ve toplum arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır. Kullanıcılarının teknoloji ile olan etkileşimleri sonucunda ortaya çıkarılabilecek olan bu ilişkinin sorgulanması ve daha iyi anlaşılması, hem toplumun gelecekteki teknolojik gelişmelere nasıl yön verebileceğinin hem de teknolojiye meydana gelen değişimlerin toplumu nasıl etkileyebileceğinin kestirilmesi için faydalı olabilir. Bu çalışma kapsamında bu ilişkinin dinamiğini açıklayabilecek niteliklerinden dolayı faydalanılan kuramlar TKM ve İODK'dir. Teknolojinin kullanıcıları olan insanların bu konudaki görüşleri, onun toplum içinde yayılması, kullanılması ve dolaylı olarak toplumun bundan etkilenmesinin temelinde yer almaktadır. Bu nedenle teknolojinin nasıl algılandığı, hem teknolojinin hem de toplumun geleceğine ilişkin fikir verebilmektedir. Bu algılamalarımızın İODK'nin savı olan evrim sürecindeki duyuşal önceliklerimiz ile uyuşup uyuşmadığı, algı biçimimizdeki önceliklerin daha iyi belirlenebilmesini sağlayabilir. Kendi algı sürecimizi daha iyi anlamamız ise bu süreçte faydalı olması için kullandığımız teknolojilerin kendi ihtiyaçlarımız çerçevesinde tasarlanabilmesi açısından yararlı olabilir.

Mevcut teknolojinin daha iyi anlaşılması, geleceğin teknolojilerinin tanımlanması için önemli olduğu gibi teknolojinin “kör adımlar” atmadan topluma hizmet edebilmesi için onun kullanıcıları olan insanların onu nasıl algıladıkları, daha doğru adımların

atılabilmesi için önemli olduğu söylenebilir. Bu çalışma teknoloji ile kullanıcıları arasındaki ilişkiyi incelediğinden bu çerçevede teknolojinin gelecekteki yaklaşımının ve biçiminin açıklanabilmesi bakımından yararlı olabilir. İletişim bağlamında teknolojinin “geliştirici” (enhancing) bir rol mu oynadığı yoksa sınırlılıklarının iletişim sürecini olumsuz mu etkilediğinin belirlenmesi, toplumun temel yapısında yer alan bireyler arası iletişimin teknolojiden nasıl etkilendiğini ortaya çıkarması açısından önemlidir.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı gerçekleştirilmesinin önemli olduğu düşünülen bu çalışmanın okuyucularına yararlı olabilmesi için çalışma kapsamında incelenen teknoloji, toplum, algı, mobil gibi kavramlar ile çalışmanın kuramsal temelini oluşturan yaklaşımlar ve çalışmanın örnekleme ile ilişkin daha detaylı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma, kapsamı, katılımcıları, veri toplama süreci ve süresi ile veri analizleri bakımından aşağıda belirtilen unsurlarla sınırlıdır:

- Araştırmanın kuramsal temelini oluşturan İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı ve Teknolojinin Kabulü Modeli kapsamında oluşturulan kuramsal çerçeve ile sınırlıdır.
- Araştırmanın kuramsal temelleri üzerinden geliştirilen kuramlar matrisi kapsamında oluşturulmuş olan veri toplama aracı ile sınırlıdır.
- Bu çalışma Türkiye’deki Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencileri ile sınırlıdır.
- Veri toplama süreci, 15.06.2015 ve 07.07.2015 tarihleri arasında verilerin toplanmasına izin veren gönüllü katılımcılar ile yapılan bireysel görüşmeler ile sınırlıdır.
- Araştırma kapsamında gerçekleştirilen bireysel görüşmelerin çözümlenmesi ve yorumlanması, araştırmacının kendisinin ve araştırmaya dahil olan uzmanların katkıları ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Mobil: tanımsal olarak hareket ettirilebilen her şeyi nitelemekle beraber bu çalışma kapsamında kişinin, minimum fiziksel eforla şahsının üzerinde taşıyabileceği nesnelere ile bu nesnelere yer değiştirmesini ifade eden hareket halindeki kişileri nitelemektedir.

Mobil iletişim teknolojileri: araştırma kapsamında kullanılan “mobil” kavramının sınırlılıkları çerçevesinde kişinin minimum eforla üzerinde taşıyabildiği iletişim teknolojilerini, örnek olarak cep telefonu, akıllı telefon, PDA, tablet ve dizüstü bilgisayarları nitelemektedir.

Cep telefonu: araştırma kapsamında kişinin efor sarf etmeden üzerinde taşıyabildiği, iletişim için fiziksel bir bağlantıya ihtiyaç duymadan temelde telefon görüşmesi yapmasına imkan veren cihaz. Bu araştırma kapsamında akıllı telefonlar da, özellikle araştırmanın katılımcıları tarafından da cep telefonu olarak nitelendiğinden bu tanıma dahil olmaktadır.

Akıllı telefon: (smart phone) cep telefonlarının, PDA özelliklerine ek olarak kamera, pusula, veri bağlantısı ve benzeri farklı işlevlerin tek bir cihazda buluşturulduğu tümleşme cihazları.

PDA: “Personal Digital Assistant” veya Kişisel Sayısal Yardımcı, not tutma, hesap makinesi, takvim gibi düzenleyici araçların kalem-kağıt ortamından sayısal ortama taşınmasını sağlayabilen, kişi üzerinde efor sarf etmeden taşınabilen, ilk halleri veri bağlantısına sahip olmamakla beraber teknolojinin gelişimiyle beraber veri bağlantısı ve buna bağlı ilave fonksiyonların dahil edildiği, zamanla yerini çoğunlukla akıllı telefona bırakan elektronik cihaz.

Tablet: Cep telefonu ile dizüstü bilgisayar arasında boyutlara sahip olup akıllı telefon ile dizüstü bilgisayar arası işlevselliğe sahip, veri bağlantısına sahip olup çoğu zaman telefon ağları üzerinden sesli görüşme imkanı sunmayan cihaz.

Tümleşme: “Convergence”, farklı olguların farklı işlevlerinin tek bir olguda buluşması, birleşmesi. Bu çalışma kapsamında farklı teknolojik olguların fonksiyonlarının tek bir cihazda birleşmesini nitelemektedir.

Soyutlama: “Immersion”, bireylerin, kullanmış oldukları teknolojiler yoluyla içinde buldukları fiziksel gerçeklikten ne oranda ayrıldıkları, veya kullanmış oldukları teknoloji ile duyularının deneyimlemiş olduğu alımlamaların gerçeğe ne oranda yaklaştığını nitelemektedir. Literatürdeki çoğu bağlamda, iletişim teknolojilerinin yüz yüze etkileşimi sanallaştırma yoluyla yüz yüze etkileşime yakın bir deneyim sağlama çabası çerçevesinde sanal olanın gerçeği ne kadar yansıttığı ya da ne oranda gerçekçi olduğu, veya kullanıcıyı gerçeklikten sanalın içine ne oranda alabildiği ile ilişkili olarak kullanılan bir ifade.

Anımsalılık: “Immediacy”, eşzamanlılık ve senkron kavramlarından farklı olarak “aynı anda” olmaktan ziyade “o anda” olanı sunabilmeyi veya “o anı” niteleyen bir kavramdır.

Skype: Eşzamanlı görüntülü konuşma yapılabilmesi için kullanılan, internet bağlantısından faydalanan bir yazılım. Çoğunlukla bilgisayar ortamlarında ve işletim sistemlerinde kullanılmaktadır.

Tango: Eşzamanlı görüntülü konuşma yapılabilmesi için kullanılan, veri bağlantısından faydalanan bir yazılım. Bilgisayar işletim sistemlerinde sunulmamaktadır, mobil iletişim teknolojilerinin işletim sistemlerinde sunulmaktadır.

WhatsApp: Veri bağlantısı üzerinden iki veya daha fazla kişinin hem eşzamanlı, hem de gecikmeli bir şekilde yazılı iletişimlerini sağlayan mobil işletim sistemleri için sunulan yazılım. Kullanıcılar arasında dosya türü fark etmeksizin (ses, görüntü, metin vs.) paylaşımına da izin vermektedir. Yazılı iletişime ek olarak yazılım, iki kişi arasında eşzamanlı sesli görüşmeye, iki ve daha fazla kişi arasında da gecikmeli sesli görüşmeye izin vermektedir.

2. Alanyazın

Bu bölümde bu çalışma kapsamında çözülmesi hedeflenen problem ve incelenen olgular çerçevesinde ilgili ve önemli görülen, şimdiye kadar gerçekleştirilmiş çalışmaların ve mevcut literatüre yer verilmektedir. Bu çerçevede bu bölümde hem araştırma kapsamında kullanılan terimler, ifadeler, ve kavramlara ilişkin bilgilerin okuyucuya sunulabilmesi için ilgili bilgiler, farklı başlıklar altında, gerçekleştirilen araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için gereken ön bilgiler aşağıda yer almaktadır.

2.1. Duyu, Algı, Algılama, Tutum ve Davranış

İnsanın duyu organları, çeşitli uyarıcıların duyulanmasını sağlamaktadır. Duyularımızın farkındalık üzerinden filtrelenmeleri, bilinçlerimize ulaşan uyarınları belirleyerek algı haline gelir. Bu nedenle de “görmek” ve “görsel algı” aynı şey değildir. “Algılama”, dikkat ve farkındalık gerektiren bir eylem olup algılarımızın bilince dönüşümünün bir aşamasıdır (Stufflebeam, 2007: 2).

Algılamalarımız, gerçekliğe olan kestirimimizdir. Beynimiz, maruz kaldığımız uyarıcıları anlamlandırmaya çalışır. Algılamanın ilk aşaması olan maruz kalma durumu, uyarılmadan kaynaklanır ve çoğunlukla rastgeledir. Rastgele olmayan durumlarda uyarılarımızı dikkat yoluyla kendimiz seçeriz. Uyarıcıları anlamlandırma süreci de yorumlama olarak adlandırılmaktadır (Perner, 2010: 1-3). Yapılan yorumlama sonucunda karşımızdaki varlıkla olan ilişkimiz, o varlığa karşı olan tutumumuz tarafından belirlenmektedir. Tutum ise inanç, duygu ve davranış niyeti olmak üzere üç farklı boyutun hem birbirleriyle olan ilişkileri, hem de onların toplamda ürettiklerinden ortaya çıkmaktadır (Perner, 2010: 1-2).

Duyu, algı, algılama, tutum ve davranışın ötesinde İngilizce literatürde “cognition” ifadesi bulunmaktadır. “Bilme eylemi” olarak tanımlanan bu kelimenin çalışma alanında bilgiyle ilgili insanın gerçekleştirdiği etkinliklerin araştırılmasına da “cognitive psychology” denilmektedir ve Türkçede algısal psikoloji olarak kullanılmaktadır (Neisser, 2009). Algısal psikoloji, yukarıda bahsi geçen algı ve algılama kavramlarıyla doğrudan ilişkili olmakla beraber “cognition” kelimesinin Türkçe karşılığının yine “algılama” olması bu konuda muğlaklığa neden olabilir. Bu nedenle çalışma

kapsamında kullanılan “algı” kavramı ve benzer tüm kavram ve ifadeler yukarıda verilen algı ve algılama açıklamaları bağlamında sunulmaktadır.

2.2. Algılamanın Tarihçesi

Bu araştırma kapsamında incelenen algılamaların daha iyi anlaşılabilmesi ve algı kavramının açık ve net bir şekilde kullanılabilmesi için aşağıda tarihsel olarak algıya ilişkin açıklamalar ve çalışmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Antik Yunan düşüncesi

Algılama ile ilgili çalışmalar, algı kavramının anlayışının dünyayı algılayış biçimimizde ve etrafımızdaki fiziksel dünyayı anlamlandırma çabalarımızdan çıkmaktadır. Bu çerçevede Aristo, De Anima’ında yaratık olarak insanın etrafını hissetmeye yarayan araç olan beden ile bu hislerin yorumlanıp “görüş” haline getirilmesine yarayan ruhumuzun birleşiminden oluştuğunu belirtmektedir (Smith, 1997: 8-16). Aristo, De Anima’nın 2. kitabının 5. bölümünde “algılama” kelimesinin iki boyutlu olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Algılamanın duyularımızla olan bağlantısını ikiye ayıran Aristo, duyularımızla yaptığımız alımlamalar ile duyularımızın alımlamaları üzerine gerçekleştirdiğimiz eylemler şeklinde iki tür algılama boyutu öngörmektedir (Smith, 1997, 26-33). Bu ayrımı takiben 6’dan 11’e kadarki bölümlerde tek tek duyuların incelendiği ikinci kitap, 12. bölümde algılamanın duyu organlarımızdan elde ettiğimiz alımların bir bütün olarak yorumlanıp insanın kendi amaçları doğrultusunda düşünsel veya fiziksel eyleme dönüştürülmesi olduğu sonucuna varmaktadır. “Bu aynı zamanda bitkilerin neden algılayamadıklarını da açıklamaktadır” (Smith, 1997). Aristo’nun bu ifadesi, insanın etrafındaki dünyayı duyu organlarıyla alımlamasından bu alımlamaların sonucunda gerçekleştirdiği eylemlerin diğer canlılardan farklı bir süreçte ilerlediğini ifade etmektedir. Güneş ışığına maruz kalan bir bitkinin kimyasal tepkimeler sonucu fotosentez yapması, Aristo’nun insanın gerçekleştirdiği algılamanın bir örneği olarak düşünülebilecek olsa da aslında nitelenen, insanın duyulardan edindiği alımlamalarında seçici olabileceği ve bu alımlamaların yorumlanmasının insana özgü bir nitelik olduğudur. Bitkinin fotosentez yapmaktan başka seçeneği bulunmamaktadır, ancak insan alımlamaları doğrultusunda eylemlerini

şekillendirebilir, eylemsizliği de tercih edebilir. Bu bağlamda algılamanın çok boyutlu bir süreç olarak incelenmesine ilerleyen bölümlerde yer verilmektedir.

2.2.2. Gestalt Kuramı

Algılamaya ilişkin kuramsal çalışmalar 19. Yüzyıl'da Aristo'nun iki boyutlu "algılama" anlayışına benzer bir şekilde çokanlamlılık ile ilgili bir sıkıntı yaşamışlardır. Dönemin belirgin psikoloji uzmanları algılamanın duyu öğelerinin oluşturduğu paketlerden meydana geldiğini düşündüğünden uzam ve zamanın nasıl algılandığını açıklamakta zorluk çekmişlerdir. Christian von Ehrenfels (Smith, 1994: 243-298; Ehrenfels'den aktaran Koffka, 1922: 531-533) algılamanın duyusal boyutuna ek olarak standart duyu organlarımızdan edindiğimiz duyusal algılamalarımıza ek olarak bunların bütün olarak oluşturdukları yapının da ayrı bir öge olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur ve bu bütüne "Gestalt-qualitat" veya "biçim-niteliği" adını vermiştir. Bu algı çalışmalarından "Gestalt-Theorie" – Gestalt Kuramı – ortaya çıkmıştır. Koffka (1922: 535-536), algılamanın Duyumlama (Sensation), İlişkilendirme (Association) ve Dikkat (Attention) kavramları ile ilişkili bir şekilde meydana geldiğini ve bu üç kavramın da fizyolojik ve psikolojik temeller üzerinden algılamayı açıklayabileceğini belirtmiştir. Koffka (1922: 538-544), duyu organlarımızdan algılamaya olan değişimin açıklamalarında sürekli tek bir duyu üzerinden açıklamalar sunulduğuna dikkat çekerek aslında algılamanın tek bir etki-tepki ilişkisi üzerinden değil, birçok etkinin toplamından fazlası olan bir tepki ile açıklanabileceğini savunmuştur. Mevcut kuramların sadece tek boyutlu açıklayıcı nitelikleri olduğunu düşünen Koffka (1922: 545), duyularımızdan edindiğimiz etkilerin/dürtülerin (stimulus) bilişsel bir süreçte deneyim olarak yaşandığını, önceki deneyimlerimiz üzerinden edindiğimiz duyusal dürtülerin yargılanarak tepkiye, düşünel veya fiziksel eyleme yol açtığını belirtmektedir.

Duyularımızın sunduğu fizyolojik dürtülerin değerlendirilmesi süreci ise önceki deneyimlerimize dayalı olarak oluşturmuş olduğumuz tutumlarca belirlenmektedir. Hayatımızın her anında duyularımız sürekli olarak bizi bir enformasyon yağmuruna tuttuğundan gündelik yaşamımızda normal koşullar altında duyu organlarımızdan edindiğimiz enformasyonu bir dikkat eşiği olarak kabulleniriz. Bu dikkat eşiği, eşiğin altında bir seviyede kalan duyu dürtülerinin dikkate alınmamasını, üzerine çıkanların ise

algılamamızda öncelik görmesini sağlayarak farklı duyularımıza sunulan farklı dürtülere karşı olan tutumumuzu belirler. Bu genel seviye, duyularımızdan edindiğimiz alımlamaların deneyim üzerinden alışık hale geldiğimiz bir aralık olup bu aralığın altındaki ve üstündeki seviyede meydana gelen duyusal etkilerin bilişsel seviyede algılanmasına neden oldukları tespit edilmiştir (Koffka, 1922: 572-581). Oturmuş düzenimizin dışında meydana gelen duyusal alımlamalar, düşünsel etki-tepki işlemini yürürlüğe soktuğundan algısal ve bilişsel çaba gerektirir. Zaman içerisinde bu alımlamalar, tekrar yoluyla eşik kabul ettiğimiz genel ortalamaı değiştirebilir ve algısal seviyemiz koşullara uyarlanabilir, ancak ilk aşamada alışık olduğumuzun dışında meydana gelen algılamalar, tutumlarımızı beklenmedik bir şekilde etkileyebilir ve sadece tekrar yoluyla tutumların yol açtığı hatalı bilişsel yargılama sürecinden kaçınılabılır. Vardığı bu sonuç ile Koffka, Gestalt Kuramı ile duyu-algı-tutum-davranış arasındaki ilişkide duyu ve algılamanın en temel öğeler olduğunu açıklamıştır.

2.2.3. Algı-tutum-eylem süreci

Koffka'nın Gestalt Kuramıyla sunduğu algılama yapısı, bireysel deneyimlerin algılamada belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bunun sebebi, her bireyin algılamalarının kendi deneyimlerinden oluşturdukları referanslar üzerinden gerçeğleştirilmesidir. Bu bireysel bir süreç olmakla beraber insanlar sosyal yapılar içerisinde deneyimler paylaşmaktadır. Bireysel olarak kendi duyusal-algısal-bilişsel-davranışsal seviyesini belirleyen insan, paylaşılan deneyimlerde toplumsal bir seviyeye yönelmektedir. Öznel olan algılama süreci, bireyin grup ve toplum içerisinde ortak bir norm ve referans noktasına kaymaktadır. Bu nedenle algılamanın sonucunda meydana gelen tutum ve davranışlar bireysel oldukları kadar sosyal ve kültürel sonuçlar olarak da değerlendirilebilmektedir (Sherif, 1935: 60-81).

Duyularımızdan aldığımız uyarıcılardan davranışa kadar süren süreçte algılamalarımız, nesne veya duruma karşı olan tutumumuzu belirleyerek davranış ile sonuçlanır. İki kişi aynı şeye bakarak farklı algılamalarından dolayı farklı tutumlar ve davranışlar sergileyebilirler (Fishbein ve Ajzen, 1975: 50-51).

Her ne kadar davranış bireylerde farklı olabilse de insanların algılamalarının davranış üzerindeki etkileri kaçınılmaz olabilmektedir. Tutum ile davranış arasındaki ilişkiyi

inceleyen çalışmalar bazen ikisi arasındaki bağın aslında bir nedensellik ile bağlanamadığını kanıtlamaya çalışsa da yapılan çalışmalar, ölçülen ilişkinin tutum ve davranış bakımından belirli veya belirsiz tutum-davranış ilişkilerinde algılamaların ölçülmesi ile algıdan bilişsel davranışa kadar meydana gelen sürecin ölçülebilir olduğu saptanmıştır (Ajzen ve Fishbein, 1977: 888-918).

Ajzen ve Fishbein'in (Ajzen ve Fishbein, 1980) tutum ve davranış üzerindeki çalışmaları daha sonra Mantıklı Eylem Kuramı (MEK) haline almıştır ve davranış niyetinin tutum tahminleri üzerinden saptanabildiği savunulmuştur. Ajzen daha sonra MEK'in bir uzantısı olarak Planlı Davranış Kuramını (PDK) geliştirmiştir. Algılamannın ardından tutumun davranış üzerinde belirleyici etkisinin olabileceği, kuramın bu alanda yapılmış çalışmalar üzerinde sınanmasıyla da doğrulanmıştır (Ajzen, 1991: 179-211). İnsanın karmaşık yapısının herhangi bir kurama indirgenemeyeceğini de belirten Ajzen, bu alanda yapılmış çalışmaların ve geliştirilmiş olan kuramların insan davranışlarını açıklamakta yeterli olmasa bile en azından ölçülebilir niteliklere indirgenebilmesinde yardımcı olabileceklerini savunmuştur.

Yukarıda tartışılan algı-tutum-eylem süreci çerçevesinde bu sürecin niteliklerini belirleyen Ajzen'in insan psikolojisinin hiç bir zaman bir neden-sonuç ilişkisi kadar basitleştirilemeyeceğini dışündüğü çıkarılabilir. Çeşitli gerekçeler ve koşullar nedeniyle davranışlarımız, bu davranışları gözlemleyenler tarafından mantıksız veya tutarsız olarak nitelendirilebilir. Ajzen'in belirlemiş olduğu, herhangi bir davranışa mantıksız veya tutarsız diyebilmek için bile insan davranışının ölçülebilir olması gerektiğidir. Davranışlarımızın tutumlarımızdan ve algıladıklarımızdan çıkarılabilmesi, bu çıkarımların bize tutarlı veya mantıklı olarak nitelendirilebilecek bir dayanak noktası sunabilir. Yukarıda tartışılan çalışmalar da bu sürecin ölçülebilir olduğunu ve bu ölçümlerin bazı tahminlerde bulunmamıza yardımcı olabildiğini gösterebilir. Davranışlarımızın bu süreçten etkilendiğini belirleyen Ajzen, bu çalışma kapsamında incelenen teknoloji-birey-toplum ilişkisinin ölçülebilir nitelikleri konusunda bir dayanak noktası sağlamaktadır.

2.3. Teknoloji ve Toplum İlişkisi

Teknoloji ve toplumun etkileşimini incelemesiyle elektronik çağın dönüm noktasında etkili olmuş düşünür Marshall McLuhan, günümüzde çeşitli alanlarda “elektronik” olanı niteleyen “e” eklentisi barındıran teknolojilerin incelenmesinde önemli rol oynamaktadır. Elektronik çağda iletişim teknolojilerini değerlendiren McLuhan’ın yaşamı, mekanik teknolojilerin yerlerini elektronik teknolojilere bıraktığı bir döneme denk gelmiştir. Bu nedenle bu geçiş dönemini yaşamış bir insan olarak görüşleri, teknolojilerin ve toplumsal yapıların geçiş aşamalarına genişletilebilecek niteliktedir. Ünsal Oskay (1982: 207), Marshall McLuhan’ı incelerken McLuhan’ın eğitmenlerinden biri olan Harold Innis’in teknolojik belirleyicilik yaklaşımından etkilendiğini belirtmiştir. Oskay (1982: 213), McLuhan’ın 1960’lardan sonra çağdaş iletişim teknolojileri sayesinde dünyanın tek bir köye dönüştürülebileceği inancının yazarlarca “İyimser Teknolojik Belirleyicilik” olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 142) ise “Öteki Kuram” adlı kitaplarında McLuhan’ın teknolojik belirleyicilik görüşünü şöyle yorumlar:

“...Medya teknolojilerinin toplumda bireylerin nasıl düşüneceğini, hissedeceğini ve hareket edeceğini veya toplumun biçimini ve çalışmasını şekillendirdiğini belirtir. McLuhan iletişim teknolojisinin kişilerin duyularını dönüştürücü belirleyiciliği üzerinde durur” (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 142).

McLuhan, elektronik teknolojilerin insan ve toplumu dönüştüren, insanın uzuvlarının birer uzantısı olduklarını düşünmüştür. Elektronik teknolojilerin gerçekten insanın şahsı üzerinde taşıyabileceği boyuta indirgenmesiyle birlikte iletişim teknolojilerinin taşınabilir veya “mobil” olması da önem kazanmıştır. Bu çerçevede insan-teknoloji ilişkisinin sabit konumlu bir durumdan hareketli bir hale gelmesi, bu çalışmanın daha iyi anlaşılması için incelenmesi gereken bir değişimdir.

2.3.1. Mobil kavramı

Bu çalışma kapsamında nitelenen “mobil iletişim teknolojileri” teriminde yer alan “mobil” ifadesinin daha iyi anlaşılması ve bu çalışmadaki kapsam ve anlamının açık ve net bir şekilde yansıtılabilmesi için aşağıda mobil kavramına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.3.1.1. Mobil ve taşınabilir ayrımı

Mobil teknoloji konusunda dikkat edilmesi gereken hususlardan biri “mobil” kelimesinin kavramsal olarak neyi nitelediği ve bunu nasıl betimlediğidir. Yapılan literatür taramasında “mobil” sözcüğünün aslında önemli bir ayırmadan mahrum kaldığı fark edilmiştir. İngilizce “mobile” kelimesinin Türkçeleştirilmesi sonucunda dilimizde kullanılan “mobil” sözcüğü aslında hareket ettirilebilir olan bütün nesnelere kapsayan bir tanımlamadır. İngilizcede de “mobile” kelimesi tasvir edilen nesnenin hareket ettirilebileceğini betimlemekle beraber mobil teknolojilerin tarihçesine bakıldığında “mobile” kelimesi yaygınlık kazanmadan önce “portable” kelimesi kullanılmıştır. İngilizcede “portable”, Türkçede “taşınabilir” sözcüğünün karşılığı olmaktadır ve sabit yerine kişinin kendi üzerinde taşıyabileceği teknolojilerin nitelendirilmesinde ilk aşamada “portable” kelimesi kullanılmıştır.

“Taşınabilir” ve “mobil” arasındaki ayrımın anlaşılması, bu çalışma kapsamında incelenen teknolojilerin anlaşılması açısından önemlidir. Örneğin bir mobil GSM baz istasyonu bir kamyon üzerinde hareket ettirilebildiğinden dolayı “mobil” olarak nitelendirilebilirken boyutları ve ağırlığı nedeniyle “taşınabilir” olmamaktadır çünkü bir kişinin onu üzerinde taşıması mümkün değildir. Her ne kadar kelime anlamları bu şekilde bir ayrım sunsa da zaman içerisinde “portable telephone” ifadesiyle ortaya çıkan taşınabilir telefon sistemleri “mobile telephone” şeklinde anılmaya başlanmıştır ve “taşınabilir” yerine “mobil” ifadesinin kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde “mobil teknoloji” denildiğinde aslında bireylerin kişileri üzerinde taşıyabildikleri teknolojiler nitelendirilse de “taşınabilir” ifadesi kullanılmamaktadır. Bu nedenle de bu çalışma kapsamında kullanılan “mobil” kavramı, tanım olarak taşınabilir olanı nitelemekle beraber yaygın kullanım ve yerleşmiş olan bir kalıp olmasından dolayı “mobil” ifadesi kullanılmaktadır.

2.3.1.2. Mobil iletişim teknolojileri

Yukarıda sunulan “mobil” ve “taşınabilir” ayrımı, bu çalışma kapsamında değerlendirilen mobil iletişim teknolojilerini de nitelediğinden bu teknolojilerin de daha ayrıntılı olarak incelenmesi, bu çalışmanın bulgularının anlamlandırılması açısından faydalı olabilir. Çalışma kapsamında tartışılan ve öne çıkan mobil iletişim teknolojilerinden biri “akıllı” telefonlar olmuştur. Jon Agar (2013: 108-110), üzerimizde taşımaya karar verdiğimiz her nesnenin içsel önemine dikkat çekerek “akıllı telefon” ayrımını belirlemektedir: “Zaman belirlemenin ortak standardını referans alarak koreografide bulunan bir toplumda yaşadığımız için kol saati takarız. Kişisel görünümümüzün başkalarına ifade ettiklerini umursamamız durumunda tarak taşıyoruz. Hareket halinde iletişim cazip, hatta elzem olduğu için ilk – veya ikinci – nesil cep telefonu taşıdık.” Bu “hareket halinde” ayrımı mobil iletişim teknolojilerinin günlük yaşamımıza yayılmasına sebep olmuş, bireylere, bilgiye ve topluma bağlantılı halimizin sürekli hale gelmesini sağlamıştır. Agar, cep telefonlarının özgün bir şekilde hayati ve radikal bir şekilde yeni olan bir kişisel cihaz olduğuna dikkat ederek tek-amaçlı cihazların ortadan kalkarak yerlerini tümleşme cihazlarına bırakmasını şu şekilde örneklendirmiştir: bir çim biçme makinesi özel bir amaçla belirgin bir şekilde çim biçmek için tasarlanmış olsa da kapıları açık tutmak için de kullanılabilir. Akıllı telefonlar ise temelde bilgisayar olup içsel olarak genel amaçlı makinelerde ve bu nedenle “tek bir cihaz olmalarına rağmen büyük ölçüde esnekler”. Bu esnekliği akıllı telefonların kullanışlılıklarının temelinde olduğunu düşünerek, ve “bu kabiliyetleri yanımda taşımak isterim” yaklaşımıyla Agar, “kişisel teknolojilerin üç halkası” olarak şu tanımlamaları yapmaktadır (2013: 110):

- Dış halka: Kişiye ait olup onunla birlikte hareket etmeyen, “sahip olunan”, masaüstü bilgisayar gibi teknolojiler.
- Orta halka: Gerektiğinde kişinin yanında taşıyabildiği ancak külfeti olan, dizüstü bilgisayarlar gibi “taşınabilir” teknolojiler.
- İç halka: Efor gerektirmeden taşınabilen, akıllı telefon gibi kişinin vücuduna yakın ve hatta üzerinde taşınıp yüksek kullanışlılık oranları nedeniyle ağırlıklarının fark bile edilmediği “samimi” veya “mahrem” teknolojiler.

Agar'ın mobil ve kişisel teknolojileri nitelemek için sağlamış olduğu terminolojik ayrımlar, bu alanda Fortunati'nin (2001) mobil, taşınabilir teknolojilerin (ve özellikle cep telefonlarının) tanımlarının, terminolojisinin ve gerçekliklerinin sürekli değişmekte ve bu nedenle belirsiz olması nedeniyle öne sürmüştüğü tanımlama ve belirleme krizini yatıştırabilmektedir.

Mobil iletişim teknolojilerinin yaygınlık kazanmalarında önemli bir etkenin, farklı cihaz ve teknolojilerin niteliklerini tek bir cihazda toplayarak tümleşme sonucu bir çok fonksiyonun sağlandığı ancak tek bir cihaz taşınmasını gerektiren durumun ortaya çıkması olduğu tartışılabilir. Özellikle cep telefonları ve bunların arasından daha da öne çıkan akıllı telefonlar, kişinin cebinde taşıyabildiği bilgisayar platformlarına dönüşmüşlerdir. Westlund (2008: 443-444), “cep telefonu bir kişisel sesli iletişim aracı olarak yaygınlaştırılmıştır” ifadesiyle başlayarak devam eder, “cep telefonları ile çokluortamların tümleşmesi, cep telefonlarının teknolojik mimarisinin değiştiği anlamına gelmiştir. Cep telefonu artık sadece bir telefon değildir; hem iletişim hem de çokluortam işlevselliklerini entegre eden bir kişisel mobil cihaz haline gelmiştir.” Tümleşme konusunda yeni iletişim teknolojileri bağlamında Wei bir tanımlama sunar: “yeni cihaz ve ağlara sayısal ses, video, metin ve veri entegrasyonu eğilimi” (Wei, 2008: 36). Cep telefonlarının tümleşme eğilimini iyi örneklendirdiğini ifade eden Wei'in tanımına ek olarak Lee vd.'nin tümleşme kavramı için verilebilen çeşitli tanımlarına ek olarak “cihaz tümleşmesi bir çok çeşit mevcut cihaz, yeni bir tümleşmiş cihaza dahil edilmektedir ve bu tüketicilerin tümleşmiş hizmetlerden faydalanmalarına olanak sağlar” ifadeleri, tümleşmenin cihaz boyutunu tanımlamak için kullanılabilir (Lee vd, 2009: 215). Tümleşme cihazları alanında çalışmanın zorluğundan bahseden araştırmacılar, tümleşme cihazlarının incelenmesinin tekil işlevli cihazları incelemekten daha zor olduğunu, sebebinin de tümleşme cihazlarının içsel olarak tekil işlevli cihazların niteliklerini taşıması ve bu nedenle tümleşme cihazlarının yayılmalarının tekil işlevli cihazların yayılmasıyla ilişkili olması olduğunu ifade etmektedirler.

Mobil iletişim teknolojilerinde meydana gelen tümleşme gibi teknolojik gelişmelerin ve değişimlerin yanında teknolojinin sürekli değişen kültürel olgular içerisinde araştırılması da sorun olabilmektedir. Goggin (2009: 232) özellikle “uyarlanma” terimini kullanmaktadır ve “telefonik metamorfozun kültürel uyarlanmaya önemi”

üzerinden cihazların kültürel beklentilere nasıl uyarlanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Kim vd. çalışmalarının sonucunda “tüketicilerin tercihleri arasında bir miktar heterojenlik” bulunduğunu ancak bulgularının “belirli bir optimum ekran boyutu ve taşınabilirlik derecesine” işaret ettiğine de dikkat çekmişlerdir (Kim vd., 2005). Bu durum, yukarıda bahsi geçen “iç halka” sınırlılıkları ile ilişkili olabilir. Kültür ve teknoloji arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için bir diğer yaklaşım da May ve Hearn’ın (2005), medya tüketiminde meydana gelen değişiklikleri incelemesidir. Cep telefonunun basit bir iletişim cihazından fazlası olarak günlük yaşama nüfuz etmesine ağırlık vererek soruna içerik ve tüketim bakımından yaklaşıtlarından cep telefonlarının sürekli bağlantı içinde olma halinin, sosyal bulunuşluğu arttırmasına ek olarak doğasının faydalarına dikkat çekmekle beraber bu eğilimin soyutlanma, sosyal yabancılaşma ve ötekileştirmeye de ilişkilendirmişlerdir.

2.3.1.3. Mobil iletişim teknolojileri ve yeni medya kavramı

Bu çalışma kapsamında incelenen mobil iletişim teknolojilerinin kavramsal olarak yeni medya kavramının çatısı altında yer aldıkları düşünülebilir. Bu çerçevede Törenli (2005: 87-88) yeni medya kavramı üzerine şunları belirtmektedir:

“Yeni medya, bir bölümü bilgisayarlara özgü işlemleri, bir bölümü ise iletişim araçlarına (haberleşme-telekomünikasyon ve yayıncılık) özgü yapıları barındıran iki yönlü, “melez” bir medyadır. Dolayısıyla yeni medya kavramı, iletişim araçlarının daha çok günümüze (bir gelişim ya da sürekli yenilenme süreci anlamında da geleceğe) özgü olanları nitelendirmek için kullanılmaktadır..Bu bağlamda yeni medya 1970’ler sonrasında özellikle bilgisayar ve bilgi-işlem alanında kaydedilen gelişmelerin iletişim alanına uyarlanmasıyla biçimlenmeye başlamıştır. Bu nedenle yeni medya, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT ya da ICT-Information and Communication Technologies) veya Bilişim Teknolojileri (BT, Informatics) olarak da adlandırılmaktadır.”

Bu tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda yeni medya ile ilişkilendirilen bir çok kavram düşünülebilir: eşzamanlılık/anındalık, etkileşim, küreselleşme, ağ yapısı, çokluortam, yazılım, Web 1.0/2.0/3.0 ve daha birçok terim yeni medya kavramının

kapsamında değerlendirilebilir. Bu kavramların birçoğu bu çalışmanın çeşitli başlıkları altında tartışılmaktadır. Bununla birlikte “yeni medya” ve “geleneksel medya” ayrımı konusunda sunulan, McLuhan’ın “küresel köy” kavramının da belkemiğini oluşturan gelişmeler arasında sayılan baskının geliştirilmesi, zaman ve mekandan bağımsız elektronik iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi, ve elektronik sistemlerin sayısala geçirilmesi gibi gelişmelerin, bu gelişmelerin sosyal, ekonomik ve bireysel etkilerinin de tartışıldığı kaynaklar bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında da değinilen bu konularda çalışmanın tutarlılığı adına, ve kavramsal olarak “yeni medya” kavramının “yeni” boyutunun göreceli ve değişken olabileceği düşüncesiyle çalışma kapsamında nitelenen olguların “yeni medya” terimiyle gerekmedikçe ifade edilmemesi öngörülmüştür.

2.3.1.4. İnsanlarda mobillik

Mobil kavramı, özünde hareketliliği ifade etmektedir. Bu çerçevede mobil teknolojiye ilişkin daha geniş bir anlayışın oluşturulabilmesi, aynı zamanda insanların bu taşınabilirliğe duydukları ihtiyacın arkasındaki nedenlerin anlaşılmasını gerektirir. Kistoffersen ve Ljungberg (2000’den aktaran Wiredu, 2006: 6) insan mobilliğini üç ayrı usule ayırmıştır ve bu usullerin insanların “hareketlerinin temel düzenleri” olarak tanımlanabileceklerini belirtmişlerdir: yolculuk, ziyaret ve dolanmak (wandering). Yolculuk, bir kişinin aradaki mesafeyi kat etmek için araç kullanımının gerektiği bir noktadan diğerine hareket etme sürecidir. Ziyaret bir çeşit yolculuk gerektirse de temel bileşeni hareket etmeye devam etmeden önce belirli bir amaç uğruna belirli bir noktada geçirilmesi gereken uzun süre olmaktadır. Dolanan birisi ise bir bina veya yerel alanda geniş çaplı yerel mobillik sergileyen bireydir. Bazı araştırmacılar hareketlilik bağlamında mobilliği mikro-mobillik, yerel mobillik ve uzak mobillik gibi tanımlarla ifade ederek mobilliği mesafe tabanlı bir ayırım çerçevesinde tanımlamaya da çalışmaktadır; ancak Wiredu (2006: 6), etkinlik-tabanlı insan hareketliliğinin algılamalarımızı ve dolayısıyla kullanılan taşınabilir nesnelerin niteliklerini de koşullandırdığını düşünmektedir. Bu çalışma kapsamında insan hareketleri söz konusu olduğunda “mobillik” kavramı, ihtiyaç duyduğu eylemi, bu eylemi gerçekleştirebilmesini sağlayan nesnenin yanında taşınabilir olması nedeniyle hem

bulunduğu yerden, hem de fiziksel olarak yakın veya uzak fark etmeksizin başka bir yere hareket etmesini nitelemek amacıyla kullanılmaktadır.

2.3.1.5. Mobil insan, mobil teknoloji, mobil toplum

İnsanların evrim sürecinde doğal kaynakların peşinden koşmak zorunda kalmaları, yerleşik hayat düzenine geçildiğinde teknoloji sayesinde doğaya karşı hayatta kalma mücadelesinde gerçekleştirilen işlerin daha sabit yapılar üzerinden sürdürülebilmesini gerektirmiştir (Basalla, 2004: 26-28). Bu çerçevede yerleşik hayatın gereksinimleri çerçevesinde üretilen sabit yapılar, yaşam mücadelesinde yapılması gereken işlerin güvenli bir yerleşkenin sınırları içerisinde gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır.

Günümüzdeyse küresel ekonominin de gerektirdiği bir şekilde hayatta kalma mücadelesi çerçevesinde yürütülen işler her ne kadar yine sabit bir yerleşkenin sınırları içerisinde gerçekleştirilebilse de sabit konumlu teknolojilerin ötesine geçmiştir. Elektronik çağın getirmiş olduğu paradigma kaymalarından biri, insanın yerleşik düzen içerisinde bile hareketliliğini geri kazanmış olmasıdır. Bunun başlıca sebeplerinden biri, iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler nedeniyle ekonominin küreselleşmesi olmuştur. Toplumsal düzen artık enformasyonun hızlı ve etkili bir şekilde paylaşılmasına dayanan bir iletişim ağının ayakları üzerinde durmaktadır ve ortaya bir ağ toplumu çıkmaktadır (Castells ve Ince, 2006: 74-82).

2.3.2. Dijital göçebelik/bedevilik

İnsanların hareketliliğini sağlamak konusunda etkili olan teknolojilerin de zaman içerisinde aynı hareketliliğe dahil olmaları, mobil hale gelmeleri doğaldır. Zaman ve mekândan bağımsız hale gelen toplumsal yaşamda bireylerin mekândan bağımsız olarak kişisel ve profesyonel yaşamlarını sürdürebilmeleri, 20. yy. çalışma koşullarının gereksinimlerinden biri haline gelmiştir. Bu çerçevede sanayi sonrası çağda bilişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla insanların kendi hareket özgürlüklerini teknoloji ve hizmetlere yansıtmak istemeleri de doğaldır (Kakihara ve Sorensen, 2001: 33). Bu çerçevede toplumsal yaşamımızdaki coğrafi hareketliliği mobillik olarak nitelendiren Kakihara ve Sorensen (2001: 33) coğrafi bağımsızlıklarını ortamdan bağımsız bir şekilde destekleyen teknolojilerden yararlanan bireylere de “göçebe” adını vermişlerdir.

Aynı araştırmacılar, göçebelerin yaşamlarını betimlemeye devam ederek teknolojik destekleri ile birlikte dijital göçebelerin nesnelere, sembollerin ve mekânların/uzamların da mobil hale gelmesinden yararlanmakta olduklarını savunmuşlardır (Kakihara ve Sorensen, 2001: 36).

Sorensen (2002: 1), mobil bilgisayar hizmetlerine ilişkin hazırladığı raporda öncelikle mobil toplumun, mobil bilgisayar kullanımının veya mobil terimiyle nitelendirilen diğer etkinliklerin sadece insanın hareketiyle değil aynı zamanda etkileşim ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Etkileşimin mobil hale gelmesi zaman, uzam ve bağlam hakkındaki duyumlarımızı değiştirmektedir. Normal koşullar altında özel yaşam ile çalışma yaşamı arasındaki bağlar ayrılmış olduğundan birbirlerinin önüne geçebilmektedirler. Çalışan göçebeler ise bu tarz sınırlılıkların ötesinde bir “akış” içerisinde yaşamını sürdürdüğünden ihtiyaç duydukları hizmetler daha farklı olmaktadır. Bu çerçevede mobil hizmetler, dijital göçebelerin amaçlarına hizmet ederken iki ölçüt üzerinden değerlendirilebilir: belirsizlik ve karmaşıklık. Bilgisayar hizmetleri oldukça temel düzeyde hizmetler olduğundan hem belirsizlikleri, hem de karmaşıklıkları düşük seviyededir. Ağ hizmetleri ise karmaşık olmamakla beraber altyapılarındaki standartlaşmaya dayandıklarından belirsizliğin yüksek olduğu hizmetlerdir. Uyarlanabilir hizmetler bilgisayar hizmetleri temeli üzerinden hareket etse de daha karmaşık olmaktadır. Son olarak işbirliği hizmetleri hem belirsizlik, hem de karmaşıklık bakımından yüksek seviyede işlev gören hizmetlerdir (Sorensen, 2002: 3).

Dijital göçebelik konusunda kaplumbağanın evini sırtında taşıdığı gibi kişisel ve profesyonel amaçlarla teknolojiyi üzerinde taşıyan bedevi yaşam tarzını benimsemiş bireylerin hareket kabiliyetlerinden yararlanmaları incelenirken iki temel öge göz önünde bulundurulmalıdır. Bu öğeler, insan etkileşiminin değişen yaşam hızı ve akışı itibarıyla hem mobil teknolojilere olan ihtiyacın daha iyi anlaşılması, hem de mobil teknolojinin birey ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerinin değerlendirilebilmesi için önemlidir: (1) mobillik kazanan sadece fiziksel hareket değil aynı zamanda insanların arasındaki etkileşimdir, (2) mobillik kavramı mekânsal, zamansal ve bağlamsal olarak değerlendirilmelidir (Kakihara ve Sorensen, 2002: 1-7).

2.3.3. Doğuştan dijital olanlar ve dijital göçmenler

Sayısal teknolojilerin gelişimi ile birlikte meydana gelen toplumsal değişim, 20. yy. sonlarından itibaren yaşayan insanların sürekli olarak bu teknolojiler tarafından etraflarının sarılmasını da beraberinde getirmiştir. Artık sürekli olarak dijital enformasyon yağmuruna tutulan insanların bu enformasyonu algılayıp işleme biçimi önceki nesillerden farklı olmaktadır. Bu çerçevede dijital bir dünyada yetişen, dünyayı algılayış biçimleri dijital teknolojilerin etkisinde şekillenen nesil “doğuştan dijital” olmaktadır ve bu dijital dünyaya sonradan katılanlar “dijital göçmen” olmaktadır (Prensky, 2001: 1).

Yeni neslin gerçekten farklı bir okuryazarlık içerisinde büyüyerek geliştiğini düşünenler, Prensky'nin doğuştan dijital topluma ayak uydurulması gerektiğini düşünmektedir (Irving ve English, 2011: 263-264). Doğuştan dijital neslinin göz ardı edilen bir gerçekliği de dijital uçurum olmaktadır. Her ne kadar dijital teknolojilerin sayısı, kapsamı ve kullanımı artsa da sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı bu teknolojilere olan erişim aynı oranda artmamaktadır ve bu nedenle gerçekten de “doğuştan” dijital bir dünyada yaşayanların aslında önceki nesillerde de sosyoekonomik etkenlerin uygunluğundan daha gelişmiş teknolojilerin erişilebildiği toplumlarda yaşayanlar olduğu tartışılabilir (Green, 2010: 65-79).

Doğuştan dijital insanların dünyayı algılayış biçimlerinin dijital ortamlara uygun bir şekilde görselliğe ağırlık verdiği düşüncesi de doğuştan dijital bireylerin üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar ile yanlışlanmaktadır (Brumberger, 2011: 19-47). Doğuştan dijital insanların dijital teknolojiyle olan ilişkileri bağlamında hem teknolojik tercihleri, hem de iletişim tercihlerinde “doğuştan” dijital olmayan bireyler karşısında belirgin farklara rastlanmamaktadır; ancak bu durum yine geçmişe oranla iletişim tercihlerinin aynı kaldığı anlamına gelmemektedir. Aksine, geçmişte “gelişmiş” veya “farklı” olarak nitelendirilen iletişim tercihlerinin olağanlaştığını, iletişim teknolojilerinin insanların fizyolojik niteliklerine yetişmeye başladığının bir göstergesidir. Bu teknolojik gelişmelere rağmen doğuştan veya göçmen, dijital iletişim teknolojilerinden yararlanan insanlar iletişim ihtiyaçlarını fizyolojik sınırlılıkları çerçevesinde o anki durumun gerektirdiği koşullar altında elverişli buldukları şekillerde gidermektedir (Thornham ve

McFarlane, 2011: 258-279; Friedl ve Vercic, 2011: 84-86; Li ve Ranieri, 2010: 1029-1041; Selwyn, 2009: 364-367).

Bir diğerk olasılık, Prensky'nin (2001) doğuştan dijital neslinin aslında teknolojinin topluma yayılmasıyla birlikte toplumun "totaliter teknokrası" düzenine ulaşarak bir "teknopoli" halini aldığıının bir göstergesi olabilmesidir. "Teknokrası" ve "teknopoli" terimleri, toplumun kültür mirasının teknolojiye boyun eğerek teknoloji kullanıcılarını elit bir üst tabaka haline getirmesi durumunu nitelemektedir (Postman, 1993). Bu nedenle teknoloji ile soyutlanmış bir yaşantı içerisinde yetişen neslin Postman'ın bu elit tabakasını oluşturabileceğini düşünmek olasıdır.

Doğuştan dijital olanların dijital göçmenlere oranla çok daha sayısal bir dünyada yetiştikleri söylenebilir. Dijital göçmenler, teknolojiyle olan ilişkilerini sürekli yenilemek ve kendi yetiştirilme biçimlerine karşı yeniden yapılanmak durumunda kalabilmektedir. Doğuştan dijital bireyler ise teknolojinin yüksek gelişme hızına ayak uydurmayı çoktan öğrenmiş olabilmektedir. Bu çerçevede insanın doğasının da bu hıza ayak uydurup uyduramadığı da tartışılabilir. Fizyolojik evrim sürecimizin gelişen iletişim teknolojileriyle ne şekilde ilişkilendiğı kuramsal olarak incelendiğinde insanın teknoloji ile olan ilişkisi daha iyi anlaşılabilir.

2.4. Çalışmanın Kuramsal Temelleri

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma kapsamında kullanılan ve araştırmanın probleminin çözümlenmesinde, verilerin elde edilmesinde, verilerin analizinde, bulgularının yorumlanmasında ve bu çalışmanın sonucuna varılmasında kullanılan kuramlar ve açıklamaları yer almaktadır.

2.4.1. İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı (İODK)

İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı İODK, Darwin'in evrim kuramını temel alarak insanların iletişim tercihlerini açıklayabilmek üzere geliştirilmiş bir kuramdır. Kuramın fikir babası olan Ned Kock, bu kuramı geliştirirken insanların iletişim tercihlerini açıklamak için kullanılmakta olan İletişim Ortamları Zenginliği Kuramının (İOZK) eksikliklerini ve sınırlılıklarını göz önünde bulundurarak insanların iletişim ihtiyaçlarını

karşılıklı iletişim ortamına ilişkin yapmış oldukları tercihleri açıklamaya çalışmıştır (Kock, 2005: 117).

Kock, İODK'yi geliştirirken İOZK'de iki temel kusur bulmuştur. Bunların ilki, iletişim ortamları zenginliği hipotezini doğrulayan ancak insanların iletişim ihtiyaçlarında yüz yüze ortamını tercih ettiğini açıklamayan çok sayıda çalışmanın yapılmış olmasıdır (Kinney ve Dennis, 1994: 24; Kock, 2005: 117; Kock, 2001: 1-7).

Kock (2005), İOZK'nin yetersiz kaldığı noktada İODK'yi bir alternatif olarak göstermektedir. Bu yaklaşım, insanoğlunun temelde aynı mekânda eşzamanlı iletişim kurabilmek için evrimleştiği temeli üzerine kurulmaktadır. Bu çerçevede Kock'un (2005) kuramında beş temel öge bulunmaktadır:

1. Yüksek oranda ortak mekânların bulunması, iletişim kuran bireylerin hem birbirlerini duyabilmelerini sağlar ve iletişim esnasında mekânı paylaşabilmelerini sağlar.
2. Yüksek derecede eşzamanlılık sağlanması, iletişimde ve etkileşimde bulunan bireylerin hızlı bir şekilde iletişime ilişkin uyarıcıları alıp verebilmelerini sağlar.
3. Yüz mimiklerini yansıtıp gözlemleyebilme becerisi
4. Vücut dilini yansıtıp gözlemleyebilme becerisi
5. Konuşabilmek ve konuşmaları dinleyebilmek.

Bu etkenler çerçevesinde gerçekleştirilen iletişimin yüz yüze iletişimin öğelerini barındırabildiğini belirten Kock, aynı öğelerin elektronik iletişim ortamlarına da uyarlanabilmesiyle yüz yüze etkileşime en yakın iletişim deneyiminin sunulabileceğini belirtmektedir.

İletişim ortamlarındaki iletilerin aktarılmasını incelerken Kock, İODK'yi geliştirmeden önce yaptığı çalışmalarda çoğunlukla elektronik iletişim teknolojilerinin yapılarını incelemiştir (Kock, 2001). Yaptığı çalışmalar, Kock'ın kuramını geliştirirken insan evrimi sürecindeki değişimleri de takip ettiğini ve bu değişim evrelerinin hızına oranla çağdaş iletişim teknolojilerinin çok farklı bir seviyede olduğunu tespit ettiği görülmektedir. Özellikle bilgisayar destekli iletişim konusunda Kock (2004), insanın kendi evrimsel sınırlılıkları nedeniyle çok geniş bir potansiyel taşıyan iletişim

teknolojilerinin bu potansiyele rağmen insanın kendi sınırlılıkları olan duyu organları çerçevesinde geliştiğini, insanın sınırlılıklarından dolayı iletişim teknolojilerinin de aynı sınırlılıklara maruz kalarak yine yüz yüze iletişime yakınlaştırıldığını gözlemlemiştir. Bu çerçevede insanların iletişim tercihlerini açıklayabilecek bir kurama olan ihtiyacı tespit eden Kock (2004), bilgisayar destekli iletişimi açıklamaya çalışan Sosyal Bulunuşluk Kuramıyla İOZK'nin eksikliklerinin Darwin'in evrim yaklaşımı tarafından desteklenen ancak fizyolojik yeterliliklerimize dayanan bir anlayış ile tamamlanabileceğini öngörmüştür.

2.4.1.1. İletişim Ortamları Doğallığı Kuramının kuramsal temeli: İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı (İOZK)

Yukarıda söz edilen İODK'nin kuramsal temelleri, onu geliştiren Kock'ın (2005) da belirttiği gibi İOZK'de yatmaktadır. Bu nedenle İODK'nin daha iyi anlaşılabilmesi için İOZK'nin de anlaşılması gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda İOZK'ye ilişkin kısa bir açıklama ve bu kurama yönlendirilen eleştirilere yer verilmektedir.

Marshall McLuhan, iletişim teknolojilerinin kişilerin duyularını değiştireceğini düşünse de başka düşünürler insanların iletişim biçimlerinin duyularına göre yön vereceklerini düşünmüşlerdir. Bu çerçevede iletişim ortamlarının incelenmesinde iletişim ortamları zenginliği kuramı bazı fikirler sunmaktadır (Daft ve Lengel, 1984: 193-210). Bu kuram, yüz yüze iletişimi en “zengin” iletişim ortamı olarak kabul etmektedir ve yüz yüze iletişime oranla iletişimde kullanılacak belirtiler veya kanallar azaldıkça ortam fakirleşir. Bu kuram çerçevesinde insanlar, ihtiyaç duydukları iletişim zenginliği çerçevesinde iletişim aracı tercihinde bulunacaklardır (Trevino vd., 1987: 568-574). Daft ve Lengel (1988: 230) bu çerçevede iletişim ortamlarının zenginleştikçe daha başarılı oldukları sonucuna varmışlardır. Bu kuram, iletişim ortamının zenginliğini şu ölçütler üzerinden değerlendirmektedir: (1) ortamın anında geribildirim için olan kapasitesi, (2) mevcut olan belirti ve kanal sayısı, (3) dil çeşitliliği, (4) niyetin ne derece alıcıya odaklandığı.

İOZK, zamanla ortaya çıkan yeni iletişim teknolojileri ile bu teknolojilerin iletişim ortamlarına getirdikleri boyutlar ve değişimler üzerinden güncelliğini bazı araştırmalar çerçevesinde koruyan bir kuram olmaktadır. Kahai ve Cooper (2003), bu kuram

üzerinden bir model geliştirerek yaptığı çalışmada İÖZK'nin savı olan iletişim yöntemi seçimlerinde ortam zenginliğinin seçim ölçütü olarak alınmasının geçerliliğini koruduğunu tespit etmiştir. Markus ve El-Shinawy'nin (1997: 456-465) gerçekleştirmiş oldukları çalışma ise eposta ve sesli mesaj gibi yeni teknolojiler söz konusu olduğunda İÖZK'nin geçerliliğini korumadığını tespit etmiştir. Bu çerçevede İÖZK'nin geçerliliği yeni iletişim teknolojileri söz konusu olduğunda sorgulanmaya açık olabilir.

2.4.1.2. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramının eleştirileri

İletişim çalışmalarında medya tercihleri konusunda yönlendirici bir rolü olan İÖZK, davranışları ölçülebilir bir seviyeye indirgeyen açıklayıcı tanımlarıyla çeşitli alanlardaki çalışmalara temel olmuştur, ancak bir çok araştırmacı bu kuramın geliştirilmesi gerektiğine inanmıştır (Valacich vd., 1992: 52-60). Bazı araştırmacılar, İÖZK'nin altyapısını koruyarak onu geliştirmeye çalışmıştır ve bunun için kuramın sosyal boyutları da değerlendirebilmesi ya da değişen iletişim teknolojilerine ayak uydurabilmesi için temel 4 ölçütüne eklemeler yapılmıştır (Valacich vd., 1992; Sheer ve Chen, 2004). Bazı araştırmacılar ise kurama eleştirel yaklaşarak eksikliklerini ortaya çıkarmışlardır (Dennis ve Kinney, 1998; Dennis ve Valacich, 1999). El-Shinnawy ve Markus (1997) ise İÖZK'yi temel alarak yaptıkları çalışmada hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri üzerinden İÖZK'nin desteklenemediğini savunmuşlardır.

Kock (2005: 117-118), İÖZK'nin bir boşluk üzerine kurulu olduğunu belirterek Daft ve Lengel'in insanların zengin veya yüz yüze ortamlara olan eğilimlerini açıklayıcı herhangi bir bilgi sunmadıklarını belirtmiştir. Buna rağmen incelendiğinde İÖZK'nin birçok koşulda desteklendiğini ancak özellikle yeni teknolojiler durumunda kuramın zayıf kaldığı ve buna ek olarak be çelişkili durumun yer aldığı çok sayıda çalışmanın bulunduğu gözlemlenebilir (Dennis ve Kinney, 1998; Kock, 2005). İODK, İÖZK'nin eksiklikleri çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu nedenle 2004 yılında ilk defa söz edilen İODK'den yararlanılarak gerçekleştirilen çalışmaları geniş çaplı olarak değerlendirilmesi için son 10 yıl yeterli bir süre olmayabilir. İODK'nin daha fazla çalışmada kullanılması ile birlikte eksikliklerinin ve eleştirilerinin ortaya çıkması olasıdır. Bununla birlikte İODK'nin daha fazla çalışmada kullanılması aynı zamanda

onun güçlü yönlerini de ortaya çıkarabilir, veya İODK'nin de geliştirilerek ona yönlendirilen eleştiriler ve eksiklikleri doğrultusunda değişmesine neden olabilir.

2.4.1.3. Kuramsal altyapı olarak İletişim Ortamları Doğallığı Kuramının tercih edilmesi

Kock (2005: 117-132), Marshall McLuhan'ın zıttı yönünde ilerleyerek teknolojik belirleyiciliği reddetmiştir. İnsan bedeninin yüz yüze iletişim kurabilmek üzere evrimleşmesinin çok uzun süreçler sonucunda mümkün olması, yeni iletişim teknolojilerine göre yeniden şekillenmelerine süre olmadığını göstermektedir. Bu nedenle iletişim için kullanılan teknolojinin ne kadar “doğal” olduğu, başarılı iletişimde bulunabilmenin temelinde yatmaktadır. Kullanılan ortamın doğallığında azalma, algısal çabanın artmasına, iletişimde anlam belirsizliğinin artmasına ve son olarak fizyolojik tatminin azalmasına neden olmaktadır. Kock (2005), bu üç ölçüt çerçevesinde elektronik veya bilgisayar destekli iletişimin “doğal” olan yüz yüze iletişim ile ne derece örtüştüğünü belirlemenin mümkün olduğunu savunmuştur. Bu çerçevede iletişim ortamının “doğallığı”, iletişimin başarısını ve böylelikle iletişim araçlarının tercihini etkilemektedir.

İletişim ortamlarının iletim başarıları ve iletişim araçlarının tercihi bakımından çağdaş bir kuram olarak İODK, iletişim sürecinin psikolojik ve fizyolojik boyutlarını da değerlendiren açıklayıcı bir kuram olduğundan bu çalışma kapsamında kuramsal temele dahil edilmiştir.

2.4.2. Teknolojinin Kabulü Modeli (TKM)

Teknoloji ve toplum arasındaki ilişkinin bir önemli boyutu da teknolojinin toplumda kullanılmasıdır. Bu ilişkide açıklayıcı kuramlardan biri TKM olmaktadır (Davis, 1989; Davis vd., 1989). Davis (1989), özellikle çalışmasını gerçekleştirdiği dönemde iletişim ve enformasyon teknolojilerinde meydana gelmekte olan gelişmeleri fark etmiş ve bu teknolojilerin iş performansını arttırabilme potansiyellerini öngörmüştür. Çalışmasında kullanıcı kabulünün uzun zamandır enformasyon yönetimi araştırmalarında bir sıkıntı olduğunu belirten Davis (1989), araştırmaların kullanıcı kabulünün kaliteli ölçütler üzerinden henüz ölçülemediğini savunarak geçmiş araştırmaların kullandıkları

ölçütlerin gerçek kullanım ile örtüşmediğini belirtmektedir. Bu nedenle alandaki önemli bir eksiklik olarak gördüğü teknoloji kullanımı ölçütleri üzerine çalışan Davis (1989: 319-320), kendi çalışmasında “algılanan kullanılabilirlik” ve “algılanan kullanım kolaylığı” olmak üzere iki kuramsal ölçüt üzerinden teknoloji kullanımının ölçülebileceği hipotezini önermektedir.

TKM’yi açıklarken Davis (1989), modelin iki ölçütünden ilki olan algılanan kullanılabilirliği şu şekilde açıklamaktadır: “İlk olarak insanlar işlerini daha iyi yapacağına olan inançlarının boyutu doğrultusunda bir uygulamayı kullanmaya veya kullanmamaya meyillidirler”.

İkinci ölçüt olan algılanan kullanım kolaylığı için Davis (1989), şu açıklamayı sunmaktadır: “İkinci olarak potansiyel kullanıcılar bir uygulamanın kullanılabilir olacağına inansalar bile aynı zamanda sistemin kullanımının fazla zor olduğuna ve kullanımdan doğan performans faydalarının uygulamayı kullanmak için harcanan eforun/çabanın gerisinde kaldığına inanabilirler.”

Davis (1989), bu açıklamaların ardından aşağıdaki tanımlara yer vermektedir:

“Algılanan kullanılabilirlik, bu çerçevede belirli bir sistemi kullanmasıyla bireyin iş performansını arttıracığına olan inancının derecesidir. Bu tanım, kullanılabilir kelimesinin tanımı olan ‘fayda edecek şekilde kullanılabilir olacak olan’ üzerinden kurulmuştur... Algılanan kullanım kolaylığı, belirli bir sistemin kullanılmasının çabadan yoksun olacağına olan inancının derecesidir. Bu tanım, kolaylık kelimesinin tanımı olan ‘zorluktan veya büyük efordan özgür olmak’ üzerinden kurulmuştur”.

2.4.2.1. Teknolojinin Kabulü Modelinin kuramsal temelleri

TKM, ölçütleri olan algılanan kullanılabilirlik ve algılanan kullanım kolaylığıyla bunların teknoloji kullanıcıları üzerindeki etkilerini çeşitli kuramsal altyapılardan almaktadır. Temelde herhangi bir teknolojinin kullanımının “performans” üzerinde olumlu bir etkisinin beklenmesini niteleyen algılanan kullanılabilirlik, Davis’in (1989) iş performansı ile kullanımı ilişkilendiren çalışmaları incelemesinden ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede

kullanılan araçların bir performans beklentisi oluşturdukları belirlenmiş, bunun üzerine algılanan kullanılabilirliğin bu beklentinin ölçütü olması kararlaştırılmıştır. Algılanan kullanım kolaylığı ise Davis'in (1989: 320-321), Albert Bandura'nın öz yeterlilik ile ilgili çalışmalarını yorumlaması üzerinden geliştirilmiştir. Davranışın belirleyicileri olarak görülen öz yeterlilik inançları, öz yeterlilik paradigması duruma bağlı olduğundan genele uygulanabilir olmamaktadır, ancak yine de davranışın temel belirleyicileri arasında algılanan kullanılabilirliğin ve algılanan kullanım kolaylığının yer almasını açıklamakta faydalı olmaktadır.

Davis (1989), TKM'yi desteklerken temel ölçütlerini açıklamaya ek olarak modelin kuramsal olarak maliyet-fayda paradigması, yeniliklerin yayılması kuramı, enformasyon raporlarının değerlendirilmesi ve kanal yapısı modeli tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Algılanan kullanılabilirlik ve algılanan kullanım kolaylığının kavramsal, kuramsal ve ampirik ayrımının ve öneminin bu alandaki bir çok kuramsal yaklaşımın ve araştırmanın ortak yargılarından olduğunu belirten Davis (1989), elbette kullanıcı davranışının tek açıklayıcı boyutları olmadığını da farkındadır. Buna rağmen gerçekleştirdiği regresyon analizinde bu iki ölçütün kullanıcı davranışı üzerinde belirleyici rol oynadıklarını kanıtlayan Davis (1989: 321-335), bu çerçevede TKM'yi oluşturmuştur.

Bu kuramsal temel çerçevesinde TKM için aşağıdaki gibi bir sonuç çıkarılabilir: Bu model, kullanıcıların teknolojiyi kullanmaya karar vermelerinde bu kararın iki temel etkenden etkilendiğini savunmaktadır: Algılanan Kullanılabilirlik ve Algılanan Kullanım Kolaylığı. Algılanan Kullanılabilirlik, "bir bireyin belirli bir sistemi kullanarak yapmak istediği işin performansını arttıracığına ne derece inandığı" olarak tanımlanmış, Algılanan Kullanım Kolaylığı ise "bir bireyin belirli bir sistemi kullanmanın çaba gerektirmeyeceği inancının derecesi" olarak tanımlanmaktadır (Davis vd., 1989). Bu iki ana etken çerçevesinde TKM herhangi bir teknolojinin "kullanım tutumunu" ve "davranışsal kullanma niyetini" belirleyerek gerçekte sistemin kullanımını belirlemeye çalışır.

2.4.2.2. Teknolojinin Kabulü Modelinin eleştiriler karşısındaki gelişimi

TKM'nin zaman içerisindeki gelişimini inceleyen Lee vd. (2003: 752-754), bunun için 1986 ile 2003 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan yüz bir (101) yayınlanmış araştırmayı incelemişlerdir. Toplamda Enformasyon Sistemleri alanında önde gelen otuz iki (32) araştırmacının çalışmalarını inceleyen Lee vd., TKM literatürü üzerinde bir meta-analiz ve buna ek olarak bir anket gerçekleştirmişlerdir. Lee vd. (2003: 52-754), TKM'nin tarihsel gelişimini Giriş Dönemi, Doğrulanma Dönemi, Genişletme Dönemi ve Ayrıntılandırma Dönemi olmak üzere dört döneme ayırmışlardır.

TKM'nin Giriş Döneminde araştırmalar çoğunlukla aşağıdaki iki akım üzerinde odaklanmıştır:

1. İlk akım TKM'nin başka teknolojiler ile tekrarlanmasını, uzun vadeli çalışmalarını ve araştırma ortamlarını inceleyerek modelin tutumlu olup olmadığını araştırmıştır.
2. Diğer akım ise TKM'yi kaynağı olan Mantıklı Eylem Kuramı ile karşılaştırarak TKM'nin Mantıklı Eylem Kuramından ayırt edilemediğini ve TKM'nin MEK'den üstün olup olmadığını belirlemeye çalışmıştır.

Tekrarlanabilirlik çalışmalarından örnek olarak kelime işlemcilerini, grafikleri, çizelgeleri, epostayı ve v-maili inceleyen Adams vd. gösterilebilir. Çalışmalarında bu beş farklı uygulamada TKM'yi kullanan Adams vd. (1992: 227-247), TKM'nin kullanıcı davranışlarını açıklayıcılığını koruduğunu belirtmiştir. Bir diğer örnek olarak Davis, TKM üzerindeki ilk çalışmasını eposta ve kelime işlemcisi üzerinden tekrarlamış ve TKM'nin her iki teknolojinin kabulünü ve benimsenmesini açıkladığını göstermiştir (Davis, 1993).

TKM'nin MEK karşısındaki durumunu inceleyen Davis vd. (1989: 982-1003), TKM'nin kullanıcı kabulünü MEK'den daha iyi açıkladığını bulmuşlardır. Taylor ve Todd (1995: 145-176) ise gerçekleştirdikleri uzun süreli çalışmada TKM, Planlı Davranış Kuramı ve Ayrıştırılmış Planlı Davranış Kuramını (APDK) karşılaştırdıklarında PDK ve APDK'nın TKM'den daha tam birer açıklayıcı olduklarını bulmuşlardır; ancak bulgularının yorumlanmasında açıklayıcı gücün ve karmaşıklığın

dengeyi söz konusu olduğunda PDK ve APDK'nın TKM'den sadece %2'lik bir varyansla kullanımı daha kesin bir şekilde açıkladığını, bunun karşılığında TKM'nin ölçekleri olan Algılanan Kullanışlılık ve Algılanan Kullanım Kolaylığına yedi tane daha değişken ekleyerek bu açıklayıcı güç artışına değmeyecek bir karmaşıklık getirdiklerini belirtmişlerdir.

TKM'nin doğrulanma döneminde gerçekleştirilen çalışmalarda araştırmacılar TKM'nin iki ölçütü olan Algılanan Kullanışlılık ve Algılanan Kullanım Kolaylığı üzerinde odaklanmışlardır. Adams vd. (1992: 227-247), Davis'in orijinal çalışmasını tekrarlarken farklı koşullarda ve teknolojilerde de bu iki ölçütün geçerliliklerini ve güvenilirliklerini koruduklarını belirlemişlerdir. Segars ve Grover (1993: 517-525), gerçekleştirdikleri incelemede iki etkenli model (Algılanan Kullanışlılık ve Algılanan Kullanım Kolaylığı) yerine Etkililik adında üçüncü bir ölçüğün kullanılmasıyla TKM'nin daha belirgin bir açıklama sunabileceğini belirtmişlerdir. Doğrulama döneminde gerçekleştirilen çalışmaların geneline bakıldığında TKM ölçütlerinin yeterince güçlü, tutarlı, güvenilir ve geçerli oldukları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir ve bu çalışmalar çoğunlukla bu konularda olumlu sonuçlara varmışlardır (Lee vd., 2003: 756).

Modelin genişletme dönemi çoğunlukla ya TKM'ye yeni ölçütler veya dış değişkenler getirmeye çalışan çalışmalardan ya da TKM'nin sınır koşullarını belirlemeye çalışan çalışmalardan oluşmaktadır. TKM'nin olası dış değişkenlerini inceleyen araştırmaların çoğunluğunda bu dış değişkenlerin de aslında incelenen teknolojiye veya teknolojilerin kullanım koşullarına bağlı oldukları görülebilir (Lee vd., 2003: 756-757). TKM'nin sınır koşullarını inceleyen çalışmalar ise teknoloji kabulünün kültür, cinsiyet ve yapılan iş gibi değişkenler üzerinden TKM'yi incelemişlerdir ve TKM'nin ölçütlerinin farklı koşullar altında etkililiklerini korudukları saptanmıştır (Lee vd., 2003: 757).

TKM'nin ayrıntılandırma döneminde modele ilişkin çalışmalar iki ana yönde ilerlemiştir: geçmiş TKM çalışmalarının bulgularından faydalanan gelecek nesil TKM'nin oluşturulması ve TKM'nin belirlenmiş sınırlılıklarının aşılması. Bu çerçevede Venkatesh ve Davis(2000), Davis'in geliştirmiş olduğu TKM'yi temel alarak TKM2'yi geliştirmişlerdir. Bu geliştirilmiş model, teknolojinin kabulünü değerlendirirken sosyal etkenler ve algısal araç olmak üzere iki ana dış değişkeni de modele katmaktadır. Bu dış

değişkenlerden sosyal etkenler Nesnel Norm, Gönüllülük ve İmaj olarak ayrıtılmaktadır. Algısal araç da İş İlişkiliği, Çıktı Kalitesi, Sonuç Çıkarılabilirlik olarak bölümlendirilmektedir (Venkatesh ve Davis, 2000). Yapılan çalışmalar çerçevesinde Kullanım Tutumunun, Kullanma Niyeti ve gerçek kullanım üzerinde belirleyici olmadığı tespit edildiğinden TKM2'ye dahil edilmemiştir (Wu ve Wang, 2005).

Araştırmaların ihtiyaçları ve modele gelen eleştiriler çerçevesinde evrimleşmeye devam eden TKM, son olarak Birleşmiş Teknolojinin Kabulü ve Kullanımı Kuramı (BTKKK) halini almıştır. Bu model, önceki TKM'lerin kapsamını da aşan bir şekilde dört temel yapının dört ayrı etken ile karşılaştırılması üzerinden Davranış Niyetini ve Kullanım Davranışlarını belirlemeye çalışmaktadır. Bu temel yapılar performans beklentisi, çaba beklentisi, sosyal etki ve destekleyici koşullar olarak ayrılmaktadır. Önceki TKM'lerin tümünden daha kapsamlı olan bu kuram, teknolojinin geneli yerine özellikle bilişim teknolojilerine yönelik olarak geliştirilmiştir (Venkatesh vd., 2003). BTKKK'ya getirilen en önemli eleştiri, Bagozzi'nin (2007: 244-254) dikkatini çektiği karmaşıklığıdır: İki ölçekli TKM, kullanma niyetini belirlemek için 41 bağımsız değişken ve davranışı belirlemek için 8 bağımsız değişken kullanan karmaşık ve yorucu bir model haline getirilmiştir.

2.4.2.3. Kuramsal altyapı olarak Teknolojinin Kabulü Modelinin tercih edilmesi

Yapısında ve kapsamında meydana gelen gelişmelere rağmen 1986'da sunulan TKM, tüm sınırlılıklarına rağmen bilişim ve iletişim alanlarında en çok uygulanan kuramsal modellerden biri olmaya devam etmektedir (Lee vd., 2003).

Modele yöneltilen eleştiriler çerçevesinde TKM'nin geliştirilmiş, BTKKK gibi kapsamlı ve çok yönlü olabilecek bir yapıya kavuşmuş olmasına rağmen araştırmaların orijinal modele ve türevlerine yer vermesi TKM'ye yöneltilen eleştirilerin belki de daha derin araştırılması gerektiğinin bir göstergesi olabilir. Bu nedenle de bir çok araştırmacı, araştırmalarında TKM'den faydalanırken orijinal TKM'yi veya araştırma kapsamında kendi geliştirdikleri bir türevi kullanmaya meyilli olabilmektedirler. Bu çerçevede birçok çalışma, TKM'nin ölçütlerine ek olarak gerek duyulan farklı ölçütler

eklemektedir. (Segars ve Grover, 1993; Malhotra ve Galletta, 1999; Wu ve Wang, 2005; Lee vd., 2003).

TKM'nin iki ölçütlü temel yapısının üzerine, yaptıkları çalışma kapsamında faydalı olabilecek ölçütler ekleyen araştırmalara ek olarak TKM'nin kendi ölçütleri dahilinde gerçekleştirilen çalışmalar da olmuştur. Bu çalışmalar, algılanan kullanışlılığı ya da algılanan kullanım kolaylığı ölçütlerini dallandırarak bu "geniş" ölçütleri daha belirgin ölçütlere bölmektedir (Chau, 1996; Gefen ve Straub, 1997). Öyle ki modelin temel araştırmacılarından olan Venkatesh (2000) de algılanan kullanım kolaylığı ölçütünü kontrol, içsel motivasyon/güdü ve duygu kavramlarına ayırıp modelini daha detaylı bir şekilde yeniden yapılandırmıştır. Başka bir araştırma ise algılanan kullanışlılık ve algılanan kullanım kolaylığı arasındaki ilişkinin ve ayırımın daha iyi anlaşılması için kullanışlılığı görev/amaç uyumunun sonucu, kullanım kolaylığını ise kullanıcı arabirimi veya arayüzünün içsel nitelikleri olarak ayırmıştır (Keil vd., 1995) Yapılan araştırmalar, modelin sınırlı olarak görülen iki ölçütü olan algılanan kullanışlılık ve algılanan kullanım kolaylığının ölçüt olarak yeterliliklerini ve bir ölçüm yaklaşımı olarak TKM'yi yeniden değerlendirmiştir ve bu modelin bu iki ölçüt üzerinden yeterli açıklayıcı gücü olduğu saptanmıştır (Adams vd., 1992; Segars ve Grover, 1993; Hendrickson vd., 1993; Venkatesh vd., 2002). Venkatesh ve Davis (1996), kendi gerçekleştirdikleri çalışmanın sonucunda tüm eleştirilere rağmen hem açıklayıcı gücü bakımından hem de bilimsel geçerliliği ve yöntembilimsel güvenilirliği bakımından orijinal iki ölçütlü modelin en sağlıklı model olduğunu göstermiştir.

2.4.3. Kuramlar matrisi

Bu çalışmanın amacı kapsamında üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarının belirlenebilmesi için yukarıda tartışılan TKM ve İODK'nin yeterli açıklayıcı güce sahip oldukları düşünülmektedir. Belirlenmeye çalışılan algılamalar kapsamında TKM, mobil iletişim teknolojilerinin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandıkları konusunda yardımcı olabileceken İODK ise iletişim teknolojilerinin kullanım niteliklerinin saptanması ve bu niteliklerin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandıkları konusunda açıklayıcı olabilecektir. Bu iki farklı yaklaşımın bir araya getirilmesinin teknoloji kullanımının daha iyi anlaşılmasına

yardımcı olacağı düşünöldüğünden İODK ve TKM'nin kuramsal temellerinin ne şekilde örtüştüğü belirlenmelidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için İODK ve TKM'nin iletişim ortamları ve teknoloji için belirlemiş oldukları temel ölçütler belirtilmiş ve bu ölçütlerin tablolastırılması yoluyla her iki yaklaşımın mobil iletişim teknolojileri bakımından örtüştükleri noktalar, alanyazına ve araştırma amaçlarına uygun bir şekilde saptanarak ifade edilmiştir. Bu tablolastırmanın sonucunda ortaya çıkan matris aşağıda sunulmaktadır:

Tablo 1. Kuramlar Matrisi

İLETİŞİM ORTAMLARI DOĞALLIĞI KURAMI					
Mobil İletişim Teknolojileri	Mekan Ortaklığı	Eşzamanlılık	Yüz Mimiklerinin Yansıtılması ve Gözlemlenmesi	Vücut Dilinin Yansıtılması ve Gözlemlenmesi	Konuşmanın Yapılması ve Duyulması
	Algılanan Kullanım Kolaylığı	Mobil iletişim teknolojilerinde var olan hem eşzamanlı, hem de eşzamansız iletişim olanaklarının kullanım kolaylığı açısından çeşitli yarar ve zararları olabilir. Eşzamanlılığın teknik gereksinimleri yerine getirilmediğinde kullanım kolaylığı olumsuz etkilenebilir.	Mobil iletişim teknolojilerinde var olan hem eşzamanlı, hem de eşzamansız iletişim olanaklarının kullanım kolaylığı açısından çeşitli yarar ve zararları olabilir. Eşzamanlılığın teknik gereksinimleri yerine getirilmediğinde kullanım kolaylığı olumsuz etkilenebilir.	Eşzamanlı görüntülü konuşma gibi mobil iletişim teknolojileri, yüz mimiklerine olan ihtiyacı karşılayabilmesine rağmen kısa mesaj hizmeti gibi metin tabanlı eşzamansız mobil iletişim teknolojilerinde bu ihtiyaç, semboller aracılığıyla (emojicon) giderilmektedir.	Vücut dilinin takip edilebilmesi, mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde zor olmakla beraber olasıdır. Eşzamanlı görüntülü konuşma teknolojisi, bazı koşullarda bu kullanıma izin verebilir. (Vücut dili, metin tabanlı iletişim biçimlerinde takip edilemez.) Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin takip edilebilmesi daha fazla efor gerektirebilir.
Algılanan Kullanım Kolaylığı	Mobil iletişim teknolojilerinin mekan ortaklığından bağımsız bir şekilde her an her yerde iletişim ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olmaları, kullanıcılarına ilişkin temel niteliklerin arasında yer almaktadır.	Eşzamanlı iletişim, anındalığın önemli olduğu iletişim koşullarında kullanışlı olabilir. Anındalığın öncelik taşımadığı iletişim koşullarında eşzamanlılık kullanışlı olmayabilir. Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık, teknolojinin sınırlılıklarını nedeniyle kısıtlanabilir.	Yüz mimiklerinin yansıtılabilmesinin önemli olduğu iletişim koşullarında mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları yetersiz kalabilir, ancak kullanıcı bazında gerekliliği de tartışılabilir.	Vücut dilinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi için mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları yetersiz kalabilir. Buna ek olarak mobil iletişim teknolojilerinin tasarlanan kullanım alanlarının dışında kalabilir.	Mobil iletişim teknolojileri, sesli iletişim olanakları sağlamaktadır ve temel kullanım alanlarından biridir.
TEKNOLOJİNİN KABULU MODELİ					
Algılanan Kullanım Kolaylığı					

Yukarıdaki tabloda kullanılan ifadeler, İODK ve TKM'nin ölçütlerinin mobil iletişim teknolojileri ile örtüştüğü ifadeler olup bu iki yaklaşımın harmanlanarak üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarının belirlenebilmesine yardımcı olabilecekleri düşünülmüştür. İODK ve TKM'nin ölçütlerinin kullanım alanları ve bu çalışma kapsamındaki uygunlukları yukarıda ilgili bölümlerde tartışılmıştır. Her iki kuramsal yaklaşımın kullanmış oldukları ölçütlerin alanyazındaki çalışmalar ile geçerlilikleri ve güvenilirlikleri tespit edilmiş ve yukarıdaki ilgili bölümlerindeki tartışmalarda ifade edildiği gibi bu araştırmanın kapsamında yeterli bulunmuştur. Bu çerçevede bu matrisin amacı, bu çalışma kapsamında kullanılacak olan bu ölçü araçlarının harmanlanarak araştırmanın amacına uygun bir şekilde ifade edilmeleridir. Bu matrisin hücrelerinde ortaya çıkarılan harman, bu çalışmanın amacı doğrultusunda üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarını belirleyebilmek amacıyla soru haline getirilmiştir. Bu süreç, bu çalışmanın yöntem bölümünde açıklanmaktadır.

2.5. Teknolojinin Toplumdaki Dağılımı

Doğuştan dijital olan nesil ile dijital göçmen nesillerinin teknolojiye olan yaklaşımlarının arasındaki farkın anlaşılması, yeni nesillerin teknolojiye olan yaklaşımlarının anlaşılması için yararlı olabilir. Bu çerçevede 3001 katılımcı üzerinde gerçekleştirilen çalışmada farklı nesillerin hangi teknolojilere sahip olduklarına ilişkin aşağıdaki verilere ulaşılmıştır (Zickuhr, 2011: 3):

Tablo 2. Cihaz Sahipliğinin Nesillere Göre Dağılımı

	Milenyum nesli	X nesli	Genç 'Boomer'lar	Yaşlı 'Boomer'lar	Sessiz nesil	G.I. nesli	Tüm yetişkinler
Yaşları:	18-34	35-46	47-56	57-65	66-74	75+	18+
Cep telefonu	95	92	86	84	68	48	85
Masa üstü bilgisayar	57	69	65	64	48	28	59
Taşınabilir bilgisayar	70	61	49	43	30	10	52
iPod/MP3 çalar	74	56	42	26	16	3	47
Oyun cihazı	63	63	38	19	8	3	42
e-kitap okuyucu	5	5	7	3	6	2	5
iPad vb. Tablet	5	5	4	3	1	1	4
Hiçbiri	1	3	8	8	20	43	9

Kaynak: Zickuhr, 2011: 3.

Yukarıdaki veriler, özellikle 18-34 yaşları arasında teknoloji sahipliğinin en yüksek oranlara ulaştığını göstermektedir. Teknolojinin birincil kullanıcıları olarak, Milenyum neslinin yetişmiş olduğu toplumsal durumun daha iyi anlaşılmasını gerektirebilir. Bu çerçevede günümüzde teknolojinin toplumdaki yeri ve kullanımına ilişkin incelemeler aşağıda yer almaktadır.

2.6. Ağ Toplumu ve Teknolojinin Toplumsal Etkileri

Castells (2000), yeni iletişim teknolojilerinin meydana getirdiği değişimleri göz önünde bulundurmuş ve bu çerçevede bir "Ağ Toplumu" yapılanmasına gidildiğini ve sosyal yapıların hiyerarşilerden ağlara yönelik bir yeniden oluşum içine girdiğini belirtmektedir.

McLuhan, sayısal teknolojilerin gelişmesi ile Internet'in ortaya çıkışını görebilecek kadar yaşayamamıştır ancak özellikle iletişim teknolojilerinin kurduğu iletişim ve enformasyon ağı ile toplumun bu gelişmelerden nasıl etkilendiği üzerinde Manuel Castells geniş çalışmalar gerçekleştirmiştir (Castells, 2000).

Castells (Castells ve Cardoso, 2006), ağ toplumu kuramıyla toplumun iletişim teknolojilerinden etkilenecek hiyerarşilerden ağlara doğru bir yapılanma içerisinde bulunduğunu belirtmektedir. En değerli mallardan biri haline gelen enformasyonun artık iletişim teknolojisi sayesinde aynı zamanda en hızlı iletilebilen ürün olmasıyla artık dünyanın zaman ve mekândan bağımsızlaştığını savunan Castells (2000), bu çerçevede yeni bir tekno-ekonomi paradigmasının ortaya çıktığını belirtmektedir. Toplumsal açıdan bakıldığında Castells'in düşünceleri, toplumun küresel çapta bir bütünsel yapıya dönüşümünü göstermektedir. Holistik bir yaklaşım sergileyen Castells, bütün olarak ağ toplumunun tek bir ögeye indirgenemeyecek kadar büyük ve karmaşık olduğunu, ancak bütün olarak da onu oluşturan bireylerden daha geniş kapsamlı bir olgu olduğunu belirtmektedir.

İletişim kuramları çerçevesinde Manuel Castells'in ağ toplumu, bazı çevrelerce son büyük anlatı olarak görülmektedir ve bu nedenle toplumun iletişim teknolojileri ile olan etkileşimi ve bu iki etkenin birbirlerini nasıl etkiledikleri hakkında önemli ipuçları vermektedir (Stalder, 2006; Castells ve Ince, 2006).

Castells'in ağ toplumu kuramı çerçevesinde dünyamıza baktığımızda gerçekten de özellikle iletişim ağlarının toplumsal yapılarımızı yeniden düzenlediğini görebiliriz (Castells, 2004). Küreselleşmenin ve küresel ekonomi politiğin getirmiş olduğu sürekli bağımlılık gereksinimiyle ilişkili olarak, biraz da kısır bir döngüyle küresel iletişim ağına bağlı olmayan ulusların, toplumların, ve hatta bireylerin ekonomi politiğin gerisinde kalmaları, toplumların bireyden bütüne ağ ve iletişim teknolojilerine hakim olmalarını gerektirmektedir.

2.7. Bilişim Teknolojileri ve Toplum

Bilgi ve iletişim teknolojileri ('Bilişim' – İng.: Information and Communication Technology [ICT]), elektronik çağda topluma yerleşmiş teknolojilerden biri haline

gelmiştir. Bu çerçevede bilişim teknolojilerinin toplumdaki dağılımında kullanıcıların hangi sınıflara ayrılacağı ve üniversite öğrencilerinin hangi kullanıcı seviyesine yerleştikleri, bu teknolojilerin üniversite öğrencileri ile olan ilişkilerinin anlaşılması için faydalı olabilir.

Horrigan (2007: 2), insanların bilişim teknolojileriyle olan ilişkilerinde üç temel boyut olduğunu savunmaktadır ve onları aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

1. Kazançlar: Bireylerin iletişim kurmak için kullanmış oldukları fiziksel ekipman ve faydalandıkları hizmetler.
2. Eylemler: İnsanların gerçekleştirdikleri etkinlikler (ör. ses ve görüntü indirmek, kendi içeriklerini üretmek, genel olarak cihazlarıyla neler yaptıkları).
3. Tutumlar: Bireylerin bilişim sistemlerini iş, eğlence, sosyal ve bireysel yaşantılarında onlara nasıl yardımcı olabilecekleri veya olabildiklerinin görüşü. Teknolojinin yaşamlarını kontrol etmelerine yardımcı olma kapasitesi, ya da zıttı yönünde enformasyon baskınına sebep olması.

Horrigan (2007) yukarıdaki üç temel boyut çerçevesinde teknoloji kullanıcılarını üç sınıfa, bu sınıfları da 10 ayrı gruba ayırmaktadır.

Tablo 3. Teknoloji Kullanıcıları Türleri

Kullanıcı sınıfı	Grup adı	Yetişkin nüfus %	Hakkında bilinmesi gerekenler
Elit teknoloji kullanıcıları (%31)	Her şeyi tüketenler	%8	En fazla enformasyon ağıtına ve hizmetine sahiptirler ve bunları yoğun bir şekilde siberuzayda katılımda bulunmak, kendilerini çevrimiçi ortamda ifade etmek ve blog ile kendi web sayfalarını yönetmek gibi çeşitli Web 2.0 etkinliği için kullanırlar
	Bağlantı kuranlar	%7	Özelliklerle dolu cep telefonları ve sık çevrimiçi kullanıcıları ile insanlara bağlanıp bilişim teknolojileri üzerinden sayısal içerik yönetirler. Bunları gerçekleştiren bilişim teknolojilerinin gruplarla çalışmaları için sundukları imkanlardan memnundurlar.
	Eksik kalmış emektarlar	%8	İnternetin yoğun kullanıcıları olmakla beraber cep telefonları konusunda aynı hevesi paylaşmamaktadırlar. Bilişim teknolojilerinin sunduğu bağlantılılık onları heyecanlandırmamaktadır.
	Üretkenlik geliştiricileri	%8	Teknoloji sayesinde başkalarına ayak uydurabilmelerine, işlerini yapmalarına imkan sağlamasına ve yeni şeyler öğrenmelerine olanak tanınması konusunda olumlu düşünceleri bulunmaktadır.
Orta halli teknoloji kullanıcıları	Mobil odaklılar	%10	Cep telefonlarının fonksiyonlarını tam olarak içselleştirerek kullanıyorlar. İnterneti kullansalar da kullanımları yoğun veya sık değildir. Bilişim teknolojilerinin onları başkasıyla bağlamasından hoşnutsuzluk duyarlar.
	Bağlı ancak rahatsız	%10	Teknolojiye oldukça fazla yatırım yapmışlardır ancak bağlı kalmayı rahatsız edici bulurken enformasyonu bir yük olarak görürler.
Düşük teknoloji sahipliği	Deneyimsiz deneysel	%8	Ara sıra etkileşimden yararlanırlar ancak daha deneyimli olsalar bilişim teknolojileri ile daha fazla şey yapacaklardır.
	Hafif ama memnun	%15	Bazı teknolojilere sahiptirler ancak günlük yaşantılarında merkezi bir rol oynamamaktadır. Bilişim teknolojilerinin onlara sunduklarından memnundurlar.
	Kayıtsızlar	%11	Cep telefonuna ve/veya internet erişimine sahip olmakla beraber bu kullanıcılar bilişim teknolojilerini arada bir kullanırlar ve bağlı kalma durumumu sinir bozucu bulurlar.
	Ağın dışında kalanlar	%15	Ne cep telefonu ne de internet erişimine sahip olanlar genellikle eski medyadan memnun yaşlı yetişkinler olmaktadır.

Kaynak: Horrigan, 2007: 2.

Teknolojiyi en yoğun olarak kullanan “tüketenler” (omnivores) grubunun birçoğu genç ve öğrencidir (Horrigan, 2007: 21). 4001 kişi üzerinde gerçekleştirilen çalışmasında Horrigan’ın verileri içerisinde , Elit Kullanıcıların verilerine bakıldığında öğrenci olan katılımcılarda teknoloji sahipliği en yüksek olan katılımcı sınıfının üniversitede okuyan veya üniversite mezunu olan öğrenci katılımcılar olduğu ortaya çıkmaktadır (Horrigan, 2007: 62).

Horrigan, yukarıdaki çalışmasını 2009 yılında mobil ve sabit teknolojilerin ayırımı ile devam ettirmiştir. Yenilenen çalışmada mobil teknoloji kullanıcıları iki sınıfa ayrılmaktadır: mobillik tarafından motive edilenler ve sabit medyayı yeterli görenler. İlk sınıfın kapsamına giren “kararsız ağ kullanıcıları” grubunun %63’ü üniversite öğrencisi veya üniversite mezunu olmaktadır. Mobil teknolojilerden en yoğun faydalanan bu grup, cep telefonlarını temel niteliği olan sesli aramanın dışındaki bir amaç için kullanmaya en fazla meyilli olan grup olmaktadır (Horrigan, 2009: 3-4; 34-48). Bu takip çalışmasının sonucunda Horrigan, mobillığın bir teşvik unsuru olarak insanların dijital kaynaklar ile olan ilişkilerinin güçlendiğini belirtmektedir. Araştırma kapsamında teknoloji kabulünün ve kullanımının önemli etkenlerinden birinin Internet erişimi olduğu tespit edilmiş, mobil cihazların kullanımında da Internet erişiminin mobil cihazlarda talep edilmesi, teknoloji kullanımında Internet erişiminin birincil bir kullanım ve gerekçe olduğu belirtilmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte “gelişmiş” teknoloji kullanımı olarak nitelendirilebilecek olan kullanımın eşliğinin yükseltildiğini belirten Horrigan (2009: 97-100), bilişim teknolojilerinin yoğun kullanımının çoğunlukla genç bireylerin belirgin bir eylemi olduğunu ifade etmektedir.

2.8. Ağ Toplumunda Değişen İş Gücü ve İstihdam Olanaklarında Üniversitenin Yeri

Castells (2004), Enformasyon Çağı üçlemesinde küresel ekonominin sanayi devrimi sonrasında kas gücünden makine gücüne, elektronik devrimin ardından da bilgi gücüne dayandığını belirtmektedir. Bu çerçevede küresel olarak iş gücünde “vasıflı”, özelleşmiş çalışanlara duyulan ihtiyacın artık uzmanlaşmış bilgilerden çok esnek, hızlı öğrenen ve alanlarında ileri eğitim almış insanların yeni enformasyonel iş gücünü

oluşturduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede Benner (2004: 180-193), Ağ Toplumunda iş gücünün niteliklerini şu şekilde yorumlamaktadır:

- Esnek iş piyasasında çalışmalarında esnek bireyler
- Çalışanların bilgi ve becerileri yetersiz geldikçe okula dönmektedirler
- İş sahalarındaki genel bilgilerini güncel tutarken uzmanlıklarından faydalanabilen üniversite mezunları
- Alanındaki bilgi eksikliklerini kendi başına eğitim alarak tamamlayabilmek

Geleceğin istihdam olanakları, Castells ve Benner'ın görüşlerinde üniversite mezunu, uzmanlaşmış ancak esnek çalışma yapıları olan ve bilgi birikimlerini sürekli güncelleyebilen bir nesil için kapılarını açmaktadır. Bu doğrultuda ekonomik imkanları dahilinde teknolojiyi kullanabilecek olan geleceğin, bireyselleşmiş iş gücüne sahip olan enformasyonel iş gücüne sahip bilgi uzmanlarının (Castells, 2004: 317-318), ağ toplumunu devam ettiren üniversite öğrencilerinin teknoloji hakkındaki görüşleri önem kazanmaktadır.

2.9. Dijital Okuryazar Nesli Olarak Üniversite Öğrencileri

Doğuştan dijital oldukları düşünülen kitlelerden birisi de günümüzde üniversitelerde lisans okumakta olan öğrencilerdir. Teknoloji kavrayışları yüksek olan bu öğrenciler, önceki nesillerin sahip olmadıkları seviyede yüksek bilişim teknolojisi becerilerine sahip olup Prensky'nin (2001) "doğuştan dijital" olarak tanımladığı kişilerin tanımına tam olarak oturmaktadırlar. Jason Frand (2000: 16-22), günümüzün öğrencilerini incelediğinde artık bu genç neslin teknolojiyi bir varsayılan olarak gördüğünü ve sürekli olarak bir ağa bağlı olma durumunun onların yaşamında merkezi bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.

Üniversitelerde lisans öğrenimi gören öğrencilerin teknoloji okuryazarlıklarının varsayılması yerine sorgulanmasının gerektiğini düşünen Kvavik (2005), bu konuda geniş çaplı bir araştırma gerçekleştirmiştir. 4374 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada öğrenciler, teknolojiyi temel olarak akademik amaçlarla ve iletişim amaçlarıyla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Kvavik (2005: 7.5), üniversite lisans öğrencilerinin iki çeşit beceri geliştirmeleri gerektiğini belirtmektedir:

enformasyon okuryazarlığı/akıcılığı ve araçların kullanımı için gereken teknik beceriler. Öğrenciler, Kvavik'in bu konudaki anketine vermiş oldukları yanıtlardan becerilerinin en yüksek olduğu alanların iletişim, kelime işlemcileri ve Internet kullanımı olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma kapsamında toplanan nicel veriler genel olarak öğrencilerin ihtiyaç duydukları becerilere sahip olduklarını gösterirken aynı araştırma dahilinde elde edilen nitel veriler öğrencilerin teknoloji kullanımındaki temel etkinliklerin ötesinde sahip oldukları ve kullandıkları araçların ve uygulamaların gelişmiş özelliklerini tanımadıklarını göstermektedir (2005: 7.7). Kvavik (2005: 7.11), bilgisayar ve iletişim teknolojileri söz konusu olduğunda öğrencilerin kendi becerilerini abarttıklarının literatürde görülebileceğini ifade etmektedir. Çalışmanın açık-uçlu sorularına verilen yanıtlarda en çok karşılaşılan ifadelerden biri, öğrencilerin teknolojiyi “kolaylık” sağladığı için kullandıkları olmuştur, ve bunu “zaman kazanmak” takip etmiştir.

Sonuç olarak Kvavik'in çalışması, üniversite öğrencilerinin onlardan beklenen dijital okuryazarlık seviyesinde olmadıklarını belirlemiştir. Öğrencileri gelişmiş bilgisayar ve iletişim teknolojileri becerilerine sahip olmaları beklenirken aslında bir çok becerinin üniversitede öğrenildiği ve bunun ardındaki güdünün müfredatın gereksinimleri çerçevesinde geliştiği belirlenmiştir (Kvavik, 2005: 7.17). Kvavik'in çalışması, üniversite öğrencilerinin teknoloji hakkındaki görüşlerinin edinilmesini önemli kılmaktadır. Üniversite öğrencilerinin teknoloji hakkındaki görüşleri, dijital okuryazarlık konusundaki beklentileri karşılamamalarının açıklanması ve öğrencilerin Kvavik'in çalışması çerçevesinde teknoloji kullanımlarının “kolaylık” ve “zaman kazanmak” ifadelerinin kuramsal bir temelde incelenmesi açısından faydalı olabilir. Geleceğin teknoloji kullanıcıları olarak üniversite öğrencilerinin mobil teknoloji hakkındaki görüşleri, artan dijital okuryazarlığı olan bir neslin teknolojiden beklentileri ve iletişim teknolojilerine karşı olan yaklaşımlarının anlaşılmasına yardımcı olabilir.

2.10. Mobil İletişim Teknolojileri ve Üniversite Öğrencileri

İletişim teknolojileri ve özellikle taşınabilir iletişim teknolojileri çağdaş üniversitelerde öğrencilerin öğrenim deneyimleri süresince sıklıkla faydalandıkları veya faydalanmak istedikleri araçlar olmaktadır. Corlett vd. (2005: 162), üniversitede ders alan

öğrencilerin bir çoğunun bir veya daha fazla mobil bilgisayar teknolojisini beraberlerinde getirdiklerini belirterek bu teknolojilerin genellikle akıllı telefonlar, PDA'lar, taşınabilir veya tablet bilgisayarlar olduklarını, sıklıkla kullanılan uygulamalarının da zaman yönetimi, iletişim ve üretkenlik araçları olduklarını ifade etmektedirler.

Üniversite öğrencileri, doğuştan dijital olan bireyler olarak teknoloji sahipliği konusunda önemli veriler sağlamaktadır. Lohnes ve Kinzer (2007), üniversite öğrencilerinin teknoloji ihtiyaçlarının sadece üniversitedeki çalışmaları çerçevesinde değil aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıldığını belirtmektedir. Bu çerçevede kullanım amacından bağımsız olarak üniversite öğrencilerinin teknoloji sahipliğini oldukça yüksek olarak yorumlanmaktadır. Yazarların bu görüşleri, 19 Temmuz 2011 tarihinde yayınlanan Üniversite Öğrencileri ve Teknoloji (University Students and Technology) başlıklı rapor ile tutarlıdır (Smith vd., 2011). Rapor, 9769 bireyin katılımıyla 1 yıllık süre boyunca uzunlamasına gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucunda katılan 4 yıllık lisans öğrencilerinin %92'sinin kablosuz taşınabilir teknolojilerden faydalandığını belirlemiştir. Aynı öğrenciler, teknoloji sahipliği konusunda cep telefonu için %96, taşınabilir bilgisayar için %88, masa üstü bilgisayar için %58, taşınabilir müzik cihazı için %84, oyun cihazı için %58, e-kitap okuyucu için %9 ve tablet bilgisayar için %5 oranında sahiplik verileri sunmuştur. Bu sahiplik oranı e-kitap okuyucuları ve tablet bilgisayar dışındaki diğer tüm değerlendirilen alanlarda artış göstermektedir.

Aynı raporda, teknoloji sahipliği konusunda lisans üstü öğrencilerin oranlarına ilişkin sunulan oranlar şu şekildedir: Cep telefonu %99, masa üstü bilgisayar %73, taşınabilir bilgisayar %93, taşınabilir müzik cihazı %86, oyun cihazı %49, e-kitap okuyucu %7, tablet bilgisayar %5. Bu oranlar, Benner ve Castells'in yukarıda ifade edilen görüşleri olan üniversite mezunluğu ve istihdam olanakları ile ekonomik özyeterlilik sayesinde teknoloji kullanımının üniversite eğitimi almış kişilerde yüksek olması ile tutarlı olmaktadır. Öğrenci konumunda olmayan 18-24 yaşları arasındaki katılımcıların sahiplik oranları ise şu şekildedir: Cep telefonu %82, masa üstü bilgisayar %58, taşınabilir bilgisayar %64, taşınabilir müzik cihazı %69, oyun cihazı %64, e-kitap okuyucu %4, tablet bilgisayar %4. 24 yaş üzerinde öğrenci olmayıp çalışmaya dahil

olan katılımcılar için bu oranlar değişmektedir: Cep telefonu %82, masa üstü bilgisayar %60, taşınabilir bilgisayar %52, taşınabilir müzik cihazı %45, oyun cihazı %41, e-kitap okuyucu %5, tablet bilgisayar %4. Öğrenci olmayan katılımcılardan elde edilen bu veriler, teknoloji sahipliğinde öğrenciliğin önemli bir etmen olabileceğini göstermektedir.

Raporda sunulan bu rakamlara oranla aynı çalışma kapsamında yetişkinler ve öğrenci olmayan 18-24 yaş arasındaki bireyler ile karşılaştırıldığında teknoloji sahipliği oranı düşüş göstermektedir. Bu rapordan geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmak gerekirse günümüzde üniversitede lisans ve lisans üstü öğrenimi gören bireylerin teknolojiyi en çok kullanan bireyler oldukları söylenebilir. Bu çerçevede geleceğin küresel ekonomisinde özelleşmiş becerilere ek olarak esneklik gösterebilen bu doğuştan dijital neslin aynı zamanda geleceğin teknoloji kullanıcıları olabilecekleri düşünülebilir. Bu nedenle üniversitede lisans ve lisans üstü öğrenim gören bireylerin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamaları, bu teknolojilerin geleceğini şekillendiren görüşler sunabilir.

3. Yöntem

Bu çalışmanın yöntem bölümünde Araştırma Modeli, Araştırma Deseni, Veri Toplama Aracı, Veri Toplama Süreci, Verilerin Analizi ve Araştırmanın Sınırlılıklarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, katılımcıların mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılarını belirleyebilmek için önceki bölümde sunulmuş olan kuramsal temelden yararlanmaktadır. Alanyazında belirtilen önceki çalışmaların göz önünde bulundurulmasıyla bir önceki bölümde ifade edilmiş olan kuramsal matris, kuramsal yaklaşımın açık bir şekilde ifade edilebilmesini sağlamıştır. Bu matrisin yönlendirmesi üzerinden değerlendirilmeye çalışılan mobil iletişim teknolojisi algılarının belirlenebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Nitel araştırmalar çoğunlukla doğal olay ve ortamlarda gerçekleştirilir ve anlamlandırılmaları sözel anlatılar ve gözlemlere dayanmaktadır (McMillan, 2004: 9). Nitel araştırmaların temelinde olaylar, incelenmekte olan insanların bakış açısı üzerinden görülmektedir. Bilimsel çalışmalarda nitel araştırma bir şemsiye kavram olarak kullanıldığından ve bu şemsiye altında yer alabilecek birçok kavramın değişik disiplinlerle yakından ilişkili olması nedeniyle nitel araştırmanın genel geçer bir tanımını yapmak güç olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39). Bu zorluğa rağmen araştırma kapsamında kullanılan yöntemlerin nitel araştırma çatısı altında toplanabilmesi, çalışma kapsamında kullanılan nitel araştırma kavramının tanımlanmasını gerektirebilir. Bu bağlamda nitel araştırma, istatistiksel işlemler veya sayısallaştırma yöntemleri olmadan sonuç elde eden sosyal bilimler araştırması olarak tanımlanabilir (Bouma ve Atkinson, 1997: 206).

Bu çalışma kapsamında üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılarının belirlenmesi, bu konudaki mevcut durumu betimleyeceğinden bu araştırma bir durum çalışması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Durum çalışmasını Yin (1984: 23); “güncel bir olguyu kendi yaşam çerçevesi (içeriği) içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla

belirgin olmadığı, birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemi” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım çerçevesinde durum çalışması yaklaşımının bütünsel bir yöntem olduğu ve tek başına bir veri toplama biçimi veya veri inceleme türü olmanın ötesinde kapsamlı bir araştırma stratejisi olduğu söylenebilir (Yin, 1994: 13).

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen nitel araştırmanın betimsel bir çalışma olması, araştırmada ortaya çıkan sonuçların daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Sosyal bilimlerde gerçekleştirilen nitel araştırmaların genellenebilirliği konusunda Yıldırım ve Şimşek şunları belirtmektedir (2011: 40): “Geleneksel kuramlarda evrensellik önemlidir ve gerçekler durağan olgular olarak görülür. Oysa sosyal olguların tümü için bir evrensellikten söz edilemez; sosyal olgular hiçbir zaman durağan değildir ve zamana göre değişkendir. Sosyal bilimlerin bu temel özellikleri nitel araştırmada kullanılan yöntemlerde dikkate alınmaktadır.” Yukarıda belirtilen nedenlerle bu çalışma kapsamında evrene genellenebilir sonuçlara ulaşılmaya çalışılmadığı gerçeği, araştırma kapsamında kullanılan nitel araştırma yöntemlerinin ve özellikle araştırmanın katılımcı kitlesinin anlaşılması için önemlidir.

Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır ve durum çalışmalarında durumlar birbirinden farklı olduğundan sonuçların genellenmesi söz konusu değilken bu sonuçların benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnekler oluşturması beklenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 77). Bu bağlamda bu çalışma ile daha sonraki çalışmalara temel oluşturacak aktarılabilen bilgiler elde edilmeye çalışılacaktır.

3.2. Araştırma Deseni

Durum çalışmalarının desenlenmesinde Yin, dört farklı desen biçimi sunmaktadır: 1) tekli bütünsel tasarımlar; 2) tekli yerleşik tasarımlar; 3) çoklu bütünsel tasarımlar; 4) çoklu yerleşik tasarımlar (Yin, 1994: 38). Tekli tasarımların çeşitli kuramsal önermeleri sınamak için kullanılabileceğini belirten Yin, bu desenin kuramsal bilgiye derin katkılar sunabileceğini ve bu tür çalışmaların bütün bir alana yeni bir odak noktası sağlayabileceğini eklemektedir (Yin, 1994: 39). Çoklu tasarımların genellikle karşılaştırmalı durumların söz konusu olduğu araştırmalar kapsamında kullanılması ve

bu araştırma kapsamında sağlanan kuramsal altyapının sınanmasının gerekliliği, bu çalışma kapsamında tekli durum çalışması desenine yer vermeyi gerektirmiştir. Araştırma desenlerinde bütünsel ve yerleşik ayrılığı konusunda ise Yin, bir durum çalışması içerisinde birden fazla inceleme biriminin bulunması durumunda yerleşik, çalışmanın genel olarak bir bütünü incelemesi durumunda ise bütünsel olarak ayrılabilceğini belirtmektedir (Yin,1994: 41-42). Bu çalışma kapsamında bütünsel tekli durum tasarımı temel alınarak tasarlanmıştır.

	Tek-durum tasarımları	Çoklu-durum tasarımları
Holistik (bütüncül) (tek analiz birimi)	TİP 1	TİP3
Yerleşik (birçok analiz birimi)	TİP2	TİP4

Şekil 1. Durum çalışmaları için temel tasarım türleri

Kaynak: Yin, 1994: 39.

Bu çalışmanın yöntembilimsel boyutlarına da Araştırma deseni başlığı altında yer verilmektedir ve bu boyutlar Araştırma Alanı, Katılımcılar, Veri Toplama Araçları, Verilerin Analizi ve Araştırmanın Raporlaştırılması bölümleri altında sunulmaktadır.

3.2.1. Araştırma alanı

Bu araştırma, mobil iletişim teknolojilerinin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandıklarını İODK ve TKM üzerinden betimlemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede araştırmanın bu amacı doğrultusunda gerçekleştirilecek çalışmanın araştırma alanını Anadolu Üniversitesi oluşturmaktadır.

Anadolu Üniversitesi, 1958 yılında kurulan Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin temelinden gelmekte olup 1982 yılında Anadolu Üniversitesi adı altında hizmete girmiştir. Üniversite kapsamında üçü uzaktan öğretim sisteminde uygulanan toplam 16 fakülte, 3 yüksekokul, 1 devlet konservatuvarı, 4 meslek yüksekokulu, 9 enstitü, 25 araştırma ve uygulama merkezi ve 15 araştırma-geliştirme-uygulama birimi hizmet vermektedir. 2014-2015 öğretim yılı Aralık ayı verilerine göre üniversitedeki

fakülte ve yüksekokullarda toplam 26444 öğrenci eğitim görmüş, bu çalışmanın gerçekleştirildiği İletişim Bilimleri Fakültesi bünyesinde 1503 öğrenci bulunmuştur.

3.2.2. Katılımcılar

Sosyal bilimlerde araştırma yapılan alandaki bütün bireylere ulaşamayacağı gerçeği, bu bütünün bir kısmının araştırmaya dahil olmasını gerektirmektedir (Denscombe, 2007: 13). Yukarıda belirtildiği gibi nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 77). Bu çalışma kapsamında araştırılmak istenen durumun incelenmesi için araştırma katılımcılarının belirlenmesi gerekmiştir. Araştırma kapsamında mobil iletişim teknolojilerinin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandığının belirlenebilmesi hedeflendiğinden, bu çalışma kapsamında kullanılan kuramsal düzey ile betimlenmeye çalışılan durumu en iyi şekilde betimleyebilecek katılımcıların seçilmesi amacıyla Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencilerine çağrıda bulunulmuştur. Görüşme talebini kabul eden katılımcılara uygun gün ve saatler düzenlenmiş, anlaşılan zamanlarda katılımcılar İletişim Bilimleri Fakültesi'nin Akademik Blok binasında A327 numaralı ofiste buluşmuş ve görüşmelerini gerçekleştirmişlerdir. Görüşmeler 15.06.2015 ile 7.7.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup her görüşme öncesinde katılımcılara görüşmelerin gönüllülük esasına dayalı oldukları vurgulanmıştır. Buna ek olarak katılımcıların kimliklerinin gizli tutulacağı ve görüşme esnasında elde edilen bilgilerin bilimsel amaçla kullanılacağı, üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı ifade edilmiştir. Görüşmeler başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacını anlatan ve katılımcıların haklarını açıklayan bir Katılımcı Bilgilendirme Formu (EK1) sunulmuş, katılımcılar tarafından okunmuş ve imzalanmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırma kapsamında betimlenmeye çalışılanlar, büyük ölçüde katılımcıların kişisel kullanımları çerçevesinde belirlenebilecek bir durum olduğundan nitel veri toplama aracı olarak bireysel görüşme tercih edilmiştir. Görüşme, soruların katılımcılara sözlü olarak sorulduğu ve yanıtlarının kaydedildiği bir veri toplama yöntemi olarak tanımlanmaktadır (McMillan, 2004: 164). Bu çalışmanın amacı doğrultusunda hem TKM hem de İODK'den yararlanılmasının gerektiği düşünüldüğünden her iki

yaklaşımın ölçütleri belirlenerek bu araştırma kapsamındaki kullanım alanları kuramlar matrisinde ifade edilmiştir (bkz. Tablo 1). Ölçütlerin bu şekilde harmanlanması, bu çalışma kapsamında incelenen teknoloji-toplum ilişkisinin bütünsel bir şekilde açıklayıcı olabilmesi açısından önemli olabilir. Bu iki yönlü yaklaşımın uygulanabileceği nitel veri toplama aracının yarı yapılandırılmış soru ve açık uçlu görüşme olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede kuramlar matrisinde İODK ve TKM'nin ölçütlerinden yorumlanarak harmanlanan ifadeler aşağıdaki sırayla soru cümleleri şeklinde yeniden ifade edilmiş ve katılımcılara görüşme şeklinde sunulmuştur.

“Mobil iletişim teknolojilerinin mekan ortaklığından bağımsız bir şekilde her an her yerde iletişim ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olmaları, kullanımlarına ilişkin temel niteliklerin arasında yer almaktadır” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanabilmek sizce kullanışlı mıdır?

“Mobil iletişim teknolojileri, mekandan bağımsız olarak iletişim kanallarını açarak mekan ortaklığının gerekliliğini sınyarak kullanım kolaylığı sağlayabilir” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

2. Mobil iletişim teknolojilerini kullanırken aynı anda aynı yerde bulunmak veya bulunuyormuş gibi hissetmek, sizce kullanımı kolaylaştırır mı?

“Eşzamanlı iletişim, anındalığın önemli olduğu iletişim koşullarında kullanışlı olabilir. Anındalığın öncelik taşımadığı iletişim koşullarında eşzamanlılık kullanışlı olmayabilir” ve “Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık, teknolojinin sınırlılıkları nedeniyle kısıtlanabilir” ifadeleri aşağıdaki soru cümlesine indirgenmişlerdir:

3. Mobil iletişim teknolojilerinde sesli görüşme ve online chat gibi gerçek zamanlı, anında iletişimi mi kullanışlı bulursunuz yoksa SMS ve e-mail gibi araya zaman girebilen iletişimi mi?

“Mobil iletişim teknolojilerinde var olan hem eşzamanlı, hem de eşzamansız iletişim olanaklarının kullanım kolaylığı açısından çeşitli yarar ve zararları olabilir.

Eşzamanlılığın teknik gereksinimleri yerine getirilmediğinde kullanım kolaylığı olumsuz etkilenebilir” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

4. Mobil iletişim teknolojilerinin anında iletişim sağlamaları bakımından kullanımlarını nasıl nitelersiniz?

“Yüz mimiklerinin yansıtılabilmesinin önemli olduğu iletişim koşullarında mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları yetersiz kalabilir, ancak kullanıcı bazında gerekliliği de tartışılabilir” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

5. Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim için karşınızdaki kişi veya kişilerin yüzlerini görmeniz sizce kullanışlı mıdır?

“Eşzamanlı görüntülü konuşma gibi mobil iletişim teknolojileri, yüz mimiklerine olan ihtiyacı karşılayabilmesine rağmen kısa mesaj hizmeti gibi metin tabanlı eşzamansız mobil iletişim teknolojilerinde bu ihtiyaç, semboller aracılığıyla (emoticon) giderilmektedir” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

6. Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim esnasında yüz mimiklerinizi ifade edebilmek veya gözlemleyebilmek sizin için kullandığınız teknolojinin kullanım kolaylığını nasıl etkilemektedir?

“Vücut dilinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi için mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları yetersiz kalabilir. Buna ek olarak mobil iletişim teknolojilerinin tasarlanan kullanım alanlarının dışında kalabilir” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

7. Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin yansıtılabilmesini ve gözlemlenebilmesini kullanışlı buluyor musunuz?

“Vücut dilinin takip edilebilmesi, mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde zor olmakla beraber olasıdır. Eşzamanlı görüntülü konuşma teknolojisi, bazı koşullarda bu kullanıma izin verebilir. (Vücut dili, metin tabanlı iletişim biçimlerinde takip edilemez.)” ve “Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin takip edilebilmesi daha fazla efor gerektirebilir” ifadeleri aşağıdaki soru cümlesine indirgenmişlerdir:

8. Mobil iletişim teknolojilerini kullanırken vücut dilinizi kullanmak veya takip edebilmek sizin için kullanım kolaylığını nasıl etkilemektedir?

“Mobil iletişim teknolojileri, sesli iletişim olanakları sağlamaktadır ve temel kullanım alanlarından biridir” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

9. Mobil iletişim teknolojilerinde sesli görüşme sizin için ne kadar kullanışlıdır?

“Konuşmanın yapılması ve duyulmasında algılanan kullanım kolaylığı, kullanıcının bağlamı çerçevesinde değişim gösterebilir (konuşmaya müsait olmayan zamanlar gibi)” ifadesi aşağıdaki soru cümlesine indirgenmiştir:

10. Mobil iletişim teknolojilerini kullanırken sesli görüşmenin kullanım kolaylığı sizin için nasıldır?

Ortaya çıkan bu görüşme soruları iki katılımcı ile gerçekleştirilen bir pilot çalışmanın ardından, araştırma yöntemleri konusunda uzman sayılabilecek iki kişiye sunularak değerlendirilmiştir ve bu araştırmanın amacı doğrultusunda pilot çalışma için aşağıdaki görüşme sorularına karar verilmiştir:

1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı konusunda ne düşünüyorsunuz?

2. Mobil iletişim teknolojilerini kullanırken iletişimde bulunduğunuz kişiyle aynı anda aynı yerde bulunmak veya bulunuyormuş gibi hissetmek sizce kullanımı nasıl etkiler?

3. Mobil iletişim teknolojilerinde sesli görüşme ve online chat gibi gerçek zamanlı anında iletişim ile SMS ve eposta gibi araya zaman girebilen iletişim hakkında ne düşünüyorsunuz?

4. Mobil iletişim teknolojilerinin anında iletişim sağlamaları bakımından kullanımlarını nasıl nitelersiniz?

5. Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim için karşınızdaki kişi veya kişilerin yüzlerini görmemiz ya da görmememiz konusunda ne düşünüyorsunuz?

6. Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim esnasında yüz mimiklerinizi ifade edebilmek veya gözlemleyebilmek sizin için kullandığımız teknolojinin kullanımını nasıl etkilemektedir?

7. Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

8. Mobil iletişim teknolojilerinde anında veya sesli mesaj gibi gecikmeli bir şekilde konuşma yapabilmek ve dinleyebilmek hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yeniden düzenlenmiş olan bu görüşme soruları, kuramlar matrisinden elde edilen ilk aşamadaki görüşme sorularının tekrarlayıcı olmaları ve açık ifade edilemediklerinden tercih edilmişlerdir. Pilot çalışmadan elde edilen görüşmelerin araştırma yöntemleri uzmanlarına tekrar sunulmasının ardından çalışma kapsamında yukarıdaki sekiz soru kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırma kapsamında elde edilen nitel veriler, pilot görüşmeler sonrasında gerçekleştirilen bireysel görüşmelerden oluşturulmuştur. Görüşme, bir görüşmeci ile görüşülen arasındaki etkileşim sonucunda bilginin üretildiği bir konuşma uygulamasıdır (Given, 2008: 470). Sistematik araştırma için geniş çapta kullanılan bir veri toplama yöntemi olarak görüşmeler, sıklıkla “amaç ve yön sahibi konuşmalar” olarak tanımlanmıştır (Mills vd., 2010: 495). Bu çerçevede görüşme, “başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir” (Punch, 2005: 166). Nitel görüşme, bir konu hakkında ayrıntılı bilgi almayı hedefler ve bu tip görüşme türüne “derinlemesine görüşme” türü denilmektedir (Aziz, 2010: 85). “Nitel araştırmaların temel karakteristiğinin, araştırma öznelerinin bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma, dünyayı araştırma öznelerinin gözleriyle görme olduğu” göz önünde bulundurulunca “Nitel araştırmalarda kullanılan görüşme tekniğinin belirleyici özelliği de, görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarma olmaktadır.” (Kuş, 2009: 87). Görüşme türleri, görüşme sorularının katı bir şekilde takip edildiği yapılandırılmış görüşme, açık uçlu sorular ile sürekli değişebilen soru yapılarına sahip yapılandırılmamış görüşmeler, ve her iki türün harmanı olan yarı-yapılandırılmış

görüşmeler olarak ayrılmaktadır (Sarantakos, 2005: 268-269). Yukarıda ifade edilen şekilde derinlemesine bilgi edinilmeye çalışılması nedeniyle bu çalışma kapsamında kuramlar matrisinden türetilen yarı yapılandırılmış görüşme sorularına ve açık uçlu görüşme tekniğine yer verilmiştir.

Verilerin toplanması sürecinde yukarıda açıklanan veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama sürecine başlanmadan önce kuramlar matrisinden elde edilen 10 açık uçlu görüşme sorusuyla pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İki katılımcının dahil olduğu pilot çalışmada elde edilen görüşme kayıtları ve kullanılan görüşme soruları, iki nitel araştırma uzmanına sunulmuştur. Uzmanların dönütleri doğrultusunda görüşme soruları, çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan 8 soruluk açık uçlu yarı yapılandırılmış görüşme soruları elde edilmiştir. 8 soruluk yeni veri toplama aracı ile iki yeni katılımcı ile pilot çalışmaya devam edilmiş, elde edilen görüşme kayıtlarının iki nitel araştırma uzmanına sunulmasının ardından pilot çalışma tamamlanmıştır. Pilot çalışma süresince araştırmacı, görüşmeci olarak görüşme teknikleri ve görüşmeci rolünü geliştirmiş, Neuman'ın (2012: 441-462) görüşme yapmaya ilişkin yönlendirmeleri ve nitel araştırma uzmanlarından elde ettiği geribildirimler doğrultusunda görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli yeterliliğe ulaşmıştır. Pilot çalışmanın sonuçlanmasının ardından çalışma kapsamında kullanılan verilerin toplandığı asıl görüşmelere başlanmıştır.

Aşağıdaki tabloda gerçekleştirilen pilot çalışmalara ilişkin veriler sunulmaktadır:

Tablo 4. Pilot Çalışma Görüşmelerine İlişkin Bilgiler

Takma İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi (dakika:saniye)
Pekin	7 Eylül 2014	7:43
Hasan	7 Eylül 2014	9:01
Güler	23 Eylül 2014	6:46
Nazım	23 Eylül 2014	8:53

Pilot görüşmelerden elde edilen verilerin incelenmesi ve görüşmelerin nitel araştırma uzmanlarına sunulmalarının ardından gerçekleştirilen asıl görüşmelere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. Veri Toplama Görüşmelerine İlişkin Bilgiler

Takma İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi (dakika:saniye)
Çağatay	15 Haziran 2015	7:26
Gloria	18 Haziran 2015	8:12
Duygu	18 Haziran 2015	13:26
Ayşe	19 Haziran 2015	9:02
Gülcan	19 Haziran 2015	6:08
Emin	23 Haziran 2015	7:05
Seray	25 Haziran 2015	8:19
Kenan	7 Temmuz 2015	6:03

Görüşmeler gerçekleştirilirken veri kayıplarının meydana gelmemesi için her görüşme esnasında 3 adet ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiş, görüşme esnasında görüşmeye ara verilebileceği ve ses kayıtlarının durdurulabileceği ifade edilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılardan, mobil iletişim teknolojileri hakkındaki görüşlerine ilişkin sorular yöneltileceği belirtilmiştir.

Görüşmeler gerçekleştirilirken katılımcıların soruları anlamamaları halinde örnekler ve farklı ifadeler kullanılarak soruların açık ve net bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Görüşme soruları sıra ile sorulmuş, katılımcılar farklı sorulara ilişkin yanıtları farklı sorularda sunmuş olsalar da müdahalede bulunulmamıştır ve

gerekli düzenlemeler verilerin analizi esnasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonlandırılırken katılımcılara teşekkür edilmiş ve görüşmeler sonlandırılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda çevreyle ilgili, süreçle ilgili ve algılara ilişkin olmak üzere çoğunlukla üç tür verinin toplandığını ifade eden Yıldırım ve Şimşek (2011: 40), elde edilen verilerin analizi için de üç yol önermektedir. İlk olarak elde edilen verilerin özgün haline sadık kalınarak katılımcıların doğrudan alıntılıandığı, ikinci yol verilerin betimsel sunumuna ek olarak bazı temaların ve temalar arasında ilişkilerin belirlendiği, son olarak da yukarıdaki iki yaklaşımın süreçlerine ek olarak araştırmacının kendi yorumunu kattığı analiz yöntemleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 221-222). Bu çalışma kapsamında algılara ilişkin toplanan verilerin derinlemesine incelenebilmeleri amacıyla üçüncü tip yorumlamalı bir veri analiz süreci olan tematik analiz kullanılmıştır.

Bu başlık altında, araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenebilmesi için kullanılan yöntem olan Tematik Analiz süreci ifade edildikten sonra bu analizin gerçekleştirilmesi için atılan adımlar ifade edilmiştir.

3.5.1. Tematik analiz

Tematik analiz, nitel verilerin bölümlendiği, sınıflandırıldığı, özetlendiği ve yeniden inşa edildiği bir veri analizi stratejisi olup veri kümesindeki önemli kavramları ortaya çıkarmayı hedefleyen, temelde betimsel olan bir veri analizi türüdür (Given, 2008: 867). Tematik analiz, kodlama adı verilen temel analitik stratejiden faydalanarak tekrar eden temalar, konular, veya ilişkiler için bir metnin çok yakından incelenmesidir, kendi çapında bir araştırma yöntemi olmayıp durum çalışmaları dahil bir çok araştırma yönteminde anlam üretme sürecinin bir parçası olarak kullanılan bir analiz ve sentezleme stratejisidir (Mills vd., 2010: 926). Araştırmacılar, öncül bir şekilde araştırma soruları, görüşme soruları, veya kuram tabanlı kategorileri kullanabilirler. Tümevarımcı bir yaklaşım, temaların verilerden ortaya çıkıp verilerde gömülü kalabilmelerini sağladığından tümdengelimci bir yaklaşımın sertliğinden ve erken sonuca varma eğiliminden kaçınmaktadır. Karmaşık bir açıklayıcı, betimleyici, veya

açıklayıcı durum çalışması içe sonuçlanır ve sonuçları, incelenen durum içinde sabitlenmiştir. Bu nedenle bağlamı bir şekilde ayakları yere basan ancak kavramı güçlü yorumlar elde etmek için kullanılmaktadır (Mills vd., 2010: 926-927). Tematik analiz bilinen veya beklenen temalar ile başlar ve tema kodlaması esnasında yeni temalar ortaya çıkabileceğinden, yeni temaların da oluşturulması ile devam eder, ve kodlar kelime sıklığından fazlası olarak temalar, verilerin içerisinden yeni yapıtlar, kavramlar ve ilişkiler olarak ortaya çıkabilir. Kodlama süreci, salt verilerden fikirler ve kavramların üretilmesi aşamasını niteler ve kodlar öncül olarak bilinen ve beklenen temalar ile başlamasına rağmen verilerden ortaya çıkarılır. Temalar, araştırma sorusu, veri kümesi ve başka tema kategorileri ile ilişkili bir şekilde değerlendirilebildiklerinden kaynaklarına olan bağlantının korunmasıyla tematik analiz gerçekleştirilmektedir. Kodlanan verilerin, edinildikleri yerden bağımsız olarak değerlendirilmesi ise içerik analizi ile sonuçlanmaktadır (Given, 2008: 867-869). Bu çerçevede araştırma kapsamında yorumlamacı tematik analizden faydalanılmıştır (Glesne, 2011: 184-218).

3.5.2. Verilerin çözümü ve yorumlanması

Bu çalışma kapsamında incelenecek verilerin elde edilmesi için gerçekleştirilen görüşmelerin ses kayıtları, bilgisayar ortamına taşınmıştır. Her ses kaydı için kimlik bilgileri ve tarih not edildikten sonra kayıtlar, bilgisayar ortamında tekrar dinlenmiş, kullanılan ses kayıt cihazlarından duyulması ve dinlenmesi en iyi kayıtlar belirlenmiştir. Ses kalitesinin yüksek olduğu belirlenen kayıtlar tekrar dinlenilmiştir, ve Microsoft Office for Mac Word 2011 yazılımı ile ses kayıtları yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılan deşifreler, kayıtların niteliğine sadık kalınmaya çalışarak aktarıldığından kayıtlar tekrar dinlenirken yazılı halleri de araştırma kapsamında kullanılabilir hale getirilmek üzere temizlenmiştir. Bu temizleme sürecinde sessizlikler, cümle boşlukları ve benzeri konuşma bozuklukları düzenlenerek analize hazır hale getirilmiştir. Aynı esnada katılımcı görüşlerinin hangi görüşme sorularına karşılık geldikleri belirlenerek farklı sorular yanıtlanırken verilen ilgili yanıtlar metin üzerinde birleştirilmiştir. Görüşme metinlerinin analize hazırlanması amacıyla her katılımcının her soruya verdikleri yanıtlar ayrıştırılarak tablolandırılmıştır ve bir metin belgesinde toplanmıştır (bkz. Ek 3). Böylelikle 8 görüşme sorusundan her soru için 8

ayrı katılımcı yanıtı belirlenmiş, her katılımcının her soruya her yanıtı tematik analiz yoluyla incelenmiştir. Katılımcı görüşlerinin yanlarına her yanıtlarından ortaya çıkan temalar ve ana temalar yazılmıştır.

Tematik analizin sonucunda toplamda 294 tema ve 86 ana tema tespit edilmiştir. Tespit edilen temalar ve ana temalar, görüşme transkriptleri ile birlikte üç uzmana sunulmuş, uzmanların katkılarının ardından 304 tema ve 97 ana tema elde edilmiştir. Elde edilen veriler ile verilerden elde edilen temalar incelenmiş, tematik analizin gerçekleştirilmesiyle transkriptler hem ortaya çıkan temalar, hem de araştırmanın kuramsal temeli çerçevesinde yorumlanmış ve aşağıda Bulgular ve Yorum başlığı altında sunulmuştur.

3.6. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nitel araştırmaların geçerlilikleri ve güvenilirlikleri konusunda Yıldırım ve Şimşek şunları belirtmektedir (2011: 259): Nitel araştırmaların temel ilkelerinden biri, gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli bir değişme içinde olduğu ve araştırmanın benzer gruplarda tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığını en baştan kabul etmektir. İnsan davranışı hiçbir zaman durağan değildir; sürekli değişen ve karmaşık bir özelliği vardır. Bu nedenle kullanılan yöntem ne olursa olsun sosyal olaylarla ilgili bir araştırmanın aynen tekrarı mümkün değildir.

Bu çalışma kapsamında elde edilen sonuçların inandırıcılığı kapsamında nitel araştırmalarda kullanılan aşağıda yer alan geçerlilik ve güvenilirlik ölçütleri kullanılmıştır:

3.6.1. Geçerlilik

Nitel araştırmalarda geçerlilik, “araştırılan gerçeklik ile ifade edilen gerçeklik arasındaki eş-türden (veya başka türlü) ortak bir silsile olmasıdır” ve aşağıda yer alan 6 boyutta açıklanabilir (Punch, 2005: 30):

- Verilerin geçerliliği: verilerin işaret ettikleri olguları ne ölçüde temsil ettiği.
- Bütün olarak araştırmanın geçerliliği: araştırmanın farklı kısımlarının ne ölçüde uyumlaştırılmış olduğuna işaret eder.
- İçsel geçerlilik: araştırmanın tasarımında araştırılan gerçeğin doğru bir yansıması olup olmadığı.
- Dışsal geçerlilik: araştırma bulgularının hangi ölçüde genelleştirilebilir ya da aktarılabilir olduğu.
- Betimleyici/bağlamsal geçerlilik: araştırmadaki betimlemelerin tam ve eksiksiz olup olmadığı.
- Yorumsal geçerlilik: araştırmadaki betimlemeleri, araştırmaya konu olan insanların yaşadığı deneyimle ilintili olup olmadığı.

Yukarıdaki boyutlara ek olarak nitel araştırmalarda iç geçerliliği sağlayabilmek için araştırmacının aşağıdaki sorulara yeterli biçimde yanıt verebilmesi ve buna yönelik önlemleri araştırma sürecinde alması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 257):

- Araştırma bulguları, verilerin elde edildiği ortam dikkate alındığında anlamlı mıdır ve bu ortama bağlı olarak tanımlanmış mıdır?
- Bulgular kendi içinde tutarlı ve anlamlı mıdır? Ortaya çıkan kavramlar anlamlı bir bütün oluşturuyor mu?
- Araştırmada elde edilen bulgular, farklı veri kaynakları, farklı veri toplama yöntemleri ve farklı analiz stratejileri kullanılarak teyit edilmiş midir? Farklı kaynaklara, yöntemlere ve stratejilere göre elde edilen bulgular anlamlı bir bütün oluşturuyor mu?
- Elde edilen bulgular, daha önce oluşturulan kavramsal çerçeve veya kuramla uyumlu mudur? Bu çerçeve veri toplamada rehber olmuş mudur?
- Bulguları teyit etmede kullanılan kurallar, stratejiler var mı? Bu stratejiler uygun bir biçimde kullanılmış mıdır?
- Açık olmayan olgular ya da olaylar belirlenmiş midir?
- Bulguları açıklama da alternatif yaklaşımlar kullanılmış mıdır?
- Bulgular araştırmaya katılan bireyler tarafından gerçekçi bulunmuş mudur?

- Araştırmanın bulgularından yola çıkarak yapılan tahminler ve genellemeler elde edilen verilerle tutarlı mıdır?

Yukarıdaki sorgulara ek olarak dış geçerlilik, araştırma sonuçlarının genellenebilirliğine ilişkin olup sonuçların benzer ortamlara ve durumlara genellenebilir olup olmadığını sorguladığından aşağıdaki soruların araştırmacı tarafından dikkate alınması önerilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 258):

- Araştırma örnekleminin, ortamının ve süreçlerinin özellikleri başka örneklerle karşılaştırma tapabilecek düzeyde ayrıntılı olarak tanımlanmış mıdır?
- Araştırma raporu genelleme konusunda olası engelleri tartışıyor mu? Örneklemin, ortamın ve kavramsal çerçevenin seçimi ve bu öğelerin genelleme açısından ortaya çıkardığı sınırlayıcı etkenler tartışılıyor mu?
- Örneklem genellemeye izin verecek ölçüde çeşitlendirilmiş midir?
- Araştırma, olası genellemelere olanak verecek şekilde kapsamlı tanımlamalara yer veriyor mu?
- Okuyucu araştırma sonuçlarını kendi deneyimleriyle ilişkilendirebiliyor mu?
- Araştırma sonuçları, araştırma sorusu ile ilgili kuramlarla tutarlı mıdır?
- Araştırma, bulguların başka araştırmalarda test edilebilmesi için gerekli açıklamaları yapmış mıdır?
- Araştırma bulguları benzer ortamlarda kolaylıkla test edilebilir mi?

Bu araştırma kapsamında yukarıda ifade edilen iç ve dış geçerliliğin sağlanması amacıyla aşağıdaki adımlar atılmıştır:

- Araştırma kapsamında kullanılan kuramsal çerçeve, üç uzman tarafından incelenmiş ve teyit edilmiştir.
- Araştırmada verilerin elde edilmesi için oluşturulan kuramsal çerçeve, çerçeveden geliştirilen ölçekler, ölçekler üzerinden oluşturulan veri toplama aracı ve veri toplama aracının araştırmacı tarafından uygulanışı üç uzmanın görüşleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

- Araştırmanın bulguları, verilerin elde edildiği ortama bağımlı bir şekilde verilerin analizinden elde edilmiş ve verilerin elde edildiği ortam ve kaynakları açık bir şekilde tanımlanmıştır.
- Araştırmanın bulguları, bulguların elde edildiği veriler ile birlikte üç uzmana sunulmuş ve uzmanlarla görüşmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir.
- Araştırma kapsamında elde edilen veriler ve verilerden elde edilen bulgular, araştırmanın kuramsal çerçevesiyle bağdaştırılmış, kuramsal çerçevenin kendisi, veri toplama ve analiz yöntemleri, ve bulgular üç uzman tarafından incelenmiş ve katkıları bu süreçlere dahil edilmiştir.
- Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, araştırma kapsamında hem kuramsal çerçeve ile, hem de alanyazın ile ilişkilendirilmiştir.
- Araştırmaya dahil edilen katılımcıların kim oldukları ve neden tercih edildikleri alanyazında ve yöntemde tartışılmıştır.
- Araştırma esnasında gerçekleştirilen eylemler ve atılan adımlar raporlaştırılmıştır.

3.6.2. Güvenilirlik

Nitel araştırmalarda dış ve iç güvenilirlik konusunda Yıldırım ve Şimşek (2011: 259-260), insan etkeni nedeniyle tekrar edilebilirliğin ve dış güvenilirliğin, nitel yaklaşımda araştırmacının algılama ve yorumlama biçiminin farklı olabileceğinin kabulü nedeniyle farklı araştırmacıların farklı algılamalara ve yorumlara ulaşmasının kaçınılmazlığı nedeniyle de iç güvenilirliğin çelişkili olduğunu ifade etmektedirler. Bununla birlikte dış güvenilirliğin sağlanmasına yönelik aşağıdaki önlemler sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 260-261):

- Araştırmacının, araştırma sürecindeki kendi konumunu açık hale getirmesi.
- Araştırmada veri kaynağı olan bireylerin açık bir biçimde tanımlanması.
- Araştırma sürecinde oluşan sosyal ortamların ve süreçlerin tanımlanması.
- Elde edilen verilerin analizinde kullanılan kavramsal çerçevenin ve varsayımların tanımlanması.
- Veri toplama ve analiz yöntemlerinin ve süreçlerinin tanımlanması.

İç güvenilirliğin sağlanmasına ilişkin de aşağıdaki stratejiler önerilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 262-263):

- Toplanan verilerin betimsel bir yaklaşımla sunulması.
- Aynı araştırmaya birden fazla araştırmacının dahil edilmesi.
- Gözlem yoluyla elde edilen bulguların görüşme yoluyla teyit edilmesi.
- Elde edilen verilerin analizinde başka araştırmacıların kullanılması ve sonuçların teyit edilmesi.
- Önceden oluşturulmuş ve ayrıntılı olarak tanımlanmış bir kavramsal çerçeveye bağlı olarak veri analizinin yapılması.

Yukarıda iç ve dış güvenilirliğe ilişkin önlemler ve stratejiler doğrultusunda araştırma kapsamında güvenilirliğin sağlanması amacıyla aşağıdaki adımlar atılmıştır:

- Araştırmacı, araştırma kapsamında atılan adımları ve bu adımlar esnasında kendi rolünü açıklamış, verilerin toplanması, incelenmesi ve yorumlanmasındaki rollerini ifade etmiştir.
- Araştırmada veri kaynağı olan bireyler, araştırmanın çeşitli bölümlerinde tanımlanmıştır.
- Araştırma kapsamında sosyal ortam sayılabilecek veri toplama süreci açıklanmıştır.
- Verilerin analizinde kullanılan kuramsal çerçeve, açık bir şekilde ifade edilmiştir.
- Veri toplama ve analiz yöntemleri açıklanmıştır.
- Elde edilen veriler, araştırma kapsamında veri bütünlüğünü bozmayacak şekilde sunulmaktadır.
- Araştırma sürecine toplam altı uzman dahil edilmiş olup hem araştırma esnasında, hem de araştırma sonrasında verilerin teyit edilmesi, bulguların elde edilmesi, ve yorumlanması için uzmanların görüşlerine başvurulmuştur.

Yukarıda ifade edilen adımlar doğrultusunda bu araştırmanın geçerliliğinin ve güvenilirliğinin, aşağıdaki beklentileri tatmin ettiği düşünülmektedir: “doğru bilgiye ulaşma konusunda gereken önlemlerin alınması (geçerlilik) ve araştırma sürecini ve

verilerini açık ve ayrıntılı bir biçimde, bir başka araştırmacının değerlendirmesine olanak verecek biçimde tanımlanması (güvenilirlik), nitel araştırmacının karşılaması gereken önemli beklentilerdir”.

3.7. Araştırmanın İnanırlığı

İnanırlılık, bir araştırmaya olan güvenin göstergesi olarak araştırmanın bulgularının doğruluğu, başka bağlam ve kişilere uygulanabilirliği, benzer koşullar altında benzer bulguların olabileceği ve araştırmacının eğilim ve yatkınlıklarının bulguları etkilediğine göre belirlenmektedir (Mills vd., 2010: 273). Araştırmanın bilimsel olarak kabul edilmesi için “araştırma sürecinin ve sonuçlarının açık, tutarlı, ve başka araştırmacılar tarafından teyit edilebilir olması gerekir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 265). Bu bağlamda araştırmanın inandırıcı olması gerekmektedir. Bu inandırıcılığın artırılması için çeşitli önermeler bulunmaktadır:

- Araştırmanın, verilerin, verin analizinin ve bulguların incelenmesi için meslektaşlardan faydalanmak – uzman incelemesi (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 268; Given, 2008: 139; Mills vd., 2010: 243).
- Araştırmada uzmanlarca sağlamanın (investigator/expert/colleague triangulation) ve kuramsal sağlamanın (theory triangulation) yapılması (Mills vd., 2010: 71, 800, 944-945; Given, 2008: 139,892-893; Yin, 1994: 92).

Bu çalışmanın inanırlılığının sağlanması amacıyla, alanyazının oluşturulmasında, kuramsal çerçevenin oluşturulmasında, ölçüt geliştirilmesinde, verilerin toplanmasında, verilerin analizinde, bulguların belirlenmesinde ve yorumlanmasında, ve sonuçların teyit edilmesinde, araştırmanın her aşamasında en az üç uzman ile sürekli olarak görüşülmüş, araştırma incelenmiş, veriler teyit edilmiş ve dönütler çerçevesinde düzenlemeye gidilmiştir.

Uzmanlarca yapılan sağlamaya ek olarak bu araştırma kapsamında kullanılan kuramsal çerçeve, iki yönlü bir kuramsal temelden oluşmaktadır. İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı ve Teknolojinin Kabul Modeli, verilerin iki farklı yönden toplanmasına, incelenmesine, ve yorumlanmasına izin vererek araştırmanın problemine araştırmacıdan bağımsız iki farklı yaklaşımın sunulabilmesi sağlanmıştır.

3.8. Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri

Bu çalışma kapsamında kuramsal temel için kullanılan ve kuramsal çerçeveyi oluşturan İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı ve Teknolojinin Kabulü Modeli bulunmaktadır. Alanyazında ve kuramsal temelde ifade edildiği üzere İODK, araştırmalarda geniş çaplı kullanılmış olan İletişim Ortamları Zenginliği Kuramının temeline insan evrimi çerçevesinde katkıda bulunarak İletişim Ortamları Zenginliği Kuramına getirilen eleştiriler doğrultusunda güçlendirilmiş bir kuram olması nedeniyle bu araştırmanın güçlü yönlerinden birisi olarak kabul edilebilir. TKM ise literatürde bulunan araştırmalar kapsamında etkililiği kanıtlanmış ve güçlü bir şekilde kullanılabilen ölçütleriyle araştırmaya dahil edilerek kuramsal açıdan bu çalışmanın altyapısına katkıda bulunmuş, kuramsal temelin ve kullanılan çift yaklaşımlı kuramsal çerçevenin araştırmanın güçlü yönlerinin başında gelmesini sağlamıştır.

Araştırmaya dahil olan katılımcılar, kuramsal temel çerçevesinde geliştirilen kullanılan veri toplama aracı, ve verilerin analizi için kullanılan tematik analiz, farklı deneyim, yaşantı, görüş ve algılamalara sahip katılımcılardan hem zengin bir veri setinin elde edilmesine, hem de bu veri setinin derinlemesine araştırılmasına olanak sağladığından araştırmanın güçlü yönleri arasında sayılabilirler.

Araştırma boyunca ilgili alanda sürekli olarak en az üç uzmanın katkı ve görüşlerinin araştırma kapsamında değerlendirilmesi, araştırmanın geçerliliğini, güvenilirliğini ve inanılabilirliğini desteklediği gibi veri analizlerindeki katkıları nedeniyle araştırmanın bulgularını ve yorumlarını da güçlendirmiştir.

Nitel durum çalışması olarak desenlenen bu araştırma, verilerin elde edildiği katılımcıların görüşleri ile sınırlı olup araştırmanın tasarımı itibariyle genellenebilir sonuçlar elde etmeye çalışmadığından bu katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin tematik analizi ile elde edilen bulgular ve yorumları da araştırmaya dahil olan araştırmacının kendisi ile katkıda bulunan uzmanların katkıları ile sınırlıdır.

4. Bulgular ve Yorum

Bu çalışma kapsamında üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojilerini nasıl algıladıklarını tespit etmek amacıyla Teknolojinin Kabulü Modeli ve İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı çerçevesinde bir kuramsal düzey oluşturulmuş, bu düzeyin kapsamında ve alanyazın göz önünde bulundurularak bu algılamaları tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından görüşmeler düzenlenmiştir. Kuramsal düzey ile görüşme soruları nitel araştırma yöntemleri uzmanlarınca değerlendirilmiş ve görüşme sorularındaki düzenlemenin ardından görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde gerçekleştirilen görüşmelerin sorulara verilen yanıtları ile yanıtlardan elde edilen bulgular, bölümün sonunda da bu bulguların kuramsal düzey çerçevesinde yorumlanmaları yer almaktadır. Gerçekleştirilen görüşmelerde bazı katılımcılar, bazı soruların yanıtlarını farklı sorular çerçevesinde sunduğundan bu katılımcıların görüşme sorularına vermiş oldukları yanıtlar, daha kapsamlı analizlerin gerçekleştirilebilmesi adına ilgili yerlerde birleştirilmiştir.

4.1. Mekan Ortaklığına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında mobil iletişim teknolojilerinin mekan ortaklığı sağlamaları konusunda katılımcılara, mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımları ve kullanım esnasında iletişime geçilen kişi ile aynı anda aynı yerde bulunma hissine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu çerçevede mekan ortaklığına ilişkin bulgular aşağıdaki iki başlık altında yer almaktadır.

4.1.1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı

Çağatay: Bunlar işi kolaylaştırıcı oluyor. Bazı durumlarda çok kolay bir şekilde bilgiye ulaşmamızı sağlıyorlar, ihtiyacımız olan bilgiye. Onun dışında bu sürekli insanın kullanım amacına göre değişen de bir şey. Bizler sadece sıkıldığımız zaman da mobil iletişim teknolojilerini kullanabiliyoruz ama derslerde ihtiyacımız olduğunda da bunları kullanıyoruz... Ben teknolojiyi çok fazla kullanan bir insanım. Sürekli yolda yürürken telefonum elimdedir. Sürekli arkadaşlarımla bağlantı halindeyim. Yeri geliyor bir araştırma yapmam gerekiyor ya da bir yerde bir şey duyuyorum, bunun hakkında hemen kısa araştırma yapıyorum ve çok küçük bilgi edinebiliyorum. Temel noktada

bilgi edinebiliyorum. Sürekli yanımda oluyor, onun dışında fotoğraf makinesi... bu tür şeyleri çok sık kullanıyorum, onlar da yanımda. Durmadan.

Gloria: Avantaj olduğunu düşünüyorum. Mesela telefon üzerinden bunu anlatabilirim. Telefon kullanıyorum, tablet değil. Tablet de bunun bir parçası ama telefon üzerinden mail kontrolü, ihtiyaç duyduğunuz bütün bilgilere internet üzerinden erişip ulaşabiliyorsunuz. Bu açıdan avantajlı.

Duygu: Bir anlamda iyi çünkü iletişim, bilgi paylaşımını kolaylaştırıyor ve bilgiye daha yaklaşmamızı sağlıyor. Ama diğer yanda da bu, dünyaya açılımı kişisel olarak olan bağlantıları koparabiliyor. Aynı masada, elinde telefonlarla uğraşan insanların görüntüsü ortaya çıkabiliyor. Ama dediğim gibi diğer yandan da bilgiye erişimi çok kolaylaştırıyor, ki bu bence insanlık için çok önemli bir şey.

Ayşe: Bence çok rahat bir şey. Mobil iletişim teknolojiler dışarı çıktığı düşünemiyorum, yaşayamam gibi. Daha geçen gün arkadaşımın telefonu çalındı ve hayatla bütün bağı koptu. Ulaşamıyor, kimse ona ulaşamıyor, o istediği şeylere ulaşamıyor. Yer geldiğinde alarmını kuramıyor, uyanamıyor. Her şeyimizi onlara bağladığımız için bence her yerde ve her şekilde kullanımı çok yaygın ve çok gerekli diye düşünüyorum.

Gülcan: Bazen iletişim sağlarken bazen iletişimsizliğe neden olabileceğini düşünüyorum. Birebir sözlü iletişim halindeyken mobil iletişime meyletmek, sözlü iletişimi aksatan bir noktada duruyor.

Emin: Hayat kurtardığını düşünüyorum. Sürekli her yerde kullanıyorum. Aniden bir fatura ödemeniz gerekebiliyor, aniden bir dersle alakalı bir bilgi hakkında bir şeyler bakmanız, bir şeyler öğrenmeniz gerekebiliyor, ya da internet üzerinden birileriyle iletişime geçmeniz gerekebiliyor. Anlık hayat kurtarabiliyor dışarıdayken... Daha çok mail kullanıyorum fakat zaman zaman Hangouts ve Skype kullanıyorum. Bazen mail yazmak yolda hareket halindeyken zor olabiliyor, tek tek o tuşlara basarak... WhatsApp'ın yeni başlayan çağrılı sistemi var, direk oradan telefon görüşmesi gibi bir sistem. Ya da Hangouts ya da Skype, tek tuşa basıyorsunuz ve direk konuşuyorsunuz.

Seray: Ben çok fazla mobil iletişim kuran bir insan değilim. Telefon kullanmak ve WhatsApp kullanmak dışında, WhatsApp'ı da belli ölçülerde annemle haberleşmek için açtım. Her zaman her yerde kullanılması bazı durumlarda, aciliyet gerektiren durumlarda ya da ihtiyaç anlarında çok faydalı oluyor, ama belli bir yerden sonra pragmatist kullanımın dışına çıkıyor ve insanların normal gündelik hayattaki yüz yüze iletişimini etkilemeye başlıyor. İnsanlar oturduğu zaman muhabbet etmek yerine herkes telefonlarıyla uğraşmaya başlıyor. Bu çok klişe bir örnek ama çok da doğru. Her zaman her yerde kullanımı çok faydalı görmüyorum ama ihtiyaç doğrultusunda kullanılsa bayağı hayat kurtarıyor.

Kenan: Bence yararlı. Aslında çok yararlı değil de yüzde 60-70 oranında biraz zararı var gibi. Bunun nedeni böyle bir imkan sağlanınca çoğu insan bunlara çok kanalize oluyor ama çok yararlı kullanıldığını da düşünmüyorum. Bütün vakitlerini alıyor ve çapraz okuma gibi bir şey yapmıyorlar. Bir şey araştırıyorlarsa araştırmaları tek bir kaynak üzerinden oluyor ya da çoğu zaman oyun ya da Facebook üzerinden sadece vakit geçirmek oluyor. O yüzden yüzde 60-70 oranında yararsız olarak görüyorum.

Katılımcılar, çoğunlukla mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımını olumlu yorumlamaktadır. Özellikle bilgiye ve kişilere erişim konusunda paylaşımda bulunan katılımcılar, anlık ve acil ihtiyaçların giderilmesi için mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımlarını faydalı ve gerekli görmektedir. Bununla birlikte bu kullanımın olumsuzlukları arasında yüz yüze etkileşimin olumsuz etkilenmesine dikkat çeken katılımcılardan dördü, bu bağlamda mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımını olumsuz nitelendirmektedir. Bir katılımcı, bu olumsuz yönünün olumlu yönlerini bastırıldığı görüşündedir. Bu noktada katılımcıların yanıtlarını çoğunlukla cep telefonu teknolojisini temel alarak sunmaları, mobil iletişim teknolojileri kullanımları çerçevesinde bu cihaz türünün ağırlıklı olarak kullanıldığına işaret edebilir. Katılımcıların %50'si mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı konusunda sadece olumlu yorumda bulunurken bir katılımcı (%12.5) sadece olumsuz yorumda bulunmuştur. Üç katılımcı (%37.5) hem olumlu, hem de olumsuz yorumlarda bulunurken alınan görüşlerin bütününden çoğunlukla olumlu bir görüş elde edilmektedir.

4.1.2. Aynı anda aynı yerde bulunma hissi

Çağatay: Eğer öyle hissedebilseydim bu teknolojiyi kullanmazdım. Ben çoğunlukla yüz yüze iletişim taraftarıyım, ama yüz yüze iletişim kuramayacağınız durumlarda bu teknolojiyi kullanarak iletişim kuruyorsunuz. O yüzden eğer böyle bir hisse kapılsaydım ya da kapılma imkanı olsaydı bu teknolojiye bel bağlamazdım... Aynı yerdeymiş gibi hissettirmiyor.

Gloria: Tam öyle bir his olduğunu düşünmüyorum, sonuçta yüz yüze iletişim gibi olmadığı için. Öyle hissettirdiği bir şey yok aslında, benim açımdan öyle en azından. Daha yapay, sadece iş görmek gibi geliyor bana. Daha önemli çünkü kullandığınız mimikler, ifade etme açısından daha anlamlı oluyor. Bir şey söylemeniz gerekmiyor bazen.

Duygu: Aynı his tabii ki olmuyor çünkü ne kadar görürsen gör, karşıdaki kişi ekranda. O yakınlığı hissedemediğim için arada bir uzaklık oluyor. Konuşacağın şeylerde bile şimdi telefonda bunu anlatmayayım deyip anlatmayabiliyorsun. Bir uzaklık koyuyor. Aynı yerdeymiş hissi işe yarayabilir, böyle bir his güzel olabilir de. Mesela ben Eskişehir’de okuyorum. Ailem İstanbul’da, ya da arkadaşlarım İstanbul’da. Bunlarla daha yakınmişçasına konuşmak hoşuma giderdi.

Ayşe: Tabii bir etkisi var, çünkü “instant” (anında) dediğimiz, hani “instant message” (anında mesaj) sonuçta mesajlaşıyoruz. Skype’den görüntülü konuşma yapıyoruz uzaktaki bir yakınımızın doğu günüyse mesela, onun yanında olmak istiyoruz ama... Bunu sadece mobil iletişim ile yapabiliyoruz. Çok iyi bir şey, çok güzel bir şey.

Gülcan: Kullanımı pozitif etkiliyor. O hissiyatın verdiği hazla kullanım artıyor bence. Pozitif yönde artıyor, daha çok tercih ediliyor.

Emin: Daha samimi olabilir, sanki arada bir telefon, bir kamera yok, ya da yan yanaymışsınız gibi daha samimi bir ortam yaratabilir. Açıkçası birazcık o teknolojiyi kullanıp konuşurken genelde acele bir işi halletmeye çalışırsınız, konferans görülmesi yapmıyorsanız, o bağlantıyı yüz yüze iletişim kurduğunuzdaki kadar samimi olduğuna inanmıyorum.

Seray: Kendimden örnek vereyim, ben biraz o konularda, teknolojiyle iletişime geçemeyen bir insanım. Fakat İstanbul'da olan arkadaşlarımla veya annemle ya da babamla şöyle bir sıkıntı yaşadığımızı fark ettik. Sadece telefonla konuşarak iletişime geçtiğimizde, birbirimizin bulunduğu yerleri... en azından onlar benim buradaki dünyamı tam olarak tasvir edemiyorlar beyinlerinde. Daha sonra WhatsApp'a geçtik. Fotoğraflar, ses kayıtları, videolar... Şimdi anlayabiliyorlar, daha rahat. Onlar buradaymış gibi hissediyor, ben oradaymış gibi hissediyorum. O açıdan faydalı, ama tabi bu yüz yüze ilişkilerde böyle. Yakın ilişkilerde böyle. Onun dışında resmi ilişkilerde, yine etkili olabilir ama kullanım yerine göre değişir diye düşünüyorum. Yüz yüze yapılan bir iş görüşmesi var, bir de mobil iletişimle yapılan iş görüşmesi var, ya da konferanslar var. Bu açıdan faydalı ama sürekli iletişim halinde olmak bazen mecburiyetten iletişim kurmak ihtiyacı hissedebiliyor. Böyle durumlarda o an orada oluyormuş hissi vermesi de çok faydalı diye düşünmüyorum, biraz kişinin o anki mahremiyetini bozuyormuş gibi.

Kenan: Bence iyi etkiler çünkü uzaktan bir arkadaşınız ya da sevdiğiniz bir insanla yanınızdaymış gibi görüşmek, hiç olmazsa bazı duygularınızın tatmini anlamındadır. Bu iyi bir şeydir. Yani bir 20 sene önceye kadar böyle bir şansımız yoktu. Hiç olmazsa şimdi artık bunu sağlama üzerinden bu yeni araçların etkisinden söz edebiliriz iyi olarak. Bazı teknolojilerin bunu sunduğunu düşünüyorum ama bir anlamda, komplo teorisi gibi olacak ama, kendimizi kandırma olduğunu da düşünüyorum bazen. Çünkü bazı arkadaşlarım var, örneğin yurt dışında sevgilileri var, kendileri buradalar, aralarında yine bir duygusal bağ olduğunu düşünüyorlar ama ben pek bunun bir kandırmaca gibi bir şey olduğunu da düşünüyorum. Çünkü nihayetinde, o aradaki sağlanan anlaşmalar, konuşmalar çok yapay kalıyor. Çok düzeyli olduğunu da düşünmüyorum.

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda sorgulanmış olan mekan ortaklığının mobil iletişim teknolojileri tarafından sağlanması konusunda sıkıntılar olduğu söylenebilir. Katılımcıların ikisi (%25), özellikle bu konuda iletişimi sağlayan cihazların (ekran, telefon, kamera) mekan ortaklığı hissini bozduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların yarısı (%50), mekan ortaklığı hissini değişen ölçülerde de olsa sağlanabildiğini ifade etmiştir, diğer yarısı ise (%50) bu hissini sağlanamadığı veya yeterli ölçüde

sağlanamadığı görüşünde. Toplamda beş katılımcı (%62.5) mekan ortaklığını genel olarak olumlu nitelerken bir katılımcı (%12.5) olumsuz nitelemiştir.

4.2. Eşzamanlılık, Anında ve Gecikmeli İletişim Hakkında Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcıların mobil iletişim teknolojilerinin hem eşzamanlı, hem de gecikmeli iletişim olanakları sunmalarına ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır. Bu çerçevede katılımcıların hem eşzamanlı ve eşzamansız iletişim konusundaki görüşleri, hem de anındalık ile ilişkili görüşleri aşağıdaki iki başlık altında yer almaktadır.

4.2.1. Eşzamanlı ve gecikmeli iletişim

Çağatay: Online chat, görüntülü konuşma işini sürekli gerçekleştiren biri olarak daha iyi olduğu yönler de var, eksik olduğu yönler de var. Bu biraz da internet bağlantısına bağlı oluyor. Sürekli görüntüdeki kalitesizlik, bağlantının sürekli kopabiliyor olması ya da düşüyor olması, mesajdaki sürekliliği sağlamıyor. O yüzden bir yönde eksisi var, bir yönde artışı var. Ben çok büyük bir fark göremiyorum ikisinin arasında.

Gloria: Görüntülü konuşma gibi imkanlar aslında yeteri kadar etkili değilmiş gibi. Şu anda bilmiyorum, belki benim elimdeki olanaklardan dolayı böyle geliyordur. Sonuçta bir takılma oluyor, araya bir şey giriyormuş gibi... Bu resmi yazışmalarda bir avantaj. Çünkü üzerine düşünme, daha net bir şekilde ifade etme fırsatınız oluyor. Bu resmiyet için bir avantaj olabilir. Günlük hayatta çok da bir etkisi olduğunu düşünmüyorum... Resmiyet bazında eş zamansızlık ama günlük kendi ihtiyaçlarımı karşılama yönünde eş zamanlıyı tercih ediyorum.

Duygu: İkisinin de farklı kullanımları olduğunu düşünüyorum. Bazı durumlarda SMS, daha zamanlı konuşmak işe yararken, diğer kişiyle sesli konuşmak, o anda yüz yüze konuşmak daha işe yarar. Ya da o duruma daha uygun olabiliyor... Kişiye göre değişiyor aslında. Kimileriyle SMS ya da yazışma yoluyla konuşmak daha iyiyken kimileriyle görüşmek daha kullanışlı oluyor benim açımdan.

Ayşe: Sanırım bu biraz bizi sabırsızlaştıran bir şey. Anında cevap almak istiyorsunuz sonuçta birine bir şey yazarken, ya da çünkü acil olmasa ya yazmazsınız ya da, örneğin

sevgilinizle konuşuyorsunuz, hemen cevap almak istiyorsunuz. E-mail ile ya da bunun için mektup bile kullanılabilir yani e-mail yerine. O derece düşük bence. Ya da iş için daha resmi şeylerde mail kullanıyorsunuz, ya da bir dedikodu bile sürdürebiliyorsunuz. O yüzden... cevabı düşüncecek, anında konuşma tamamen yan yana konuşmak gibi. Bunun farkı sadece bence biri daha formal geliyor, biri daha informal geliyor.

Gülcan: Anında iletişim kurmak, yüz yüze iletişim kurmak daha avantajlı. Ama e-posta gibi daha resmi işlerde kullanılan şeylerin de farklı avantajları var. İçeriğe bağlı değişiyor. Kişisel tercihim kiminle iletişim kurmak istediğime bağlı olarak değişiyor.

Emin: Mail ya da sms tarzı şeylerde bazen karşı taraf anında dönüş yapamayabiliyor. Belli bir süre beklemeniz gerekebiliyor ve aciliyeti olan durumlarda bu süreci yavaşlatabiliyor. Fakat yardıma ihtiyacınız var, acilen yapmanız gereken bir şey var, direk WhatsApp gibi Skype gibi telefon üzerinden de ulaşabileceğiniz hızlı çözüm yollarıyla görüşmeniz daha hızlı ve daha kolay olabiliyor... Duruma göre değişir demek istiyorum çünkü bazen düşünüp tasarlamamız gereken bir karşılık vermeniz gerekebilir. Bunun için zaman, mail gibi, sms gibi iyi olabilir. Bazen de gerçek zamanlı bir şeyler anlatırken açıklamak konusunda daha detaylı ve hızlı açıklayabilirsiniz diye düşünüyorum.

Seray: Ben sms, e-posta ya da o tarz kullanımları genellikle resmi şeylerde kullanıyorum. Çok yakın olmadığım insanlara mesaj ayarım, ya da çok resmi bir işle ilgili bir şeyse mail atarım. Onun dışında daha birincil ilişkilerde, sesli konuşmalar, chat, o tarz şeyleri kullanıyorum. Resmi ilişkilerde yazışma yoluyla yapılan iletişim, araya zaman girebilen iletişim biraz daha faydalı. Yazdığım şeyleri derleyip toparlamak, biraz hazırlıklı olmak açısından. Ama onun dışında gündelik muhabbetlerde birebir anlık cevap alınması adına şey daha faydalı bence.

Kenan: Araya zaman girebilen iletişimler daha çok bize yalan söyleme imkanı sağlıyor. O anlamda diğer görüntülü konuşmalar bu imkanı çok sağlamıyor. Ama aynı zamanda SMS gibi görüntüsüz bir şey, bir dil üzerinden yapılan görüşmelerde bir soğukluk da var. O yüzden biz de smiley gibi küçük şeylere başvuruyoruz bu anlamda. Bir yanda bunların ortaya çıkmasını sağlıyor, ama görüntülü konuşmada zaten bu, görüntülü olarak yapıldığı için hem yalan söyleme şansımız hem soğukluk da azalıyor.

Katılımcı görüşlerinden öne çıkan bir ayırım, gecikmeli iletişimin resmi iletişime daha uygun görülüp anındalığın bu koşullarda aranmaması olmuştur (%50). Bir katılımcı anındalığın teknik yetersizlikler nedeniyle sağlanamamasına dikkat çekmiştir (%12.5), bir katılımcı da (%12.5) anındalığın olmadığı durumlarda kurulan iletişimi “soğuk” olarak nitelmiştir. İki katılımcı (%25) anındalık olup olmaması ile ilgili tercihlerinde kiminle iletişime geçeceklerinin etken olduğunu belirtirken bir katılımcı (%12.5) aralarında bir tercih yapacak kadar fark yaratmadığını ifade etmiştir.

4.2.2. Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık

Çağatay: Şu zamanda mükemmel bir şey, çünkü çokluortamlarda başlamaya başladık. Bir işle uğraşırken başka bir işe de kafamızı vermek zorunda kalıyoruz. Bu tip çokluortamlarda ulaşmamız gereken bir insan olduğu zaman bu teknoloji büyük, inanılmaz büyük bir avantaj sağlıyor. O yüzden kişisel olarak bizlere çok büyük etkileri var, önemli etkiler, olumlu etkiler.

Gloria: Zaman açısından bunun bir kazancı var, zaman kaybetmeden bir an önce iletişim sağlayabiliyorsunuz. Birden fazla kişiyle iletişim sağlayabiliyorsunuz, bu açıdan avantajı var... Benim açımdan çoğunlukla dezavantaj gibi geliyor çünkü konuşacak karşıdaki, ben de konuşmaya başlayacağım. Aynı anda başlayınca iki taraf da susuyor, bu sefer bir kopukluk oluyor arada. Yüz yüze bu tam olmuyor. Yine konuşmaya başlayacağını ya da devam edebileceğini kestirebiliyorsunuz. Telefonda sadece ses olduğu için bu da dezavantaja dönüşüyor, bence.

Duygu: Aradaki iletişimi sağlamak hoş, bu işlemlerin olması, ben İstanbul’daki arkadaşlarımla hala iletişim kurabiliyorsam, bu anında iletişim sayesinde. Sürekli konuşabilerek bir ilişki yürütebiliyorsun bu kişilerle. Sesli konuşmanın anında olması daha kullanışlı, daha yararlı, daha benim açımdan önemli, iyi bir şey.

Ayşe: Aslında iyi bir şey fakat bazen insan yoruluyor galiba, anında biri bir şey istediğinde cevap yazmak zorunda kalabiliyorsunuz. Ya da bir arama yapmak zorunda kalabiliyorsunuz. Uygun olmadığınız bir zaman oluyor, anında ulaşım bence biraz kötü yönde gidiyor. Ama aslında iyiydi. Başlarda. Artık insanlar çok kolay rahatsız edilebiliyor, o yüzden.

Gülcan: Pek çok noktada avantaj sağlayabiliyor aslında, mesela uzakta okuyan bir öğrenci olarak ailemle iletişim halinde, istediğim zaman onlara ulaşabilmek ve onların bana ulaşabilmesi avantaj, ama rahatsızlık verici noktaları da olabiliyor. Kimin sana ulaştığı ile ilgili olabilir. O da biraz kişinin kendi tekelinde olduğunu düşünüyorum.

Emin: Ulaşılmak istemediğiniz zamanlarda kötü, kafa dinleyeyim bana kimse ulaşmasın bir rahat etmek istiyorum tarzında, fakat onun dışında ulaşılabilir olmak ve birilerine rahatça ulaşabilmek hayatımızdaki birçok şeyi çok kolaylaştıran bir etken.

Seray: Bana sürekli ulaşılması çok tercih ettiğim bir şey değil, her zaman tercih ettiğim bir şey değil, aktif değilsem. Özellikle yaz dönemlerinde uzun tatillerde ya da kampa gidiyorsam kesinlikle kullanmam bu tür şeyler. Hani bir çekilme ihtiyacı hissediyor böyle durumlarda insanlar aslında, ama bazen de gerçekten hayat kurtarıyor, acil bir işiniz oluyor, kişiye ulaşmanız gerekebiliyor, halletmeniz gereken önemli bir resmi işlem oluyor. O durumlarda gerçekten faydalı. Hayat şartlarına bakarsan erişilebilirliği, anındalığı tercih ederiz.

Kenan: Bu iyi bir şey, şu anlamda: Eğer arkadaşınızsa bu çok güzel bir şey oluyor hemen ulaşması. Ama eğer bir hoca, ya da başka bir şeyse ortadaki, onunla sizin aranızdaki resmiyeti de kaldırıyor birazcık, sekteye uğrattıyor. Aslında çok büyük bir değişimin de belki habercisi bu. 20 sene önceye kadar böyle bir şansımız yoktu. Artık Facebook'tan hocalara ya da profesörlere bir şey yazabiliyorsunuz. Tabi cevap alıp almaması onlara kalmış ama... saat 2'de bile mesaj atma şansınız var. Bu ortamın çok değiştiğine delalet ediyor. Ama bence iyi bir şey tabii arkadaşlar için söz konusu olursa.

Katılımcıların görüşleri, eşzamanlı ve eşzamansız iletişimin kullanım alışkanlıklarına yönelik fikirler sunmaktadır. Görüşme çerçevesinde eşzamanlı iletişim irdelendiğinde katılımcılar tarafından çoğunlukla erişilebilirlik anlaşılmış görünmekte, ve eşzamanlı iletişim ile erişilebilirlik ilişkilendirilmiş kavramlar olarak ifade edilmektedir. Teknolojinin sınırlılıkları ile ilişkili olarak bir önceki kodlamaya verilmiş olan iki katılımcı (%25) değinmektedir. Bir katılımcı (%12.5), eşzamanlı iletişim ile yüz yüze iletişimi karşılaştırırken mobil iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirilen iletişimi konuşmanın gerçekleştirilmesi ile sınırladığından yüz yüze iletişimde iletilerin karışmasının engellenebildiğine ancak sesli telefon görüşmelerinde eşzamanlı iletişim

esnasında aynı anda hem konuşma hem de dinleme eylemlerinin gerçekleştirilmesi nedeniyle iletilerin karışabilmesinden şikayetçi olmuştur.

4.3. Yüz Mimiklerinin Yansıtılması ve Gözlemlenmesine İlişkin Bulgular

Mobil iletişim teknolojilerinin kullanımı esnasında yüz mimiklerinin kullanımına ilişkin katılımcı görüşleri, yüz mimiklerine olan ihtiyaç, ve yüz mimiklerinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi çerçevesinde iki aşamalı bir yaklaşım ile elde edilmiştir. Katılımcıların, mobil iletişim teknolojilerini kullanırken yüz mimiklerinin kullanılmasına ilişkin görüşleri, aşağıda yer alan iki başlık altında elde edilmiştir.

4.3.1. Yüzlerin görülebilmesi

Çağatay: Görebilsek iyi oluyor. O yüzden görüntülü konuşmalar daha avantajlı ya da daha faydalı. Ama hız bakımından yazılı mesajlaşma olayı görüntülü konuşmadan daha iyi çünkü bu sefer farklı veri ortamları sanırım işin içine giriyor ve bu sefer gecikmeler ve saire şunlar bunlar oluyor. O yüzden görülmeden ya da görüntüye sahip olmadan konuşmanın avantajları var o konuda, daha iyi.

Gloria: Mobil iletişim araçlarını daha çok haberleşmek için kullanıyorum. O yüzden daha fazla bir şey konuşmak, tartışmak üzerine kullanmıyorum. O yüzden yüzünü görmek çok da bir anlam ifade etmiyor.

Duygu: Çoğu zaman konuşurken aslında sesleri yetiyor. Sonuçta arada mesafe olduğu için ses daha önemli, yani yeterli geliyor. Ama görüntülü konuştuğumda, görme ihtiyacı duyduğum da oluyor.

Ayşe: Bir fark yaratmıyor bence yüzünü görüp görmemem benim için.

Gülcan: Birazcık mobil iletişim yoluyla konuştuğum kişiyi tanıyıp tanınamakla ilgili olduğunu düşünüyorum, yani ben, en yakın arkadaşım bana mesaj attığında onun zaten mimiklerini algılayabiliyorum ama tanımadığım biriyle konuştuğum zaman önem arz ediyor çünkü yanlış anlaşılmalara vesile olabiliyor.

Emin: Yüzlerini görmek... Bu aslında yine çift taraflı olan bir şey. Mesela, samimi bir arkadaşınızla mobil internet üzerinden cihazlarla bir iletişim kurarken onun yüzünü görüp görmemeniz çok önemli değil yani çünkü *tanıdığınız* birisi ve hani mimiklerini jestlerini görme ihtiyacı duymuyorsunuz. Fakat bir iş görüşmesi, bir mülakat tarzı şeylere katıldığınız zaman, ya da bunların uygulayıcısı olduğunuz zaman karşı tarafın jest ve mimiklerini görmek bakımından görmek daha faydalı olacaktır.

Seray: Çok resmi bir ilişkideyse yüzlerini görmemek benim, açıkçası çok umurumda olmaz. Hani bir olay vardır, o olayda karşı taraf bir çıkar söz konusudur ya da halledilmesi gereken bir iş vardır ve karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Hani, çok, yabancı biriyse beni çok etkilemez ama birebir ilişkilerde tercih ederim görmeyi.

Kenan: Beni pek etkilediğini sanmıyorum. Bence yüz yüze görüşmemek birazcık daha iyi. Hiç olmazsa, daha önce de dediğim gibi, düşüncelerimizi saklayabiliriz bu anlamda. Ama eğer, işte atıyorum, yurt dışında bir aileniz varsa ya da çok uzakta bir sevgiliniz falan varsa yüz yüze görüşmek tabii daha önemlidir. Ama benim öyle bir durumum söz konusu olmadığı için çok değer vermiyorum açıkçası.

Bir katılımcı (%12.5), mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıklarına değinerek veri iletimindeki gecikmelerin sektelere sebep olabileceğine değinmiştir ve bu çerçevede iletişimde bulunduğu kişi veya kişilerin yüzlerini görmemeyi tercih edebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte toplamda dört katılımcı, kişisel kullanımları çerçevesinde karşılarındaki kişi veya kişilerin yüzlerini görme ihtiyacı duymadıklarını ifade etmişlerdir (%50). Bir katılımcı, bu konuda “bir fark yaratmıyor” ifadesiyle görüşünün nötr olduğunu belirtirken katılımcıların yarısı (%50), iletişimde buldukları kişi veya kişilere bağlı olarak yüzlerini görme ihtiyacı duyabileceklerini ifade etmişlerdir.

4.3.2. Yüz mimiklerinin kullanılması

Çağatay: Önemli ölçüde etkiliyor çünkü konuşmalar bildiğimiz üzere, etkileşimli, karşılıklı olarak gerçekleştiği için bir insan karşısındakini ve tepkisini görmek istiyor. Ona göre kendi konuşmasını belirleyebiliyor ya da bir sınır çizmesi gerekiyorsa o sınırları çizebiliyor. O yüzden bunun farkına varabilmek, bir şeyleri takip edebilmek bence daha iyi olacaktır, faydalı olacaktır.

Gloria: İşte şuna dönüyor, yine aslında ne amaçla kullandığınıza göre değişiyor. Ben çoğunluklu olarak iletişim kurmak ya da bir şeyi haber vermek amacıyla kullanıyorum. Telefonu özellikle. Bu yüzden mimik araya çok bir şey katmıyor. Ama demin bahsettiğim gibi şey de karışıyor, aynı anda söze başlama, ya da daha açıklamanız gereken bir şey konuşmanız gerektiğinde oralarda sıkıntı sınırlılık sağlıyor bence.

Duygu: Yüz mimiklerinin çok bir şey kattığını düşünmüyorum. Zaten konuşurken sesinden anlaşılan şeyler olduğu için... Özellikle yüz mimiklerini gördüğünde çok fazla bir şey eklendiğini düşünmüyorum.

Gülcan: Mimiklerimi kullanmak veya karşıdakinin mimiklerini görmek istemek, birebir iletişimde önemli bir şey hani sözsüz iletişim noktasında, sadece mimikle jestle bir takım şeyleri algılayabiliyoruz ama mobil iletişim yoluyla onu algılamak birazcık zor olabiliyor, her ne kadar bunun için smiley'ler falan olsa da bence yeterli gelmiyor.

Emin: Yüzlerini görmek... Bu aslında yine çift taraflı olan bir şey. Mesela, samimi bir arkadaşınızla mobil internet üzerinden cihazlarla bir iletişim kurarken onun yüzünü görüp görmemeniz çok önemli değil yani çünkü *tanıdığınız* birisi ve hani mimiklerini jestlerini görme ihtiyacı duymuyorsunuz. Fakat bir iş görüşmesi, bir mülakat tarzı şeylere katıldığınız zaman, ya da bunların uygulayıcısı olduğunuz zaman karşı tarafın jest ve mimiklerini görmek bakımından görmek daha faydalı olacaktır.

Seray: Bir açıdan daha iyi tabi ki. Derdini anlatmak ve anlaşılmaq açısından ve karşı tarafı anlamak açısından, beden dilinin devreye girmesi tabi ki iletişimin, nasıl diyeyim, kaliteli bir şekilde gerçekleşmesi açısından önemli. Bir zararı olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Yine birincil ilişkilerde tercih edilmediği sürece çok mahremiyete zarar verdiğini de düşünmüyorum. Aslında iletişim esnasında açıkçası ben bunun çok düşünüleceğini zannetmiyorum. Tabi çok uzun süreli konuşmayı ve saire, belirli bir yerden sonra bir rahatsızlığa sebep olabilir kullanım, konfor açısından. Ama onun dışında iletişimde o kadar zarar vereceğini düşünmüyorum hem aletin kullanımına, hem iletişimin kendi gidişatına.

Kenan: Evet, olumsuz etkiliyor. –Yüz mimiklerini görmemeyi ya da vermemeyi tercih edersiniz- Evet.

Mobil iletişim teknolojileriyle iletişim esnasında yüz mimiklerinin ifade edilebilmesi ve yansıtılması konusunda iki katılımcı (%25) olumlu yaklaşırken iki katılımcı (%25) da olumsuz görüş belirtmiştir. Kalan dört katılımcı (%50) ise yüz mimikleri konusunda duruma göre değişen görüşlere sahip olmuştur.

4.4. Vücut Dilinin Kullanılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların mobil iletişim teknolojilerini kullanırken vücut dilinin kullanımına ilişkin görüşleri, hem vücut dilinin kullanımına olan ihtiyaçları, kullanım koşulları, ve kullanım kolaylığı çerçevelerinde tek bir başlıkta aşağıda sunulmaktadır.

Çağatay: Bilmiyorum, çok yaygın olduğunu sanmıyorum, bu büyük bir eksiklik aslında. Yine aynı şeyden bahsedeceğim, görüntülü konuşmada evet bu bir yere kadar şey yapılabiliyor ama bu biriyle telefonda konuşurken hani, siz gülebilirsiniz de, gülme taklidi de yapabilirsiniz. O samimiyet ya da gerçekliği aktarma konusunda çok yeterli olduğunu sanmıyorum işte bu mesajlaşmanın, aramaların vs.

Gloria: Vücut dilinin yansıtılabilmesi, yani, bilmiyorum hani mobil iletişim araçlarını çoğunlukla telefon üzerinden düşündüğüm için şu anda vücut dilinin yansıtılması pek mümkün gelmiyor. Görüntülü konuşma falan var ama yine de bir sınırlılık var sonuçta, gördüğümüz alanda yine bir sınırlılık var arada, o yüzden yeterince etkili olduğunu düşünmüyorum.

Duygu: Bence gene vücut dilini çok ortaya koymuyor çünkü bir ekran var, belirli bir kısmını görüyorsun ve o kısım ile gene hareketlerini sınırlayıp karşı tarafı göstermeyebiliyorsun. Gerçek, aynı anda yüz yüze konuşurkenki gibi değil ifadelerin. Kendini kamera karşısında olduğun için ya da arada başka bir cihaz olduğu için daha toparlayıp, daha rol yapabiliyorsun. O yüzden çok etkilediğini düşünmüyorum.

Ayşe: O da çok önemli değil gibi geliyor. Aslında önemli ama bir, anında cevap almak istiyorsam ya da bir şey konuşuyorsam bazı şeylerden fedakarlık da edebilirim. Vücut dilini görmesem de olur, yüz mimiklerini görmesem de olabilir.

Gülcan: Onu da aynı şekilde düşünüyorum, yani mesaj yoluyla filan bunu algılamak birazcık zor. Tabi bu konuştuğun kişiyi yine tanımana bağlı olarak... Görüntülü

konuşmada bunların yansıtılması açısından, birebir yan yana konuşuyormuşuz gibi oluyor, zaten bir sıkıntı olmuyor. Kullanışlı buluyorum görüntülü olma noktasında çünkü karşındakini görmek, jest ve mimiklerini algılamak bence iletişimde önemli bir şey. – Kullanım kolaylığı konusunda – Günümüz teknolojisi itibariyle evet. Yani Tango'dan, bilmem nereden, Skype'dan rahatlıkla interneti olan her yerde akıllı telefon veya bilgisayar bağlantısıyla gayet kolay bir ulaşım oluyor.

Emin: Zaten iletişimde vücut dili olmazsa olmazların başında gelir çünkü iletişim kurarken karşı tarafın ne tarzda hareketler yaptığı, hani stresli mi rahat mı, iletişimde yoksa sıcak, daha cana yakın bir tarzda bir iletişim kurduğu, samimi olup olmadığı, bu tarz şeyleri vücut dilinden hani iletişimin olmazsa olmazı olarak söyleyebiliriz.

Seray: Bir açıdan daha iyi tabi ki. Derdini anlatmak ve anlaşılacak açısından ve karşı tarafı anlamak açısından, beden dilinin devreye girmesi tabi ki iletişimin, nasıl diyeyim, kaliteli bir şekilde gerçekleşmesi açısından önemli. Bir zararı olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Yine birincil ilişkilerde tercih edilmediği sürece çok mahremiyete zarar verdiğini de düşünmüyorum. Aslında iletişim esnasında açıkçası ben bunun çok düşünüleceğini zannetmiyorum. Tabi çok uzun süreli konuşmayı ve saire, belirli bir yerden sonra bir rahatsızlığa sebep olabilir kullanım, konfor açısından. Ama onun dışında iletişimde o kadar zarar vereceğini düşünmüyorum hem aletin kullanımına, hem iletişimin kendi gidişatına.

Kenan: Yine bu da beni zorlayan bir şey olur, tahminim. Çok o yüzden, görüntülü konuşma yapmayı tercih etmiyorum, kaçınıyorum bundan. Niyeyse sanki yüz yüze görüşmekten farklı bir konuma koyduğum da söylenebilir aslında. Yüz yüze biriyle görüşmekten kaçınmıyorum ama, bilgisayar ortamında ya da telefon ortamında yüz yüze görüşmek beni sıkıyor, yapmamayı tercih ediyorum. – Vücut dilinin yansıtılabilmesi önemli değil diyebiliriz.

Katılımcılardan üçü (%37.5) vücut dilinin mobil iletişim teknolojileriyle yansıtılmasını etkili veya kullanışlı bulmazken bir katılımcı (%12.5) da vücut dilinin mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde önemli olmadığını ifade etmiştir. Kalan dört katılımcı ise (%50) vücut dilinin mobil iletişim teknolojilerindeki kullanımını olumlu yorumlamıştır.

4.5. Konuşmanın Yapılması ve Duyulmasına İlişkin Bulgular

Konuşmanın gerçekleştirilmesine ilişkin katılımcı görüşleri, mobil iletişim teknolojilerinin çeşitli sesli iletişim olanakları sağlaması bağlamında hem eşzamanlı sesli görüşme, hem de gecikmeli sesli görüşme kapsamında tek bir başlık altında aşağıda sunulmaktadır.

Çağatay: Durumuna göre şey olabiliyor, nasıl diyeyim, tricky (alengirli) olabiliyor. Ve avantajları, iyi yönleri var. Biz örnek olarak şöyle bir şey yapıyoruz, hani bunu anlatayım. Dört yaşında bir kız çocuğu Türkçe bilmiyor, İngilizce de bilmiyor, ben şöyle yapıyorum. Önce annesine İngilizce cevap veriyorum vereceği cevabı, ondan çevirmesini istiyorum anadillerine. Sonra anadili okuyorum ve kız bunu fark etmiyor, ama biz iletişim kurmuş oluyoruz. Hani böyle bir şey, durumlarda, tricky durumlarda faydası olabiliyor gecikmeli, sesli iletişimin. Hani iki insan arasındaki bağlantıyı her ne kadar biraz şey olsa da, güçlendirebiliyor, ya da ilerletebiliyor.

Gloria: O açıdan aslında avantaj. Zaman açısından avantaj. Çünkü hani arayıp onu beklemektense ses kaydedip, yollayıp onun dinlemesini beklemek, hani avantaj olarak görülüyor. Ama ben çok kullanışlı bulmuyorum açıkçası. Çünkü sonuçta bir telefona konuşuyorsunuz bunu... ne bileyim, iletişim kuruyormuşsunuz gibi gelmiyor aslında. Çünkü telefona konuşuyoruz ve hani o ondan sonra dinliyor. Yani tam karşılıklı bir iletişim gerçekleşiyormuş gibi gelmiyor.

Duygu: Kişisel olarak kullanmıyorum. Gecikmeli olduğunda zaten yazarak iletiyorum. Konuşacağım zaman da arayıp konuşuyorum. Hani şu ana kadar kullanmadım, o yüzden çok yorum yapamıyorum. Hiç ihtiyacım olmadı, hiç kullanmayı düşünmedim şu ana kadar.

Ayşe: Bence gerçek zamanlı kullanmak çok daha kullanışlı, çünkü mesela bazın bu WhatsApp'da ses gönderebiliyoruz. Yazamıyorum ve direk söylüyorum hani şöyle şöyle söyle söyle deyip gönderiyorum mesela. Bunu sonra da dinleyebilir. Hani gecikmeli ya da anında gitmesi çok şey değil. – Kişisel tercihi konusunda – önemli tabi ki hani sesini duysam ya da anlat... yani daha net anlayabilirim diye düşünüyorum. Gecikmeli olması önemli değil hani normal de olabilir.

Gülcan: Anında konuşma yapabilmek tabii ki de tercihimdir. Yani daha doğrusu bir acelesi varsa, yoksa hani “goygoy” yaparsam onun anında ulaşması çok bir şey ifade etmiyor, daha sonra da dinleyebilir. Ama önemli konularda anında ulaşabilmek daha avantajlı.

Emin: Açıkçası bu şey gibi biraz, WhatsApp’la Skype gibi, WhatsApp’ta mesela siz sesli mesaj bırakıyorsunuz o internet olduğu zaman ya da online olduğu zaman bu mesajı görebiliyor, fakat Skype’ta zaten ikinizin online olarak birbirinize bağlanmanız ve konuşmanız gerekiyor. Acil bir durumda, bir an önce halletmeniz gereken durumlarda tabii ki Skype daha iyidir fakat dediğim gibi, mesaj bırakıp bir süre sonra dönüt alacağınız tarzda mesajlarda da WhatsApp hem hızlı hem de bunu kolayca halledebilir bir özellikte. Yani anında sesli konuşma değil de sesi bırakarak iletişime geçmek, sonradan da olsa... Açıkçası bir mesaj yazdığınız zaman bazen yanlış anlaşılmalara olabiliyor, çünkü ifade koymamıştır, ciddi bir şekilde mesaj mail yazmıştır, çok soğuk hissetmişsinizdir, fakat sesini duyduğunuz zaman onun sesindeki hani, ses rengi, o ses tonu, hitap şeklinde size karşı sinirli öfkeli mi, yoksa mutlu mu onu anlayabilirsiniz ve gecikmeli dahi olsa sesle kurulan iletişim, görüntülü kadar olmasa da ikinci sırada iyi bir iletişim metodudur.

Seray: Eğer anlatılması gereken şey uzunsa, ve çok aciliyeti yoksa, bunu mail yoluyla ya da yazı olarak yapmak yerine bir sesli mesaj ya da bu tarz bir şeyle yapmak etkili olabiliyor. Bazen de tamamen bir yerden sonra kendini ifade etme şekline dönüşebiliyor. Bu açıdan iyi, yine bunun da genel olarak gündelik hayatı kısıtlayan bir durum olduğunu düşünmüyorum yani, en azından karşı taraf sizin ilişkinize, iletişime geçtiğiniz karşı taraf istediği zaman okuyabiliyor. İsterse okumayabiliyor, ne karşı tarafın mahremiyeti, ne sizin mahremiyetinizi kısıtlayıp herhangi bir sıkıntıya yol açmıyor bence. İyi.

Kenan: Yine bu daha önce söylediklerim gibi, daha etkili bence. Hiç olmazsa insanların isteklerini tartıp, düşünüp söylemelerini sağlıyor. Hani yüz yüzenin olduğundan daha fazla bir hareket alanı sağlıyor size. Nihayetinde, yüz yüze, o andaki tepkilerinizi karşı tarafın görmesi gerekiyor ve görüyor zaten. Ama bundan önceki yine, yazılı veya sesin kaydedilmesi durumlarında, hiç olmazsa düşünüp, tartıp

karar verme aşamanız daha iyi olur. – Sesin gecikmeli de olsa kullanılması konusunda – Benim için ifade etmiyor ama, kullanmak daha şey, bana kalırsa, daha zorlayıcı olur. Çünkü yine bu da, birazcık bir tonlama ya da şey gerektirdiği için, duygularınızı daha fazla ifade ediyor. Benim için yine hazırlıksız bir şeydir.

Mobil iletişim teknolojilerinin sesli iletişim olanaklarını niteleyerek anında ve gecikmeli konuşma yapabilmek konusunda katılımcılardan dördü (%50) gecikmeli konuşma yapabilmeyi olumlu yorumlarken bu olumlu yorumlayan katılımcılardan biri (%12.5) daha etkili olduğunu ifade etmesine rağmen kişisel olarak kullanmamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Kalan dört (%50) katılımcı ise anındalığı daha fazla önemseyerek gecikmeli yerine eşzamanlı sesli iletişimi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

4.6. Bulguların Kuramsal Dizey ile İlişkilendirilmesi ve Tematik Analizleri

Araştırmada gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular yukarıda yer almaktadır. Bu bulguların derinlemesine incelenebilmesi için araştırmanın yöntem başlığı altında tarif edilen tematik analizin gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan temalar ve tematik analizin sonuçları aşağıda yer almaktadır. Tematik analizlerin kuramsal dizey ile ilişkilerinin ortaya konması için yukarıda kullanılan başlıklandırma sistemi tekrarlanmıştır, ancak başlıkların altında kuramsal dizeyden, bu başlık ile ilgili ortaya çıkarılan ve kuramsal dizeyde İODK ile TKM'nin ölçütlerinden çıkarılan, görüşme sorularının belirlenmesi için kullanılan ifadeler ve bu ifadelerden çıkarılan sorulara yer verilmiştir. Böylelikle bu bölümdeki başlıklar altında ilgili görüşme sorusu, bu soruyu ortaya çıkaran kuramsal ifadeler, ve katılımcı yanıtlarının tematik analizlerinden elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmektedir.

4.6.1. Mekan ortaklığına ilişkin bulguların yorumlanması

Mekan ortaklığına ilişkin kuramsal dizeyde yer alan iki ifade ve bu ifadelerden oluşturulan görüşme soruları, aşağıdaki iki başlık altında yer almaktadır.

4.6.1.1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı

Kuramsal düzeydeki ifade: “Mobil iletişim teknolojilerinin mekan ortaklığından bağımsız bir şekilde her an her yerde iletişim ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olmaları, kullanımlarına ilişkin temel niteliklerin arasında yer almaktadır”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı konusunda ne düşünüyorsunuz?”

Katılımcıların yanıtlarından öne çıkan temalar arasında mobil iletişim teknolojilerinin sıklıkla bilgi erişimi ve paylaşımı için kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Katılımcı yorumlarından mobil iletişim teknolojilerinin Internet bağlantılarının sıklıkla kullanıldığı, bununla birlikte sesli konuşma ve kamera gibi çeşitli fonksiyonlarının da farklı amaçlarla kullanıldığı çıkarılabilir. Çoğu katılımcı, mobil iletişim teknolojilerinin hayati önem taşıdığını, acil durumlarda ve ihtiyaç anlarında yanlarında olmalarının önemli olduğunu ifade etmiştir. Bir katılımcı, mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımının yüz yüze etkileşimi olumsuz etkileyerek iletişimsizliğe sebep olduğuna dikkat çekmiştir. İkinci bir katılımcı, benzer bir yorumla bu teknolojinin pragmatist kullanımının haricinde aynı şekilde sosyal yabancılaşmaya sebep olabileceğini ifade etmiştir. Bu iki yoruma ek olarak bir kullanıcı da insanların kullanım alışkanlıklarının, teknolojinin kullanım potansiyeline ulaşmasına engel olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri çerçevesinde mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımları bağlamında bu kullanıcıların öne çıkan temaları, bilgi erişimi ve paylaşımı ile tümleşme fonksiyonlarının kullanımı için ağırlıklı olarak olumlu görüldüğü; iletişimsizliğe, yani yüz yüze iletişimin sağlanabileceği koşullarda sağlanması yerine insanların mobil iletişime yönelmesine sebep olabilmesi nedeniyle de olumsuz etkilerinin olabileceği olmuştur. Ortaya çıkan temalar çerçevesinde, meydana gelen iletişimsizliğin kaynağının da kullanıcılara sunulan yeni iletişim olanakları olabileceği, buna rağmen avantajları nedeniyle gündelik işlerin halledilmesi için mobil iletişim teknolojilerinin vazgeçilmez hale gelmiş olabileceği ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bir diğer tema da katılımcının birinin, mobil iletişim teknolojileri kullanıcılarının teknolojiyi yararlı bir şekilde kullanmadıkları, çoğunlukla bilgiye ulaşmak için kullanılmaması, kullanıldığında bile

doğru kullanılmaması olmuştur. Bu çerçevede ortaya çıkan sürekli bağlı olma halinin değerlendirilememesi, kullanıcıların mobil iletişim teknolojileri üzerinden bilgi ve zaman tüketim alışkanlıklarıyla ilişkili olabilir.

4.6.1.2. Aynı anda aynı yerde bulunma hissi

Kuramsal düzeydeki ifade: “Mobil iletişim teknolojileri, mekandan bağımsız olarak iletişim kanallarını açarak mekan ortaklığının gerekliliğini sınavarak kullanım kolaylığı sağlayabilir”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerini kullanırken iletişimde bulunduğunuz kişiyle aynı anda aynı yerde bulunmak veya bulunuyormuş gibi hissetmek sizce kullanımı nasıl etkiler?”

Bir katılımcı, mekan ortaklığını anımsal ile ilişkilendirirken bir katılımcı da yüz yüze iletişimin sağlayabildiği mimiklerin yansıtılmaması nedeniyle mekan ortaklığının sağlanamadığı görüşünde. İki katılımcı, mekan ortaklığı hissi için “yapay” ifadesini kullanırken bunlardan biri, mekan ortaklığı hissini olumlu olmasına rağmen duygusal tatmin sağlamasının yapaylığına dikkat çekmiştir. Bir diğer katılımcı, istenmeyen durumlarda mekan ortaklığının kişisel mahremiyeti bozduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların mekan ortaklığı konusunda hem bunun mobil iletişim teknolojileri tarafından sağlanıp sağlanmadığı, hem de sağlanmasının olumlu olup olmadığı konusunda yarı yarıya görüşlerinin olumlu ve olumsuz yönde bölündüğu, alınan ifadelerden çıkarılabilir. Mekan ortaklığı konusunda ortaya çıkan ortak bir tema, mobil iletişim teknolojilerinden bunu sağlamasının beklenmemesi. Bir kullanıcı, mekan ortaklığının mobil iletişim teknolojileri tarafından sağlanmasındansa gerçek hayatta aynı anda aynı yerde bulunmak isterken bir kullanıcı da mobil iletişim teknolojilerinin amaçlarının bu hissi sağlamak olmadığını düşünmüştür. Öne çıkan temalardan biri olan yapaylık, katılımcılar tarafından bu hissini sağlanabildiği durumlarda bile yetersiz görüldüğünü ifade ederken yapaylığa bu hissini sunulmasına imkan veren cihazların ve teknolojinin kendisinin bile katkıda bulunması, kavramsal olarak yüz yüze etkileşimin sanal olarak sağlandığında ne kadar gerçekçi olursa olsun, soyutlama deneyiminin yetersiz kalabileceğine işaret edebilir. Bu olumsuzlukların yanında mekan ortaklığı hissini gerçekliğin kendisiyle rekabet edecek şekilde sağlanmaya çalışılmasının bile

faydalarından da bahsedilmektedir. Yüz yüze iletişimin zaman ve mekan sınırlılıkları nedeniyle gerçekleştirilmediği durumlarda mekan ortaklığı sağlamaya çalışan mobil iletişim teknolojilerinin yeterli bir muadil olabileceği de katılımcı görüşlerinden çıkarılabilmektedir. Bu çerçevede, mobil iletişim teknolojilerinin tümleşme fonksiyonlarının bu olanağa imkan tanıdığı söylenebilir. Bu çıkarım, bir katılımcının, daha önce bu imkanlara sahip olmayıp günümüzde bunu gerçekleştirebiliyor olmamızı yapay da olsa bir duygusal tatmin sağladığı görüşüyle eşleşmektedir. Bir katılımcı, bu hissin istenmediği durumlarda duyulmasının mahremiyete zarar verebileceği görüşünü ifade etmiştir ve bununla birlikte bir zorunluluk hissine sebep olabileceğine değinmiştir. Bu çerçevede mekan ortaklığı hissini çokluortam teknolojileriyle sağlanmasını olumlu yorumlayan bu katılımcı, mekan ortaklığı hissini istenip istenmemesini hem iletişime geçilen kişiye, hem de iletişim kurulan ortama (resmi, resmi olmayan) bağlanabileceğini belirtmektedir. Katılımcı yanıtlarından ortaya çıkarılan temalar çerçevesinde mekan ortaklığı hissini sağlanmasının zor olduğu, sağlandığında bile yapay olması nedeniyle tatmin edici olmayabileceği, buna rağmen çoğunlukla sunduğu duygusal bağ nedeniyle yapay da olsa olumlu bir etki olduğu söylenebilir.

4.6.2. Eşzamanlılık, anında ve gecikmeli iletişim hakkındaki bulguların yorumlanması

Eşzamanlılığa ilişkin kuramsal düzeyde yer alan ifadeler ve bu ifadelerden çıkarılan görüşme sorularına verilen yanıtlara ilişkin tematik analiz ve yorumlar aşağıdaki iki başlık altında sunulmaktadır.

4.6.2.1. Eşzamanlı ve gecikmeli iletişim

Kuramsal düzeydeki ifadeler: “Eşzamanlı iletişim, anındalığın önemli olduğu iletişim koşullarında kullanışlı olabilir. Anındalığın öncelik taşımadığı iletişim koşullarında eşzamanlılık kullanışlı olmayabilir” ve “Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık, teknolojinin sınırlılıkları nedeniyle kısıtlanabilir”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinde sesli görüşme ve online chat gibi gerçek zamanlı anında iletişim ile SMS ve eposta gibi araya zaman girebilen iletişim hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Gecikmeli iletişimin “soğukluk” yansıttığını ifade eden bir kullanıcı, metin tabanlı iletişimde bu soğukluğun aşılması için “smiley” olarak adlandırılan sembolik yüz ikonlarından oluşan imgelere başvurulsa da, bunun yetersiz kaldığını, bunun aşılması için gerçek zamanlı ve tercihen görüntülü konuşma türünde bir iletişimin kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Eşzamanlılığın farklı kullanıcılar için farklı koşullar altında faydalı olabileceği çıkarılabilirken anındalığın resmi koşullar altında öneminin azaldığı, katılımcı görüşlerinden çıkarılabilir. Katılımcı görüşlerinden öne çıkan temalardan biri, mobil iletişim teknolojilerinin gerçek zamanlı, anında iletişim sunmaya çalışmalarında bu anındalığın teknik sorunlar, sınırlılıklar ve yetersizlikler nedeniyle sekteye uğraması olmuştur. Bu çerçevede anındalığın kesintisiz bir şekilde sağlanamamasının kullanımı olumsuz etkilediği çıkarılabilir. Katılımcıların bir çoğunun yorumundan ortaya çıkan ortak temalardan biri, anında iletişim ile gecikmeli iletişim arasında kullanıcının tercih yaparken iletişime geçeceği kişi ile ilişkili olmasıdır. Resmi ilişkilerde iletişim için gecikmeli iletişim tercih edilirken kişinin yakın olduğu ilişkilerde anındalık çoğunlukla tercih edilmektedir. Bazı kullanıcıların bu konuda kişisel tercihleri bulunsa da, kişisel tercihlerinden de bahsi geçen resmi ve resmi olmayan durumlar nedeniyle vazgeçebileceklerini ifade etmiş olmaları, anındalığın öneminin duruma bağlı olarak değişken olduğuna işaret etmektedir.

4.6.2.2. Mobil iletişim teknolojilerinde anındalık

Kuramsal düzeydeki ifade: “Mobil iletişim teknolojilerinde var olan hem eşzamanlı, hem de eşzamansız iletişim olanaklarının kullanım kolaylığı açısından çeşitli yarar ve zararları olabilir. Eşzamanlılığın teknik gereksinimleri yerine getirilmediğinde kullanım kolaylığı olumsuz etkilenebilir”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinin anında iletişim sağlamaları bakımından kullanımlarını nasıl nitelersiniz?”

Görüşme çerçevesinde eşzamanlı iletişim irdelendiğinde katılımcılar tarafından çoğunlukla erişilebilirlik anlaşılmış görünmekte, ve eşzamanlı iletişim ile erişilebilirlik ilişkilendirilmiş kavramlar olarak ifade edilmektedir. Katılımcıların yanıtlarından edinilen farklı bir tema olarak erişilebilirlik konusunda görüşler, erişilebilirliğin yararlı olmasının yanında kişisel olarak erişilebilir olmalarının rahatsız edici olabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu çerçevede erişilebilir olmak veya kişilere erişebilmenin günümüz koşullarında önemli bir hale geldiği, bununla birlikte mobil iletişim teknolojilerinin iletişim hattı sağlamalarına rağmen sürekli olarak erişilebilir olmanın kullanıcıyı rahatsız edebildiği söylenebilir. Buna ek olarak erişilebilir olmanın getirmiş olduğu anında iletişim sağlama zorunluluğu hissi, eşzamanlı iletişimin getirmiş olduğu hız ve pratikliğin toplumsal norm olarak kabul edilmesi olarak yorumlanabilir. Mobil iletişim teknolojilerinin eşzamanlı iletişim olanakları konusunda katılımcılardan birinin “çoklu ortamlarda yaşıyoruz” demesi ve aynı anda birden fazla iş yapılması gerektiğine ilişkin yorumları, mobil iletişim teknolojilerinin bu konuda avantaj sağladığı yorumuyla eşzamanlı iletişim olanaklarının olumlu etkileri olduğunu yansıtmaktadır. Ortaya çıkan bir diğer tema da eşzamanlı iletişimin zaman kazandırması olduğundan, zaman kazancı ve birden fazla işi aynı anda yapma temaları birbirleriyle ilişkilendirilebilir. Mobil iletişim teknolojilerinin sunduğu anındalık ile zaman kazanıldığı için aynı anda birden fazla iş yapılabilen olabiliyor. Ortaya çıkan temalardan biri de anındalığın, uzak mesafelerdeki insanlarla iletişimin ve ilişkilerin sürdürülebilmesi için faydalı olması olmuştur. Yakın mesafedeki ilişkilerin bu bağlamda yorumlanmaması, mesafenin etken olduğu ilişkilerde ve iletişim ihtiyaçlarında anındalığın mekan ortaklığına katkıda bulunabileceğini önermektedir. Bir katılımcının “resmiyeti de kaldırıyor” ifadesi ise, katılımcının görüşlerinin devamı çerçevesinde anındalığın bireyler arası iletişim esnasındaki resmiyeti kaldırması olarak değerlendirilebileceği gibi resmiyeti kaldırmasından ziyade kişisel ilişkilerinin resmiyetinden bağımsız olarak kişilerin ulaşılabilirliğini kolaylaştırdığı şeklinde de yorumlanabilir.

4.6.3. Yüz mimiklerinin yansıtılmasına ve gözlemlenmesine ilişkin bulguların yorumlanması

Yüz mimiklerine ilişkin kuramsal düzeyde yer alan ifadeler ve bu ifadelerden çıkarılan görüşme sorularına verilen yanıtlara ilişkin tematik analiz ve yorumlar aşağıdaki iki başlık altında sunulmaktadır.

4.6.3.1. Yüzlerin görülebilmesi

Kuramsal düzeydeki ifade: “Yüz mimiklerinin yansıtılabilmesinin önemli olduğu iletişim koşullarında mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları yetersiz kalabilir, ancak kullanıcı bazında gerekliliği de tartışılabilir”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim için karşınızdaki kişi veya kişilerin yüzlerini görmeyiz ya da görmememiz konusunda ne düşünüyorsunuz?”

Yukarıdaki soruya verilen cevaplarda katılımcı görüşlerinde yarı yarıya bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan temalar çerçevesinde “görme ihtiyacı” oluştuğunda görüntülü konuşma gibi teknolojilerin faydalı ve kullanışlı olması düşünülebileceği gibi “görüntülü konuşma” eyleminin kendisine de ihtiyaç duyulması söz konusu olabilir. Katılımcı yorumlarından öne çıkan temalardan biri, iletişim esnasında yüz görme ihtiyacının kişinin yakından tanıdığı bireylerle iletişim halindeyken önemli olduğu, tanıdık olmayan kişilerle veya resmi koşullar altında iletişim esnasında yüz görmeyen öneminin azaldığı olmuştur. Bu çerçevede mobil iletişim teknolojilerinin kullanımı esnasında iletişimin görsel boyutunun öneminin iletişime geçilen kişiye bağlı olarak önem kazandığı ve kaybettiği söylenebilir. Bununla birlikte bu önem değişiminin yönü, yakın kişilerle yüzlerini görmeyen önemli olmadığını belirten katılımcılardan ve sadece yakın kişilerle yüzlerini görmeyen önemli olabileceğini ifade eden katılımcılardan görülebileceği gibi kullanıcılar arasında farklılık gösterebilmektedir. Katılımcı yorumlarından ortaya çıkan temalardan biri, iletişim esnasında kişilerin yüzlerinin görünmesinin mimik ve jestlerin de görünebilmesine izin vermesi olmuştur, ve bir sonraki görüşme sorusunun konusu olmuştur.

4.6.3.2. *Yüz mimiklerinin kullanılması*

Kuramsal düzeydeki ifade: “Eşzamanlı görüntülü konuşma gibi mobil iletişim teknolojileri, yüz mimiklerine olan ihtiyacı karşılayabilmesine rağmen kısa mesaj hizmeti gibi metin tabanlı eşzamansız mobil iletişim teknolojilerinde bu ihtiyaç, semboller aracılığıyla (emoticon) giderilmektedir”.

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim esnasında yüz mimiklerinizi ifade edebilmek veya gözlemleyebilmek sizin için kullandığınız teknolojinin kullanımını nasıl etkilemektedir?”.

Katılımcı görüşlerinden ortaya çıkan temalardan biri, yüz mimiklerinin ifade edilmesinin ve gözlemlenebilmesinin iletişime geçilen kişiye bağlı olarak ihtiyaç olabileceğidir. Katılımcılardan biri, samimi olunan kişilerle iletişim esnasında ihtiyaç duyulmadığını ifade ederken bir diğeri de birincil (yakın) ilişkilerde tercih edilmemesinin mahremiyetin korunması için önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede yüz mimikleri konusunda iletişim esnasında mimiklerin tahmin edilebileceği tanıdık kişiler ile iletişim halindeyken çok faydalı olmayabileceği çıkarımında bulunulabilir. Öne çıkan bir tema da yüz mimiklerini temsilen kullanılan “smiley” ve “emoji” gibi metin tabanlı iletişim biçimlerinde kullanılabilen ve yüz mimiklerini sembolize eden karakterlerin kullanılması olmuştur. Bir katılımcı “emoji” türünden mimiklerin yeterli olması nedeniyle gerçek yüz mimiklerini önemsemeyen başka bir katılımcı da “smiley” türünden mimiklerin yeterli olmadığını ve bu nedenle gerçek mimiklerin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda yüz mimiklerinin kullanımını önemseyen kişilerin, iletişim esnasında karşılarındaki kişinin yüzlerini göremeseler bile yazılı iletişimde mimiklerin sembol yoluyla ifade edilmesiyle alternatiflere sahip oldukları söylenebilir. Bu alternatiflerin yeterliliği ise kişiden kişiye değişmektedir. Konuşmaların karşılıklı etkileşime dayalı olduğunu belirten bir kullanıcın, insan tepkilerinin önemli olduğunu ifade etmesiyle ortaya çıkan bir tema da iletişimin sınırlarının çizilmesi ve takip edilebilmesi olmuştur. Mimiklerin takip edilemediği konuşmalarda tarafların iletilerinin nasıl bir niyetle ifade edildiği, ses tonu ve benzeri farklı yöntemlerle yansıtılabilir de yüz mimiklerinin iletişime yön vermesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Yüz mimiklerinin kullanımını olumsuz karşılayan bir

katılımcı ise yüz mimiklerinin de iletişim esnasında kullanılmasının karışıklığa neden olduğunu ifade etmesi, mobil iletişim teknolojilerinin kullanımı esnasında birden fazla ileti ortamının eşzamanlı olarak kullanılmasının zor olabileceğini gösterebilir. Ortaya çıkan önemli bir tema da yüz mimiklerinin yansıtılabilmesi için kullanılan cihazların uzun süreli kullanımda verebilecekleri rahatsızlık olmuştur. Cihazların konumlandırmalarından kullanma biçimine kadar normal kullanım alışkanlıklarının dışına çıkabilecek kullanım yöntemleri gerektirebileceğinden yüz mimiklerinin yansıtılabilmesi için mobil iletişim teknolojileri kullanılırken kullanıcı açısından kullanım kolaylığı azalabilir. Bir katılımcı yüz mimiklerinden anındalık için fedakarlıkta bulunabileceğini ifade ederek yüz mimiklerinin yansıtılmasının anındalığı olumsuz etkilediğini önermesi, mobil iletişim teknolojilerinde yüz mimiklerinin anındalığı etkilemeden yansıtılabilmesi için sınırlılıklarının yeterli olmayabileceğini önermektedir, veya yüz mimiklerinin yansıtılmasının iletişim sürecindeki anındalığı olumsuz etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Yüz mimiklerinin iletişim sürecine katkıda bulunmadığı veya bu süreç için önemli olmadığına ilişkin görüşler ise en azından mobil iletişim teknolojilerinin kullanımı çerçevesinde gerçekleştirilen iletişim biçiminin yüz mimikleri olmadan da yeterli bir şekilde gerçekleştiğini önermektedir. Yüz mimiklerinin mobil iletişim teknolojilerinde kullanımını olumlu yorumlayan katılımcılar arasında ortaya çıkan temalardan biri; jest, mimik, ve vücut dilinin iletişim sürecinde önemli olduğu, anlaşılma ve kaliteli iletişimin gerçekleştirilmesi için faydalı olabileceği olmuştur. Bu bağlamda mobil iletişim teknolojileri ile iletişimin gerçekleştirilmesi sürecinde bir katılımcının da ifade ettiği gibi yanlış anlaşılmaların engellenmesiyle iletişim sürecinde anlam belirsizliğinin azaltılması için kullanılabilir olan vücut dili, bazı kullanıcılar için önem taşımaktadır.

4.6.4. Vücut dilinin kullanılmasına ilişkin bulguların yorumlanması

Vücut diline ilişkin kuramsal düzeyde yer alan ifadeler ve bu ifadelerden çıkarılan görüşme sorularına verilen yanıtlara ilişkin tematik analiz ve yorumlar aşağıda sunulmaktadır.

Kuramsal düzeydeki ifadeler: “Vücut dilinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi için mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları yetersiz kalabilir. Buna ek olarak mobil

iletişim teknolojilerinin tasarlanan kullanım alanlarının dışında kalabilir” ve “Vücut dilinin takip edilebilmesi, mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde zor olmakla beraber olasıdır. Eşzamanlı görüntülü konuşma teknolojisi, bazı koşullarda bu kullanıma izin verebilir. (Vücut dili, metin tabanlı iletişim biçimlerinde takip edilemez.)” ve “Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin takip edilebilmesi daha fazla efor gerektirebilir”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?”

Bir katılımcının görüşü, vücut dilinin yeterince yaygın olmadığını ve bunun bir eksiklik olduğunu ifade etmesiyle birlikte vücut dilinin yansıtılması için gerekli koşulların sağlanıp sağlanamadığı sorgulanabilir. Başka bir katılımcının vücut dilinin yansıtılmasının mümkün olmadığını düşünmesi, yukarıda bahsi geçen durumu doğrulayabilir. Kullanıcıların bu imkandan haberdar olmayabilir. Benzer şekilde aynı kullanıcı, görüntülü konuşmanın da sınırlılığa sahip olması nedeniyle vücut dilinin yeterince etkili olmadığını ifade etmesiyle kullanıcının imkanlar dahilinde bile olsa kullanım kolaylığının bulunmaması nedeniyle vücut dilinin kullanımını göz önünde bulundurmamaları söz konusu olabilir. Bir diğer kullanıcının teknolojinin kendisinin iletişim sürecinde araya girmesini belirtmesi de bu bulguyu desteklemektedir. Mobil iletişim teknolojilerinin kendi sınırlılıkları, vücut dilinin yansıtılmasına engel oluşturabilmektedir. Katılımcı, arada ekranın olması ve vücudun sadece bir kısmının görünmesini gerekçe göstererek hareketlerin sınırlandığını, bununla birlikte kamera karşısında olmasından dolayı kişinin hareketlerinde daha hesaplanmış olabileceğini ifade etmiştir. Mobil iletişim teknolojilerinin, mobil olabilmeleri için gerektirmiş oldukları ekran boyutu sınırlılıklarına ek olarak kullanılan kameraların sahip olduğu görüş açıları, vücut dilinin yansıtılabilmesi için yeterli olamayabilir. Buna ek olarak vücut dilinin yansıtılabilmesi için gerekte olan cihaz konumlandırmaları, bütün vücudun yansıtılabilmesi için cihazın kişiden uzağa konumlandırılmasını gerektirebileceğinden, bahsi geçen ekran boyutu sınırlılıkları ile çelişerek vücut dilinin yansıtılabilmesine izin verebilmek için gözlemlenebilmesine engel olabilir. Bu bulgu, bir katılımcının bu konuda iletişim sürecinde fiziksel rahatsızlığa sebep olarak kullanım konforunu ve dolayısıyla kullanım kolaylığının olumsuz etkilenebileceği yorumu ile örtüşmektedir. Özellikle uzun sürebilen iletişim süreçlerinde kullanım konforunun

olumsuz etkilenebileceğini belirten katılımcının bu yorumu, iletişim sürelerinin de kullanım kolaylığına olan etkilerini sorgulamaktadır. Vücut dilinin kullanımını olumsuz yorumlayan katılımcıların yanıtlarından ortaya çıkan yukarıdaki temalara ek olarak kişinin kamera karşısında rol yapabilmesi bir olumsuzluk olarak ifade edilmiştir. Bu yorumuyla vücut dilinin yansıtılması esnasında kişilerin samimiyetini sorgulayan bu katılımcının görüşü, vücut dilinin samimiyeti arttırdığını ifade eden katılımcının görüşüyle zıtlaşmaktadır. Bu koşullar altında iletişim esnasında vücut dilinin samimiyete olan etkisinin, iletişimde bulunan kişilerin kullanımına bağlı olarak değiştiği söylenebilir. Bir katılımcı ise kişinin samimiyetinin vücut dilinden anlaşılabilirliğini belirtmesi, samimiyet konusunda kullanıcıların farklı yaklaşımlarla farklı sonuçlara, yorumlara, ve etkilere varabileceklerini yansıtmaktadır. Katılımcı görüşlerinden ortaya çıkan olumsuz yorumların ortak temaları arasında vücut dilinin mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde etkili olmadığı veya iletişimi etkilemediği ve önemli olmadığı bulunmaktadır. Bir katılımcı vücut dilinden anındalık için fedakarlıkta bulunabileceğini ifade ederek vücut dilinin yansıtılmasının anındalığı olumsuz etkilediğini önermesi, mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin anındalığı etkilemeden yansıtılabilmesi için sınırlılıklarının yeterli olmayabileceğini önermektedir, veya vücut dilinin yansıtılmasının iletişim sürecindeki anındalığı olumsuz etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Bir katılımcı, vücut dili yansıtılabilse bile bilgisayar ve telefon ortamında konuşmanın yüz yüze konuşmadan farklı olması nedeniyle rahatsız edici olduğunu ve bu nedenle tarafından tercih edilmediğini ifade ederek mobil iletişim teknolojilerinin soyutlama deneyimlerinin yüz yüze etkileşim ile eşdeğer olmadığı görüşünü ifade etmiştir. Bu çerçevede vücut dilinin önemli olmadığını belirten bu katılımcının görüşü, internet erişiminin olduğu yerlerde akıllı telefon ve bilgisayar ile kolay bir ulaşım yöntemi ile yansıtılabildiğini ve vücut dilinin yansıtılmasını kullanışlı ve önemli olarak yorumlayan katılımcı görüşü ile zıtlaşmaktadır. Vücut dilini olumlu yorumlayan bu katılımcı, metin tabanlı iletişim esnasında vücut dilinin algılanmasının zor olmasına rağmen görüşünün ana temasında olumlu bir yanıt vermiştir. Katılımcıların bu yanıtları ve ortaya koydukları temalar çerçevesinde vücut dilinin mobil iletişim teknolojileriyle yansıtılmasının farklı kullanıcılar için farklı seviyelerde önem taşıdığı söylenebilir. Bazı kullanıcılar vücut dilinin kullanımını mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde kullanışlı bulmazken

bazıları da iletişim sürecini olumlu etkilediğini düşünmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenmekte olan mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları çerçevesinde vücut dilinin iletilmesinin önceliği, bu teknolojilerin kullanım amaçları ve kullanım alanları göz önünde bulundurulduğunda düşük sayılabilir.

4.6.5. Konuşmanın yapılması ve duyulmasına ilişkin bulguların yorumlanması

Konuşmanın gerçekleştirilmesine ilişkin kuramsal düzeyde yer alan ifadeler ve bu ifadelerden çıkarılan görüşme sorularına verilen yanıtlara ilişkin tematik analiz ve yorumlar aşağıda sunulmaktadır.

Kuramsal düzeydeki ifadeler: “Mobil iletişim teknolojileri, sesli iletişim olanakları sağlamaktadır ve temel kullanım alanlarından biridir” ve “Konuşmanın yapılması ve duyulmasında algılanan kullanım kolaylığı, kullanıcının bağlamı çerçevesinde değişim gösterebilir (konuşmaya müsait olmayan zamanlar gibi)”

Görüşme sorusu: “Mobil iletişim teknolojilerinde anında veya sesli mesaj gibi gecikmeli bir şekilde konuşma yapabilmek ve dinleyebilmek hakkında ne düşünüyorsunuz?”.

Bir katılımcı, gecikmeli konuşma yaparken farklı bir kullanım biçimini kullandığını ifade ederek mobil iletişim teknolojilerinin bazı fonksiyonlarının tasarlanmış oldukları amaçların ötesine kullanımlara sahip olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede kullanıcı, gecikmeli sesli konuşmayı iki farklı dil arasında üçüncü bir şahsa başvurarak çeviri yapabilmek için kullanmaktadır. Bu durumu “tricky” (alengirli/karışık), karmaşık olarak ifade eden katılımcı, örneğini gecikmeli sesli konuşmanın avantajlarına örnek olarak sunmaktadır. Bu örnek üzerinden ortaya çıkan tema, iletişim biçimi olarak sesli konuşmanın iki insan arasındaki bağlantıyı güçlendirmesi veya ilerletmesi olmuştur. Karmaşık iletişim süreçlerinde faydalı olabileceği ortaya çıkan gecikmeli sesli konuşma böylelikle tarihsel olarak kullanılan sesli mesaj fonksiyonunun ötesinde bir kullanıma alet olabileceğini göstermiştir. Öte yandan bir katılımcı, gecikmeli sesli konuşmanın zaman kazancı olarak görülebilecek olmasına rağmen kişinin karşısında iletişim kurduğu başka bir kişi olmaması nedeniyle cihazın kendisine konuşuyormuş hissinden

rahatsız olmuştur ve bu nedenle kullanışlı olmadığını belirtmiştir. Bu durum, sesli konuşmanın günlük hayatta kişiler arasında eşzamanlı bir şekilde gerçekleştiğinden gecikmeli ses iletiminin doğal gelmemesi ile açıklanabilir. Bu çerçevede ortaya çıkan temalardan biri, gecikmeli iletişim için metin tabanlı iletişimin kullanılması olmuştur. Gecikmeli ses konusunda ortaya çıkan temalardan biri, iletinin gecikmesi olmuştur. Metin tabanlı iletişim için de gerçek olan bu durumda iletişimin gerçekleşebilmesi için alıcının etkin bir şekilde gönderilen iletiyi okuması, veya sesin durumunda dinlemesi gerektiğinden bazı kullanıcılar, aciliyet veya önem taşıyan iletilerin anındalığına öncelik vermişlerdir. Yazılı metnin ifadeden yoksun olduğunu ve yanlış anlaşılabilirliğini belirten bir katılımcı ise aciliyet gerektiren durumlarda eşzamanlı, gerektirmeyen durumlarda eşzamanlı olmasa bile sesli iletişimin faydalı olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede ses tonu ve ifade biçimi üzerinden kişinin öfke ve mutluluk gibi yazınsal olarak ifade edilmesi daha zor olan duygularının yansıtılabileceğine dikkat çeken katılımcı, gecikmeli de olsa kişisel olarak sesli iletişim tercih ettiğini belirtmiştir. Diğer katılımcıların da görüşleri çerçevesinde ortaya çıkan diğer temalar; sesli konuşmanın önemli bir iletişim biçimi olduğu, eşzamanlı sesli iletişim ilk tercih olsa da bazı kullanıcılar için gecikmeli de olsa sesli konuşma, duyguları ifade edebilmesi nedeniyle başka iletişim biçimlerinden daha önemli görülmektedir, gecikmeli sesli konuşma tasarlanmış olduğu amaçların ötesinde amaçlar için kullanılabilir ve mahremiyete zarar vermemektedir, yanıtların düşünülerek verilebilmesine izin verdiğinden kullanışlı olabilmektedir ancak sosyalleşmeyi gerektiren bir duruma dönüşebilmesi özellikle sosyalleşmekte zorluk çeken kullanıcıları olumsuz etkileyebilir. Söz konusu bağlamlarda aciliyet ve öneme bağlı olarak anında ve gecikmeli sesli iletişim arasında kullanıcının tercih yapması ortaya çıkan temalardan biri olmuştur. Bu kullanıcı tercihi ile ilişkili sayılabilecek bir şekilde katılımcılar, ulaşılabilir olmalarına değinmişlerdir ve ulaşılabilirlik de ortaya çıkan temalar arasında yer almıştır. Özellikle anındalığın tercih edilmesinin diğer yüzü olarak kişilere anında sesli bir şekilde erişebilmek konusunda mahremiyetin ihlal edilebileceği düşünülmüş, bununla birlikte gecikmeli sesli iletişime oranla anında konuşmanın yapılabilmesi ve duyulabilmesinin tercih edilmesi kullanıcıların bu anındalığın kendileri için faydalı olup kendilerine ulaşılması durumunda olumsuz olarak yorumlayabilecekleri anlamına gelebilir.

4.7. Bulguların Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi Kapsamında İncelenmesi

Bu araştırma kapsamında mobil iletişim teknolojilerinin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandıklarının belirlenebilmesi amacıyla Teknolojinin Kabulü Modeli ve İletişim Ortamları Doğallığı kuramı kullanılarak bir kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve, TKM ve İODK'nin sağlamış olduğu ölçütler doğrultusunda görüşme soruları sunmuş ve görüşmeler yoluyla veriler ve bulguları elde edilmiştir. Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulguların TKM ve İODK ile ilişkilendirmelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede İODK'nin her ölçütü, TKM'nin ölçütleri olan “algılanan kullanılabilirlik” ve “algılanan kullanım kolaylığı” açısından bulgular çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4.7.1. Mekan ortaklığı

Katılımcılar, mekan ortaklığını ulaşılabilirlik ile ilişkilendirdiklerinden mekan ortaklığını kullanışlı olarak niteledikleri söylenebilir. Bu çerçevede mobil iletişim teknolojilerinin iletişim ihtiyaçlarını gidermeleri konusunda ulaşılabilirliğin önemli olarak nitelenmesi, hem iletişim teknolojilerinin mobil hale gelmesinin, hem de mobil iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu erişim ve ulaşılabilirlik imkanlarının kullanışlı olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, ulaşılabilirliğin beraberinde rahatsız edilmeyi getirmiş olması, algılanan kullanım kolaylığını olumsuz nitelendirmektedir. Mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları da mekan ortaklığı hissini bazı kullanıcılar için mümkün kılarken çoğu kullanıcı için bütünsel bir soyutlama deneyimi sunmadığından yetersiz kalmaktadır. Bu durum, algılanan kullanım kolaylığının yeterli olmadığını yansıtmaktadır. Bu tespitlerin ötesinde araştırma kapsamında kuramsal çerçevenin betimlemesi ile beklenmekte olan mekan ortaklığı, zaman ve mekandan bağımsız olarak insanların iletişim ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlarken ortaya çıkan bir temanın mekan ortaklığına rağmen yüz yüze iletişimin bozulması, mobil iletişim teknolojilerinin mekan ortaklığının sağlandığı durumlarda sosyal yabancılaşmaya sebep olabileceğini göstermektedir. Aynı mekanda bulunan kişilerin birbirleri yerine mobil iletişim teknolojileriyle etkileşimde bulunmaları örneği, bu durumun sürekli erişilebilirliğin bir yan etkisi olabileceğini önermektedir. Bununla birlikte bulguların

bütününe bakıldığında mekan ortaklığının kullanışlı görüldüğü, ancak kullanımının kolay olmadığı ortaya çıkmaktadır.

4.7.2. Eşzamanlılık

Eşzamanlılığın algılanan kullanışlılığı, katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda yüksek olmuştur. Bu çerçevede anındalığın öncelik taşıdığı koşullar altında eşzamanlılığın kullanışlı olduğu, ancak anındalığın öncelik taşımadığı koşullar altında eşzamanlı iletişimin tercih edilmediği tespit edildiğinden eşzamanlı iletişimin kullanım kolaylığı konusunda katılımcı görüşleri bölünmüş haldedir. Bu bölünmüşlük, bulgularda da belirtildiği üzere, kişilerin kendi kullanım ihtiyaçlarının ve beklentilerinin farklı koşullar altında farklı yönelimlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı katılımcılar her koşulda anında iletişimi tercih ederken bazı kullanıcılar da gerekmedikçe anındalıktan feragat edebilmektedir. Bunu etkileyen etkenlerden biri, katılımcıların da belirtmiş oldukları gibi mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıklarının bazı durumlarda eşzamanlı iletişime olanak sağlamaması, veya sağlasa da sağlıklı bir iletişim sürecini sağlayamaması olmuştur. Kuramsal çerçevede kullanılan ifadelerden de görülebileceği gibi bu durum, araştırmacı tarafından ‘apriori’ olarak beklenmiş olup katılımcıların görüşlerinde de ortaya çıkmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda beklenmeyen bir bulgu, katılımcıların “anındalık” ifadesini erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik ile ilişkilendirmeleri olmuştur. Bu çerçevede eşzamanlılığı olumsuz niteleyen katılımcıların, kullanım kolaylığı konusunda kendileri iletişim kurmak istediğinde eşzamanlı iletişimi kolay, onlara ulaşılması istenildiğinde ise anındalığı zor bulmuş olmaları, mobil iletişim teknolojilerinin kullanıcılarının anındalık konusunda bireysel yaklaşımlarına öncelik tanıdıklarını göstermektedir.

4.7.3. Yüz mimiklerinin yansıtılması ve gözlemlenmesi

Katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda yüz mimiklerinin yansıtılması ve gözlemlenmesi, bazı kullanıcılar için kullanışlı görülürken çoğu kullanıcı açısından kullanışlı olarak algılanmamaktadır. Buna ek olarak mobil iletişim teknolojilerinin teknik sınırlılıkları nedeniyle akıcı bir iletişim sürecinin sağlanamayabiliyor olması, iletişim sürecinin kesintiye uğraması beklentisiyle yüz mimiklerinin kullanışlı görülmemesine neden olabileceği gibi kullanım kolaylığını da

olumsuz etkilemektedir. Katılımcıların görüşlerinden çıkarılabilecek bir diğer nokta, yüz mimiklerinin iletilebilmesinin farklı durumlar altında tercih edilebildiği, farklı durumlarda da olanak olsa da tercih edilmeyebileceği olmuştur. Bazı katılımcılar, yüz mimiklerini resmiyet gerektiren koşullarda veya samimi olunmayan kişilerin anlaşılması için kullanışlı bulurken bazı katılımcılar da tam tersine sadece samimi olunan ve tanıdık kişilerle bu tür bir etkileşime girebileceklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcının yüz mimiklerinin yansıtılabildiği iletişim durumlarını yüz yüze etkileşime benzetmesi de İODK'nin ölçütleri çerçevesinde olumlu bir özellik olarak düşünülebilecekken katılımcı görüşlerinin bununla örtüşmemesi, mobil iletişim teknolojilerinde iletişim esnasında belirli bir mesafenin de aranabileceğini gösterebilir. Özellikle kişinin mahremiyeti konusunda endişeleri olan bir katılımcı, her ne kadar katılımcıların mekan ortaklığı konusunda yeterli bir soyutlama deneyimi yaşamadıklarını ifade etseler de mobil iletişimin yüz yüze etkileşimin koşullarına yaklaşmasının mahremiyet konusunda bazı koşullarda sağlanabildiğini gösterebilmektedir. Katılımcıların, mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları konusundaki görüşleri çerçevesinde yüz yüze etkileşimden farklı olarak arada cihazın olması, cihazların teknik sınırlılıkları (ekran boyutu ve kamera açıları gibi) nedeniyle göz ardı edilemediğinden soyutlama deneyiminin de yetersiz kalarak kullanım kolaylığını olumsuz etkilediği söylenebilir. Katılımcıların yüz mimiklerini temsilen kullanılabilen “smiley”, “emoji” ve “emoticon” türündeki yazınsal, sembolik yüz ifadeleri konusundaki görüşleri de, bu ifadeleri kullanmaları nedeniyle yüz mimiklerinin yansıtılmasının kullanışlı görülebileceğini yansıtmaktadır. Bununla birlikte bu sembolik ifadelerin yetersiz kaldığını ifade eden kullanıcılar da, yüz yüze etkileşimin simülasyonu için sembollerin yetersiz kaldığını ve kullanım kolaylığının yeterli olmadığına işaret etmektedir. Kullanım kolaylığının yetersiz olabileceğine işaret eden bir diğer engel de katılımcılardan özellikle uzun süreli kullanım esnasında mobil iletişim teknolojilerinin sınırlılıkları nedeniyle konforlu bir kullanımın sürekliliğinin sağlanamaması ve dolayısıyla fiziksel olarak kullanımın rahatsız edebilmesi olmuştur.

4.7.4. Vücut dilinin yansıtılması ve gözlemlenmesi

Katılımcıların çoğu vücut dilinin kullanımını önemsememektedir, ve bir katılımcı mobil iletişimi telefon üzerinden düşünerek vücut dilinin yansıtılmasını mümkün

görmemiştir. Bu bağlamda mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin yansıtılması ve gözlemlenmesi için teknik yeterlilik sağlanabilse de bu teknik yeterliliğin sınırlılıkları kullanıcılar açısından yetersiz kalabilmektedir. Vücut dilinin yansıtılmasının gerekliliği, katılımcı görüşleri ve mobil iletişim teknolojilerinin teknik kapasiteleri göz önünde bulundurulduğunda düşük görünmektedir. Vücut dilinin iletişim sürecine katkısını olumlu niteleyen katılımcılar arasında bile bile yaygın olmamasından ve kullanımının rahatsızlığına ilişkin şikayetleri olmuştur. İletişim sürecine katkısı nedeniyle kullanışlı görülebilmekle beraber çoğu katılımcı için kullanışlı olmadığı gibi kullanım kolaylığının da düşük olması, vücut dilinin mobil iletişim teknolojileri çerçevesinde yansıtılmasının ve gözlemlenmesinin olumsuz nitelenmesine sebep olmaktadır.

4.7.5. Konuşmanın yapılması ve duyulması

Sesli iletişim olanaklarının mobil iletişim teknolojilerinin temel kullanım alanlarından biri olması, kullanıcılar arasında konuşmanın yapılmasının ve duyulmasının bir norm olarak algılanmasına neden olmuş olabilir. Bu bağlamda bir kullanıcının vücut diliyle ilgili görüşlerini aktarırken ilk aşamada mobil iletişim araçlarına ilişkin “çoğunlukla telefon üzerinden düşündüğüm için vücut dilinin yansıtılması pek mümkün gelmiyor” ifadesini kullanması, kavramsal olarak mobil iletişimin telefon ile bağdaştırıldığı bir işareti olabilir. Bu nedenle de en azından eşzamanlı sesli iletişim bağlamında mobil iletişim teknolojilerinin algılanan kullanışlılığının yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların birçoğunun en temelde iletişim ihtiyacının olduğu anda sesli aramaya yönelmesi de bu durumun bir göstergesidir. Bu çerçevede konuşmanın yapılabilmesi ve dinlenebilmesinin hem algılanan kullanışlılığının hem de algılanan kullanım kolaylığının yüksek olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, katılımcıların görüşleri çerçevesinde bu durumun ancak eşzamanlı sesli iletişim için geçerli sayılabilir. Gecikmeli sesli iletişim konusunda katılımcı görüşleri bölünmüş ve farklı yaklaşımlara işaret etmektedir. Bir katılımcının gecikmeli konuşma teknolojisini farklı kullanma biçimi, bu özelliği onun için kullanışlı yaparken başka kullanıcıların gecikmeli iletişim biçimi olarak metin tabanlı iletişimi tercih etmeleri, kişiye bağlı olarak kullanışlılığın farklılık gösterebileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte gecikmeli sesi zaten kullanışlı bulan katılımcıların kullanım kolaylığı konusunda şikayetleri

bulunmamaktadır. Gecikmeli sesi kullanışlı bulmayan katılımcılardan birinin, gecikmeli ses konusunda iletişim sürecini soyutlayıcı bulmaması ve bir kişi yerine cihazla konuşuyormuş gibi hissetmesi de mobil iletişim teknolojilerinin kullanımı esnasında gecikmeli iletişim türlerinin çoğunda araya teknolojinin kendisinin girdiğini ve soyutlama deneyiminin yetersiz kaldığını göstermektedir. Gecikmeli iletişim süreçlerinden herhangi bir soyutlama deneyiminin beklenmesi bir yandan teknolojinin amacından saparken bir yandan insanların iletişim süreçlerinde yüz yüze etkileşime yaklaşma ihtiyacını yansıtıyor olabilir. Bu durum yine de insanların anımsalılık gerektirmeyen durumlarda yüz yüze etkileşimin deneyimine yaklaşmak yerine metin tabanlı iletişimi tercih etmeleri durumunu açıklamamaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında varılan sonuçlar ile gelecekte bu alanda yapılabilecek çalışmalara ilişkin öneriler aşağıda yer almaktadır.

5.1. Sonuç

Bu araştırma kapsamında mobil iletişim teknolojilerinin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandıkları incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede mobil iletişim teknolojilerinin gelişimi ve literatürü, algının ve algılamanın literatürü ile birlikte incelenmiş ve İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı ile Teknolojinin Kabulü Modeli çerçevesinde bir kuramsal temel oluşturulmuştur. Bu kuramsal temelde yer alan ölçütler üzerinden bir kuramlar matrisi oluşturulmuş, kuramlar matrisinden de üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarının belirlenmesi için bir ölçüt geliştirilmiştir. Bireysel görüşmeler yoluyla bu ölçüt çerçevesinde elde edilen veriler tematik analiz yoluyla incelenmiş, verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgular ve yorumlamalarına yer verilmiştir. Bulguların yorumlanmasında elde edilen bulgular, çalışma esnasında ortaya çıkan yeni temalara da yer verirken bulguların kuramsal temel ile olan ilişkileri de tartışılmıştır. Aşağıda ise elde edilen bulgu ve yorumların literatür ve mobil iletişim teknolojileri alanlarına ilişkin tartışmalarına yer verilmiştir.

Kavramsal olarak “mobil iletişim teknolojileri” terimi her ne kadar geniş ölçüde hareket ettirilebilen bütün iletişim cihazlarını nitelese de bu kavramın toplumsal olarak çizdiği sınırlar alanyazında, tanımlarda ve sınırlılıklarda ifade edilmiştir. Bununla birlikte, araştırmanın katılımcıları da bu tanıma ilişkin kendi sınırlarını çizmişlerdir. Bir çok katılımcı, mobil iletişim teknolojilerini tartışırken ilk etapta ve tartışmanın çoğunluğu boyunca cep telefonlarını göz önünde bulundurarak görüşlerini bildirmişlerdir. Cep telefonunun sınırlılıkları çerçevesinde bazı kullanım engellerine, veya kullanışsız durumlar ile karşılaştıklarında (görüntülü konuşma gerçekleştirmek için kullanılan yazılımlardan çıkarılabileceği gibi) mobil iletişim teknolojilerinin “iç halka” alanından “orta halka” alanına adım atarak görüşlerini iletmişlerdir. Bazı katılımcılar, bu adımı atmaz (vücut dilinin yansıtılmasını mümkün görmeyen katılımcı gibi) mobil iletişim teknolojileriyle ilgili tanımlamalarını katı bir şekilde cep

telefonu ile sınırlamışlardır. Bu bağlamda, kavramsal olarak mobil iletişim teknolojilerinin kullanıcılar açısından neyi nitelediği önem kazanmaktadır. Westlund (2008: 443-444), “cep telefonu bir kişisel sesli iletişim aracı olarak yayıldığını” belirterek “cep telefonları ve çokluortamların tümleşmesi, cep telefonunun teknolojik mimarisinin değiştiği anlamına gelmektedir” ifadeleriyle mobil iletişim teknolojilerinin değişken yapılarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum yine de katılımcılarda gözlemlenebilen teknoloji tanımlamalarının genel geçer yeni tanımlamalara ihtiyaç duyulduğu anlamına gelmemektedir. Bu çalışma kapsamındaki az sayıda katılımcının “mobil iletişim teknolojileri” kavramı çerçevesinde cep telefonlarını ve özellikle yukarıda belirtildiği gibi sesli iletişim aracı olarak cep telefonlarını düşünmüş olmaları, mobil iletişim teknolojilerinin tanımlanmasının zorluğundan çok teknoloji kullanıcılarının teknoloji okuryazarlıklarının teknolojinin kendi gelişim hızına yetişemediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Teknolojinin, toplumun, bireylerin, ve bu üçlünün ilişkilerinin değişim hızı, alandaki araştırmaların yetişebileceği bir hız olmayabilir ve bu çerçevede Fortunati’nin önerdiği (2001) tanımlama, belirleme ve terminoloji zorlukları geçerli sayılabilse de çalışma kapsamında temel alınan Agar’ın (Agar, 2013) kişisel teknolojiler halkaları yaklaşımı tanımlamaları teknolojide ve cihazlardaki gelişmelere bağımlı olmadan kullanıcının, yani kişinin taşıyabileceği teknolojiler ve onları ne kadar kullanışlı gördüğünü temel aldığından mobil iletişim teknolojilerinin tanımlanıp sınıflandırılmasında gelecekte de geçerli bir şekilde kullanılabilir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda bir çok alanda katılımcılar, algılanan kullanışlılık ve algılanan kullanım kolaylığı konularında farklılık göstermiştir. Buna ek olarak, katılımcıların çeşitli konularda bu ölçeklerin hem kullanıcının kendisine hem de iletişim esnasında iletişime geçilen kişi veya kişilere göre değişebileceğini de ifade etmeleri, mobil iletişim teknolojilerinin alanyazında Agar’ın da önerdiği gibi “kişisel” teknolojiler olarak kabul edilmeleri gerektiğinin altını çizmektedir (Agar, 2013). Bu çerçevede, mobil iletişim teknolojilerini cebe sığabilen bilgisayarlar olarak düşünecek olursak, bilgisayarların bir çok fonksiyonunun olması gibi mobil iletişim teknolojilerinin de amaçlarının taşınabilir sesli iletişimden uzaklaşıp bilgisayar fonksiyonlarına taşındığı düşünülebilir. Her kullanıcı, mobil iletişim teknolojilerini kendi kullanım alanları ve amaçları çerçevesinde değerlendirdiğinden

yukarıda ifade edildiği gibi bazı kullanıcıların ortay çıkış amacı olan taşınabilir sesli iletişim ile sınırlı kalmaları, bazılarının ise bütün tümleşme fonksiyonlarından istifade etmeleri doğal karşılanabilir. Bu bağlamda mobil iletişim teknolojilerinin değerlendirilmesinde iletişim boyutlarına ilişkin incelemeler ve hatta kuramsal yaklaşımların yetersiz kalabildiği söylenebilir. Kullanıcıların kendilerindeki, kullanımlarındaki, ve teknolojilerin kendilerindeki çeşitliliğin karşısında bütünsel bir yaklaşımın aranması, bu çeşitliliğin sunabileceği bilgilerin genelleştirilebilirlik adına göz ardı edilmesine neden olabilir.

Araştırmanın kuramsal temelini oluşturan İODK ve TKM'nin bulgulardaki yansımaların incelendiğinde TKM'nin ölçütlerinin değerlendirilmesinde katılımcıların vermiş oldukları yanıtların etkili olduğu çıkarılabilir. İODK'nin durumunda ise gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin İODK kullanılarak ölçülmesine uygun veriler elde edilmesi için görüşme sorularının İODK'nin ölçütlerine göre ayrılması gerekmiştir. Bu durum, hem katılımcıların mobil iletişim teknolojilerini İODK'nin ölçütleri üzerinden düşünmemelerinden hem de mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarının bu ölçütler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmasından kaynaklanabilir. Bununla birlikte İODK'nin temel savı olan insanların iletişimde yüz yüze iletişimi tercih etmeleri, bu araştırma kapsamında tam olarak desteklenmemiştir. Katılımcı görüşlerinden çoğunlukla yüz yüze etkileşimin tercih edilebileceği çıkarılabilse de yüz yüze etkileşimin sağlanamadığı durumlarda iletişimin gerçekleştirilmesi için kullanılan iletişim ortamlarından yüz yüze etkileşime yaklaşımları her zaman beklenmemektedir. Bu durum, hem katılımcıların mobil iletişim teknolojileri hakkındaki algılamalarının yüz yüze etkileşime yönelik bir iletişim ortamı sağlamaya çalışmasını beklememelerinden, çalışsa da sağlayamamasından kaynaklanabilir. Her iki yaklaşımda da katılımcıların belirli iletişim koşulları çerçevesinde gecikmeli iletişimi tercih etmeleri, metin tabanlı iletişime olan yatkınlığı, ve yüz yüze etkileşime yaklaşmanın ölçütlerinden ikisi olan yüz mimiklerinin ve vücut hareketlerinin yansıtılması konusundaki olumsuz görüşleri çerçevesinde İODK'nin açıklayıcı gücünün yetersiz kaldığı söylenebilir. İODK, yüz yüze iletişime olan yatkınlığı evrimsel sürece dayandırarak açıklayabilse de bu çalışma kapsamında yer alan katılımcıların yüz yüze etkileşimden farklılaşan eğilimlerini açıklayamamaktadır. Bu durum, insan evriminin olmasa da insanların iletişim süreçleri hakkındaki

algılamalarının teknolojinin gelişimi ile birlikte vücutlarının değişebileceğinden çok daha hızlı değişebilmesinden kaynaklanabilir. Mobil iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu farklı iletişim olanakları ve seçenekleri, tercih edilebilen iletişim biçimlerini çeşitlendirdiğinden kullanıcıların, tarihsel süreç içerisinde yeni sayılabilecek bu biçimlerden faydalanarak yüz yüze etkileşimden kendi kullanımları açısından daha kullanışlı ve daha kolay kullanımlı iletişim süreçlerine yönelmelerini sağlamış olabilir. Yüz yüze etkileşimin zaman ve mekana bağımlı olmasına rağmen iletişim teknolojilerinin ve küreselleşmenin zaman ve mekandan bağımsız olarak ilerlemiş olmaları, ağ toplumu düzeni içerisinde yer alan bireylerin de bu yeni düzene ayak uydurabilmek için zaman ve mekandan bağımsızlaşmaları gerektiği gibi yüz yüze etkileşimden de feragat etmelerine sebep olmuş olabilir.

Kuramsal temelde ve literatür taramasında da ifade edildiği gibi, TKM'nin iki ölçütü konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. TKM'nin ölçütlerinin yetersiz bulunmasıyla oluşturulan TKM2'nin de ölçütleri, ölçüt olarak kullanımı zorlaştıran ve karmaşıklığa sebep olan yeni ölçütlere yer vermiştir. Bu araştırma kapsamında TKM'nin ölçütleri olan algılanan kullanışlılık ve algılanan kullanım kolaylığı, gerçekleştirilen görüşmeler esnasında katılımcıların kendi iradeleriyle, özellikle bu iki ölçüt ifade edilmese de kullanılan ölçütler olmuştur. Bir başka deyişle katılımcılar, mobil iletişim teknolojilerinin çeşitli boyutları hakkında görüşlerini ifade ederken içsel olarak algılanan kullanışlılıklarına ve algılanan kullanım kolaylıklarına değinmişlerdir. Bu gözlem çerçevesinde TKM'nin iki ölçütü, kavramsal olarak bu modelin farkında olunmasa bile teknoloji kullanıcıları tarafından kullanılan ölçütler olmaktadır. Bu durum da model olarak TKM'nin etkili bir model olarak düşünülebileceğini göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında mobil iletişim teknolojilerinin iletişim boyutları, çoğunlukla kişiler arası iletişim açısından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede oluşturulan kuramsal temel ve gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda katılımcı görüşleri de bu yaklaşımı desteklemekle beraber, Wei'in (2008: 37) belirttiği üzere "tümleşme medyası ve sayısal cihazlar hem bireyler arası hem de kitle iletişimi için kullanılabilir. Örneğin, mobil telefon ile gerçekleştirilen iletişime kişiden kişiye, gerçek zamanlı konuşma ve metin mesajlarına ek olarak kişiden kişiye asenkron iletişim (saklanan sesli ve e-posta)

dahildir. Dahası, bir kullanıcı bir bireye SMS gönderebileceği gibi aynı anda bir gruba da gönderebilir (yarışmalara katılmak gibi). Son olarak alıcılar da gerçek zamanlı tepki verebilir (sms üzerinden televizyon oylamaları gibi).” Bu nedenle araştırma kapsamında mobil iletişim teknolojileri, kitlesel iletişim olanakları üzerinden değil, kişisel iletişim olanakları olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların da mobil iletişim teknolojilerini kişisel teknolojiler olarak nitelermeleri, mobil iletişim teknolojilerinin henüz kişiselden kitlesele geçişlerini tamamlamamış olabileceklerinin bir işareti olabilir.

Mobil iletişim teknolojilerinde meydana gelen tümleşme göz önünde bulundurulduğunda, cihazlara yüklenebilen çokluortam fonksiyonlarının kullanıcılar tarafından kullanılan iletişim ortamlarına da yansımaları beklenmiş olabilir. Araştırmanın bulguları arasında öne çıkan tümleşme fonksiyonları cihazların bilgiye erişim için veri bağlantıları, yazılı iletişim olanakları, ve görüntüleme (kamera) fonksiyonları olmuştur. Bu bağlamda katılımcıların çoğunun önermiş olduğu ilk tümleşme fonksiyonunun ve katılımcılar arasında kullanımının bilgi erişimi olarak odaklandığı veri bağlantısı, mobil iletişim teknolojilerinin tümleşmesinden doğan en önemli özelliğin bireyler arası veya kitle iletişim olanaklarından ziyade ağ toplumunda sürdürülebilen bireysel varlıkları ilgilendiren bir özellik olmuştur.

5.2. Öneriler

Bu bölümde bu alanda gelecekte yapılabilecek çalışmalara ilişkin kavramsal önerilere, kuramsal önerilere ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmektedir.

5.2.1. Kavramsal öneriler

Teknoloji ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda sıkça karşılaşılan sorunların en başında, teknoloji alanının bütününe değişkenliği gelmektedir. McLuhan’ın teknolojik belirleyici yaklaşımının kabul edilmesi durumunda, teknolojinin kendisi insan yaşamını iyileştirmek, geliştirmek, kolaylaştırmak için var olmaktadır. Bu bağlamda teknoloji, onun oluşturulmasını sağlayan tüm alanlarda atılan adımlardan faydalanarak insanın neredeyse takip edemeyeceği bir hızda gelişmiştir, gelişmektedir, ve gelişmeye devam edeceği düşünülebilir. Bununla birlikte, teknolojinin kendi değişimi de onu yaratan ve

kullanan insanlardaki değişime de bağlıdır. Bireylerin, toplumların, ve ulusların kişisel, sosyal, yapısal ve ekonomik değişimlerinin teknolojiyi yönlendirmesi de söz konusu olacağından hem insanın hem de araçların örtüşük, bağlantılı değişimlerinin incelenmesi ve özellikle geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunulması sorunlu olabilmektedir. Bununla birlikte, bu çalışma kapsamında alanyazında teknolojinin önemli bir boyutu tartışılmış ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında “mobil” kavramı, detaylı bir şekilde incelenmiş, özellikle bir kişinin efor sarf etmeden üzerinde taşıyabilmesi temelinde mobil ve taşınabilir kavramlarında bir ayrıma varılmıştır. Kavramsal olarak; evrimsel açıdan yakın zamanda değişmesi beklenmeyen insan vücudunun nitelikleri göz önünde bulundurulursa “mobil” terimi için insan bedeninin ölçek olarak temel alınması, gelecekte de mobil teknolojilerin incelenmesi, geliştirilmesi, ve kullanılmasına ilişkin mobil kavramının kullanımı açısından önemli bir adım sayılabilir ve bu konuda literatürde ve bu çalışmada yer alan bilgiler, ilgili alandaki çalışmaların açık ve net olabilmeleri için önerilmektedir.

Bu çalışmaya ilişkin literatür taraması gerçekleştirilirken araştırmacı tarafından önemli sayılabilecek bir sorun ile karşılaşılmıştır. Bu sorun, başka dillerde tanımlanmış ve özgün kelimeleri bulunan kavramların, bu çalışmanın diline aktarılmasında meydana gelmiştir. Bu çerçevede, bilimsel bilginin üretimi sürecinde literatüre katkıda bulunmuş çeviri yapanların ve çalışma gerçekleştiren kişilerin katkılarının küçümsenmesi amaçlanmamaktadır. Bununla birlikte bu çalışma kapsamında özellikle duyu, algı, algılama, tutum ve davranış kavramlarının İngilizce karşılıklarından tanımlamaları ile birlikte çevirilerinin yapılması, bu çalışmada kullanılan bu terimlerin açık ve net bir şekilde kullanılabilmesi açısından önemli olmuştur. Bu nedenle, gelecekte bu kavramlara ilişkin gerçekleştirilecek çalışmaların da açık ve net olabilmeleri adına bu kavramların ayrı değerlendirilmeleri, incelenmeleri ve kullanılmaları önerilmektedir. Benzer bir şekilde bu çalışmanın konusu olmamakla beraber çalışma kapsamında gerçekleştirilen literatür taramalarında özellikle bilişim teknolojilerine ilişkin alanyazında, veri (“data” – işlenmemiş olgular ve materyaller), enformasyon (“information” – işlenmeye, kullanılmayan uygun bir şekilde biçimlendirilmiş veri), ve bilgi (“knowledge” – enformasyonun içselleştirilerek kullanılması, kullanılabilir ve uygulanabilir hale dönüşmesi) kavramlarının, farklı kelimelerinin farklı tanımlamalarına rağmen bilgi kavramının kapsamlı çatısı altında sunulduğu tespit

edilmiştir. Bu kavramlar arasındaki ayırımın anlaşılması ve ifade edilmesi, gelecekte gerçekleştirilen çalışmaların daha anlaşılabilir olmaları açısından ve bilimin evrenselliği için bilim dilinin de evrenselleşmesi açısından önem taşımaktadır.

5.2.2. Kuramsal öneriler

Bu araştırmanın kuramsal temelini İletişim Ortamları Doğallığı Kuramı ve Teknolojinin Kabulü Modeli oluşturmuştur. Bu iki kuramsal yaklaşım, araştırmada kapsamlı bir şekilde tanıtılmış ve tartışılmıştır. Kuramların kendi temellerine, güçlü ve sınırlı yönlerine, ve eleştirilerine de yer verilmiştir. Bununla birlikte, araştırmanın tamamlanmasının ardından bu iki kuram ile ilgili bazı önerilerde bulunulabilir.

İODK, İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı'na yöneltilen eleştiriler doğrultusunda geliştirilen, açıklayıcı gücünü insanların fizyolojik beceri ve sınırlılıkları çerçevesinde insan evrimine dayandıran bir kuramdır. Savının temelinde, insanların evrimleri itibariyle yüz yüze etkileşim ve iletişim için uygun donanımlara sahip olduğunu, bu bağlamda da duyu organlarımızın yeterlilikleri çerçevesinde iletişim kurduğumuz yatmaktadır. Teknolojinin gelişimi ise insan evriminden oldukça daha hızlı meydana geldiğinden bu savın merkezinde bazı sorunlar tespit edilmiştir. Küreselleşme, iletişim teknolojilerin gelişimi, teknoloji yoluyla hem iletişimin hem de insan yaşantısının zaman ve mekandan bağımsız hale gelmesi gibi nedenlerle yüz yüze iletişim ve etkileşimin önemi olmasa bile ağırlığı tartışılabilir hale gelmiştir. İODK'nin ölçütleri doğrultusunda insanların iletişim tercihlerine ilişkin bazı beklentiler, apriori (öncül) olarak oluşturulabilse de en azından bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, İODK'nin açıklayıcı gücünün yetersiz kalabileceğine işaret etmektedir. Bireylerin değişken ihtiyaçları ve tercihleri, özellikle anındalık ve metin tabanlı iletişim konusunda çeşitliliğe sebep olmuştur. Çoğunlukla anındalığın tercih edilmesi ve eşzamanlı iletişimin olumlu algılanmasına rağmen gecikmeli iletişimin de faydalı görülmesi, gecikmeli iletişimde de metin tabanlı iletişim yöntemlerine olan yatkınlığın ifade edilmesi, İODK çerçevesinde açık ve net bir şekilde açıklanamamaktadır ve ancak yorumlanabilmektedir. Bu eğilim ve tercihlerin, aynı bireyler tarafından, farklı koşullar altında da değişiklik gösterebilmesi, iletişim sürecinin kişisel (buradaki kişisel ifadesi, İngilizcedeki "personal" terimini nitelemekte olup hem kişiye özgü, hem de

kişinin özgün yaklaşımından doğan bir ifade olup zihinsel sürecin mahrem boyutunu da ifade ederek bireyden çoğunluğa genellemedeki zorluğu yansıtmak üzere kullanılmıştır) doğasını yansıtmaktadır. Bu çerçevede, çeşitlilik ve değişkenlik gösteren bu fenomenin açıklanabilmesinde kuramsal bir yaklaşımın yetersiz kalabileceği düşünülebilir. Bu sınırlılıklara rağmen ve bu çalışma çerçevesinde bulguların bazı durumlarda İODK ile çelişmesine rağmen İODK, çoğunlukla bulguların yorumlanmasına yeterli olacak derecede açıklayıcı olabilmiş, mobil iletişim teknolojilerinin iletişim süreçlerinin değerlendirilmesi için kullanışlı ölçütler sunmuştur. Güçlü yönlerine rağmen literatürde, İODK'nin temelini oluşturan İOZK daha yaygın olup İODK'nin uygulanmamış olması, hem nispeten yeni bir kuram olmasından kaynaklanabilir, hem de İODK'nin alanda henüz yeterli oranda sınanmamasına sebep olmuş olabilir. Bu nedenlerle gelecekte gerçekleştirilebilecek çalışmalar için önerilmektedir.

Teknolojinin Kabulü Modeli, bu çalışma kapsamında kullanılan kuramsal temelin ikinci boyutunu oluşturup teknolojilerin kullanıcılarca kabul görüp görmeyeceğinin algılanan kullanışlılık ve algılanan kullanım kolaylığı üzerinden belirlenebileceğini öneren bir modeldir. TKM'ye yönlendirilen eleştiriler, bu eleştiriler doğrultusunda önerilen daha yeni ve daha kapsamlı sayılabilecek kuramlar ve modeller daha önce tartışılmış olsa da alanyazında da görülebileceği üzere araştırmacılar ve araştırmaları, TKM'ye yönelmektedir. Bunun sebeplerinden biri, bu çalışmada da ortaya çıkan ilginç bulgulardan biri olabilir. Bu çalışma kapsamında katılımcıların mobil iletişim teknolojileri hakkındaki görüşleri sorulduğunda, katılımcıların TKM'den ve iki ölçütünden haberleri olmasa ve bu konuda bilgilendirilmemiş olmalarına rağmen görüş ve deneyimlerini kullanışlılık ve kullanım kolaylığı üzerinden ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bu iki ölçüt, insanların teknoloji ile ilgili kullanım öncesi, kullanım esnası ve kullanım sonrası zihinsel ve fiziksel süreçlerinde içsel olarak kullandıkları değerlendirme ölçütleri olabilir. Bu çerçevede TKM, teknoloji kullanımı ve kabulüne ilişkin çalışmaların gerçekleştirilmesi için önerilmektedir.

5.2.3. Araştırmacılara yönelik neriler

Yukarıda ifade edilen kavramsal ve kuramsal öneriler, gelecekte çalışma gerçekleştiren araştırmacılar için de öneri boyutu taşımaktadır. Bunlara ek olarak bu çalışmanın bulguları ve gerçekleştirilirken edinilen deneyimleri doğrultusunda bazı önerilerde bulunulabilir.

Bu alışma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine analiz, anlamlı bulgular ile sonuçlanmış olsa da gelecekte bu ve benzer konularda benzer yöntemlerle gerçekleştirilecek çalışmalar daha yüksek katılımcı sayılarıyla daha fazla veriye ve bulguya erişebilir. Bununla birlikte katılımcı sayısının artması ile birlikte veri toplama ve analiz süreçlerinin zorluklarının katlı bir Şekilde artması nedeniyle gelecekte daha yüksek sayıda katılımcı ile gerçekleştirilecek çalışmalar için nicel yöntemler önerilebilir. Bu hem araştırma sürecinin yükselen katılımcı sayısı ile birlikte zorlaşmasını engelleyebilir, hem de farklı veriler ve farklı bulgular ile alana zenginlik katabilir.

Bu alışma kapsamında niversite ğrencilerinin tercih edilmesi konusunda değinilmiş olsa da gelecekteki çalışmalarda teknoloji kullanıcılarının alım gücünün teknoloji kullanımlarına olan etkileri öngörülerek alım gücü ile kullanım arasındaki ilişki sorgulanabilir, buna bağlı olarak da benzer çalışmalarda katılımcı olarak özellikle teknoloji kullanma fırsatı yakalamış kullanıcılar tercih edilebilir.

Bu çalışmanın bulguları, bu alanda benzer çalışmaların gerçekleştirilmesiyle zenginleştirilebilir. Aynı veya benzer ölçütler ve benzer katılımcıların kullanılmasıyla teknolojiye ilişkin kullanımlar ve kullanıcıların algılamaları hakkında daha zengin bir bilgi birikimi oluşturulabilir. Bu bağlamda karşılaştırmalı çalışmalar önerilmektedir.

Ekler Listesi

	<u>Sayfa</u>
Ek 1. Görüşme soruları.....	112
Ek 2. Görüşmeci Katılım Formu	113
Ek 3. Tematik Analiz Tablo Örneği	114

EK-1

Görüşme Soruları

1. Mobil iletişim teknolojilerinin her zaman her yerde kullanımı konusunda ne düşünüyorsunuz?
2. Mobil iletişim teknolojilerini kullanırken iletişimde bulunduğunuz kişiyle aynı anda aynı yerde bulunmak veya bulunuyormuş gibi hissetmek sizce kullanımı nasıl etkiler?
3. Mobil iletişim teknolojilerinde sesli görüşme ve online chat gibi gerçek zamanlı anında iletişim ile SMS ve eposta gibi araya zaman girebilen iletişim hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Mobil iletişim teknolojilerinin anında iletişim sağlamaları bakımından kullanımlarını nasıl nitelersiniz?
5. Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim için karşınızdaki kişi veya kişilerin yüzlerini görmeniz ya da görmemeniz konusunda ne düşünüyorsunuz?
6. Mobil iletişim teknolojilerinde iletişim esnasında yüz mimiklerinizi ifade edebilmek veya gözlemleyebilmek sizin için kullandığınız teknolojinin kullanımını nasıl etkilemektedir?
7. Mobil iletişim teknolojilerinde vücut dilinin yansıtılabilmesi ve gözlemlenebilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?
8. Mobil iletişim teknolojilerinde anında veya sesli mesaj gibi gecikmeli bir şekilde konuşma yapabilmek ve dinleyebilmek hakkında ne düşünüyorsunuz?

EK-2

**Üniversite Öğrencilerinin Mobil İletişim Teknolojileri Hakkındaki Algılamalarına
İlişkin Nitel Araştırma Görüşmesi**

Değerli Katılımcı,

“Üniversite Öğrencilerinin Mobil İletişim Teknolojileri Hakkındaki Algılamaları” başlıklı doktora tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen görüşmelere katkı sağlamayı kabul ettiğiniz için teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin mobil iletişim teknolojilerini nasıl algıladıkları ve kullanımlarına ilişkin görüşlerinin saptanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda görüşmeler, araştırmanın çerçevesi üzerinden oluşturulan sekiz sorudan oluşmaktadır. Görüşmede vereceğiniz yanıtlar yalnızca bilimse amaçla kullanılacak ve hiçbir şekilde üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Bu görüşme çalışması gönüllü katılım esasına dayalı yapılmaktadır.

Değerli katkılarınız için teşekkürlerimizi sunarız.

Ar. Gör. Onur Yumurtacı
Anadolu Üniversitesi
İletişim Bilimleri Fakültesi
oyumurtaci@anadolu.edu.tr

Tematik Analiz Tablo Örneği

Katılımcı	3. Soru: Mobil iletişim teknolojilerinde sesli görüşme ve online chat gibi gerçek zamanlı anında iletişim ile SMS ve eposta gibi araya zaman girebilen iletişim hakkında ne düşünüyorsunuz?	Tema	Ana Tema
Çağatay	Online chat, görüntülü konuşma işini sürekli gerçekleştiren biri olarak daha iyi olduğu yönler de var, eksik olduğu yönler de var. Bu biraz da internet bağlantısına bağlı oluyor. Sürekli görüntüdeki kalitesizlik, bağlantının sürekli kopabiliyor olması ya da düşüyor olması, mesajdaki sürekliliği sağlamıyor. O yüzden bir yönde eksisi var, bir yönde artışı var. Ben çok büyük bir fark göremiyorum ikisinin arasında.		
Pekin	Görüntülü konuşma gibi imkanlar aslında yeteri kadar etkili değilmiş gibi. Şu anda bilmiyorum, belki benim elimdeki olanaklardan dolayı böyle geliyordur. Sonuçta bir takılma oluyor, araya bir şey giriyormuş gibi... Bu resmi yazışmalarda bir avantaj. Çünkü üzerine düşünme, daha net bir şekilde ifade etme fırsatınız oluyor. Bu resmiyet için bir avantaj olabilir. Günlük hayatta çok da bir etkisi olduğunu düşünmüyorum... Resmiyet bazında eş zamansızlık ama günlük kendi ihtiyaçlarımı karşılama yönünde eş zamanlıyı tercih ediyorum.		
Duygu	İkisinin de farklı kullanımları olduğunu düşünüyorum. Bazı durumlarda SMS, daha zamanlı konuşmak işe yararken, diğer kişiyle sesli konuşmak, o anda yüze konuşmak daha işe yarar. Ya da o duruma daha uygun olabiliyor... Kişiye göre değişiyor aslında. Kimileriyle SMS ya da yazışma yoluyla konuşmak daha		

	iyiyken kimileriyle görüşmek daha kullanışlı oluyor benim açımdan.		
Ayşe	Sanırım bu biraz bizi sabırsızlaştıran bir şey. Anında cevap almak istiyorsunuz sonuçta birine bir şey yazarken, ya da çünkü acil olmasa ya yazmazsınız ya da, örneğin sevgilinizle konuşuyorsunuz, hemen cevap almak istiyorsunuz. E-mail ile ya da bunun için mektup bile kullanılabilir yani e-mail yerine. O derece düşük bence. Ya da iş için daha resmi şeylerde mail kullanıyorsunuz, ya da bir dedikodu bile sürdürebiliyorsunuz. O yüzden... cevabı düşüncecek, anında konuşma tamamen yan yana konuşmak gibi. Bunun farkı sadece bence biri daha formal geliyor, biri daha informal geliyor.		
Gülcan	Anında iletişim kurmak, yüz yüze iletişim kurmak daha avantajlı. Ama e-posta gibi daha resmi işlerde kullanılan şeylerin de farklı avantajları var. İçeriğe bağlı değişiyor. Kişisel tercihim kiminle iletişim kurmak istediğime bağlı olarak değişiyor.		
Emin	Mail ya da sms tarzı şeylerde bazen karşı taraf anında dönüş yapamayabiliyor. Belli bir süre beklemeniz gerekebiliyor ve aciliyeti olan durumlarda bu süreci yavaşlatabiliyor. Fakat yardıma ihtiyacınız var, acilen yapmanız gereken bir şey var, direk Whatsapp gibi Skype gibi telefon üzerinden de ulaşabileceğiniz hızlı çözüm yollarıyla görüşmeniz daha hızlı ve daha kolay olabiliyor... Duruma göre değişir demek istiyorum çünkü bazen düşünüp tasarlamamız gereken bir karşılık vermeniz gerekebilir. Bunun için zaman, mail gibi, sms gibi iyi olabilir. Bazen de gerçek zamanlı bir şeyler anlatırken açıklamak konusunda daha detaylı ve hızlı açıklayabilirsiniz diye düşünüyorum.		
Nilay	Ben sms, e-posta ya da o tarz kullanımları genellikle resmi şeylerde kullanıyorum.		

	<p>Çok yakın olmadığım insanlara mesaj atarım, ya da çok resmi bir işle ilgili bir şeyse mail atarım. Onun dışında daha birincil ilişkilerde, sesli konuşmalar, chat, o tarz şeyleri kullanıyorum. Resmi ilişkilerde yazışma yoluyla yapılan iletişim, araya zaman girebilen iletişim biraz daha faydalı. Yazdığım şeyleri derleyip toparlamak, biraz hazırlıklı olmak açısından. Ama onun dışında gündelik muhabbetlerde birebir anlık cevap alınması adına şey daha faydalı bence.</p>		
Kenan	<p>Araya zaman girebilen iletişimler daha çok bize yalan söyleme imkanı sağlıyor. O anlamda diğer görüntülü konuşmalar bu imkanı çok sağlamıyor. Ama aynı zamanda SMS gibi görüntüsüz bir şey, bir dil üzerinden yapılan görüşmelerde bir soğukluk da var. O yüzden biz de smiley gibi küçük şeylere başvuruyoruz bu anlamda. Bir yanda bunların ortaya çıkmasını sağlıyor, ama görüntülü konuşmada zaten bu, görüntülü olarak yapıldığı için hem yalan söyleme şansımız hem soğukluk da azalıyor.</p>		

Kaynakça

- Adams, D. A.; Nelson, R. R. ve Todd, P. A. (1992). Perceived usefulness, ease of use and usage of information technology: a replication. *MIS Quarterly*, 16 (2), 227-247.
- Agar, J. (2013). *Constant Touch: A Global History of the Mobile Phone*. London: Icon Books.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: a theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84 (5), 888-918.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Aziz, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bagozzi, R. P. (2007). The legacy of the technology acceptance model and a proposal for a paradigm shift. *Journal of the Association for Information Systems*, 8 (4), 244-254.
- Basalla, G. (2004). *Teknolojinin Evrimi*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- Benner, C. (2004). Labor in the network society: lessons from silicon valley, *The Network Society - A Cross-cultural perspective* (s. 174-198). Northampton, Massachusetts, United States of America: Edward Elgar Publishing.
- Bouma, G. D. ve Atkinson, G. (1997). *Social Science Research* (2. Baskı). New York: Oxford University Press.
- Brumberger, E. (2011). Visual literacy and the digital native: an examination of the millennial learner. *Journal of Visual Literacy*, 30 (1), 19-47.

- Castells, M. (2000). *The Information Age: Economy, Society & Culture* (2. baskı). Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (2004). *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, M. ve Cardoso, G. (2006). *The Network Society - From Knowledge to Policy*. Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Castells, M. ve Ince, M. (2006). *Manuel Castells'le Söyleşiler*. (Çev: E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chau, P. Y. (1996). An empirical assessment of a modified technology acceptance model. *Journal of Management Information Systems - Special section: Strategic and competitive information systems*, 13 (2), 185-204.
- Corlett, D.; Sharples, M.; Bull, S., ve Chan, T. (2005). Evaluation of a mobile learning organiser for university students. *Journal of Computer Assisted Learning*, 21, 162-170.
- Daft, R. L. ve Lengel, R. H. (1988). The selection of communication media as an executive skill. *Academy of Management Executive*, 2 (3), 225-232.
- Daft, R. ve Lengel, R. (1984). Information richness: a new approach to managerial behavior and organizational design. (L. Cummings, ve B. Staw) *Research in organizational behavior* (6), 191-233.
- Davis. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13 (3), 319-340.
- Davis. (1993). User acceptance of information technology system characteristics, user perceptions and behavioral impacts. *International Journal of Man-Machine Studies*, 38 (3), 475-487.
- Davis, F.; Bagozzi, R. P. ve Warshaw, P. R. (1989). User acceptance of computer technology: a comparison of two theoretical models. *Management Science*, 35 (8), 982-1003.

- Dennis, A. R. ve Kinney, S. T. (1998). Testing media richness theory in the new media: the effects of cues, feedback and task equivocality. *Information Systems Research*, 9 (3), 256-275.
- Dennis, A. R. ve Valacich, J. S. (1999). Rethinking media richness: towards a theory of media synchronicity. *Proceedings of the 32nd Hawaii International Conference on System Sciences*. 1, s. 10-17. Hawaii: IEEE.
- Denscombe, M. (2007). *The Good Research Guide*. Buckingham: Open University Press.
- El-Shinnawy, M. ve Markus, L. M. (1997). The poverty of media richness theory: explaining people's choice of electronic mail vs. voice mail. *International Journal of Human-Computer Studies*, 46, 443-467.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Öteki Kuram*. Ankara: ERK Yayınları.
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel Araştırma Sarmalı* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Londra: Addison-Wesley.
- Fortunati, L. (2001). The mobile phone: an identity on the move. *Personal and Ubiquitous Computing*, 5 (2), 85-98.
- Frاند, J. (2000). The Information-Age Mindset: Changes in students and implications for higher education. *EDUCAUSE Review*, 15-24.
- Friedl, J. ve Vercic, A. T. (2011). Media preferences of digital natives' internal communication: A pilot study. *Public Relations Review*, 37 (1), 84-86.
- Gefen, D. ve Straub, D. W. (1997). Gender differences in the perception and use of e-mail: an extension to the technology acceptance model. *MIS Quarterly*, 21 (4), 389-400.
- Given, L. M. (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Los Angeles: Sage Publications.

- Glesne, C. (2011). *Becoming Qualitative Researchers* (4. Baskı). San Francisco: Peachpit Press.
- Goggin, G. (2009). Adapting the mobile phone: the iPhone and its consumption. *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies*, 23 (2), 231-244.
- Green, L. (2010). *The Internet: An Introduction to New Media*. Oxford: Berg Publishers.
- Helal, A. A.; Haskell, B.; Carter, J. L.; Brice, R.; Woelk, D. ve Rusinkiewicz, M. (1999). *Any Time, Anywhere Computing: Mobile Computing Concepts and Technology*. (A. A. Helal) New York, U.S.A.: Kluwer Academic Publishers.
- Hendrickson, A. R.; Massey, P. D. ve Cronan, T. P. (1993). On the test-retest reliability of perceived usefulness and perceived ease of use scales. *Management Information Sciences Quarterly*, 17, 227-230.
- Horrigan, J. B. (2007). *A Typology of Information and Communication Technology Users*. American Life Project. Washington D. C.: Pew Research.
- Horrigan, J. (2009). *The Mobile Difference*. Pew Internet. Washington D. C.: Pew Research.
- Irving, C. J. ve English, L. M. (2011). Community in cyberspace: gender, social movement learning, and the internet. *Adult Education Quarterly*, 61 (3), 262-278.
- Kahai, S. S. ve Cooper, R. B. (2003). Exploring the core concepts of media richness theory: the impact of cue multiplicity and feedback immediacy on decision quality. *Journal of Management Information Systems*, 20 (1), 263-299.
- Kakihara, M. ve Sorensen, C. (2001). Expanding the 'Mobility' Concept. *SIGGROUP Bulletin*, 22 (3), 33-37.

- Kakihara, M. ve Sorensen, C. (2002). Mobility: an extended perspective. *Proceedings of the 35th Hawaii International Conference on System Sciences*. Big Island: IEEE Computer Society.
- Keil, M.; Beranek, P. M. ve Konsynski, B. R. (1995). Usefulness and ease of use: field study evidence regarding task considerations. *Decision Support Systems*, 13 (1), 75-91.
- Kim, Y., Lee, J.-D., ve Koh, D. (2005). Effects of consumer preferences on the convergence of mobile telecommunications devices. *Applied Economics*, 37 (7), 817-826.
- Kinney, S. T. ve Dennis, A. R. (1994). Re-evaluating media richness: cues, feedback, and task. *Hawaii International Conference on Systems Sciences* (s. 21-30). Hawaii: System Sciences.
- Kock, N. (2005). Media richness or media naturalness? The evolution of our biological communication apparatus and its influence on our behavior toward e-communication tools. *IEEE Transactions on Professional Communication*, 48 (2), 117-132.
- Kock, N. (2001). The ape that used email: understanding e-communication behavior through evolution theory. *Communications of the Association for Information Systems*, 5 (3), 1-29.
- Kock, N. (2004). The psychobiological model: towards a new theory of computer-mediated communication based on darwinian evolution. *Organization Science*, 15 (3), 327-348.
- Koffka, K. (1922). Perception: an introduction to the gestalt-theorie. *Psychological Bulletin*, 531-585.
- Kongar, E. (2004). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kvavik, R. B. (2005). Convenience, communications, and control: how students use technology, *Educating the Net Generation* (s. 7.1-7.20). Boulder, CO: Educause.
- Lee, M., Lee, J., ve Cho, Y. (2009). How a convergence product affects related markets: the case of the mobile phone. *ETRI Journal* , 31 (2), 215-224.
- Lee, Y.; Kozar, K. A. ve Larsen, K. R. (2003). The technology acceptance model: past, present, and future. *Communications of the Association for Information Systems*, 12, 752-780.
- Li, Y. ve Ranieri, M. (2010). Are 'digital natives' really digitally competent?: a study on Chinese teenagers. *British Journal of Educational Technology*, 41 (6), 1029-1042.
- Lohnes, S. ve Kinzer, C. (2007). Questioning assumptions about students' expectations for technology in college classrooms. *Innovate*, 3 (5).
- Malhotra, Y. ve Galletta, D. F. (1999). Extending the technology acceptance model to account for social influence: theoretical bases and empirical validation. *IEEE*.
- May, H., ve Hearn, G. (2005). The mobile phone as media. *International Journal of Cultural Studies*, 8 (2), 195-211.
- McLuhan, M. (2003). *Understanding Media*. California: Gingko Press.
- McMillan, J. H. (2004). *Educational Research* (4. Baskı ed.). Boston, A.B.D.: Pearson.
- Mills, A. J., Eurepos, G., & Wiebe, E. (2010). *Encyclopedia of Case Study Research*. Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Neisser, U. (2009). *cognitive psychology*. Grolier Multimedia Encyclopedia: <http://gme.grolier.com.ccnny-proxy1.libr.ccnny.cuny.edu/cgi-bin/article?assetid=0066790-0> (Erişim tarihi: 30.05.2011).
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (2. Cilt). (Çev: S. Özge). Ankara: Yayınodası.

- Oskay, Ü. (1982). *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları No: 495.
- Perner, L. (2010). *University of Southern California*. Consumer Behavior - Perception: http://www.consumerpsychologist.com/cb_Perception.html (Erişim tarihi: 12.18.2010).
- Postman, N. (1993). *Technopoly: the Surrender of Culture to Technology*. New York: Vintage Books.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On The Horizon*, 9 (5), 1-6.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan, ve Z. Akyüz) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovations*. New York: Free Press.
- Sarantakos, S. (2005). *Social Research* (3. Baskı). New York: Palgrave Macmillan.
- Segars, A. H. ve Grover, V. (1993). Re-examining perceived ease of use and usefulness: a confirmatory factor analysis. *MIS Quarterly*, 17 (4), 517-525.
- Selwyn, N. (2009). The digital native - myth and reality. *Aslib Proceedings*. 61-4, s. 364-379. Emerald Group.
- Sheer, V. C. ve Chen, L. (2004). Improving media richness theory: a study of interaction goals, message valence, and task complexity in manager-subordinate communication. *Management Communication Quarterly*, 18 (76), 76-93.
- Sherif, M. (1935). A study of some social factors in perception. *Columbia University Archives of Psychology*, 187, 60-81.
- Smith, A., Lee, R. ve Zickuhr, K. (2011). *College students and technology*. Pew Internet. Washington D.C.: Pew Internet.
- Smith, B. (1994). *Austrian Philosophy*. Chicago, Illinois: Open Court Publishing Company.

- Smith, J. A. (1997). *Aristotle - De Anima (On The Soul)*. (Editör: C. D. Green, Çev: J. A. Smith), York University Classics in the History of Psychology: <http://psychclassics.yorku.ca/Aristotle/De-anima/de-anima2.htm> (Erişim tarihi: 23.05.2011).
- Sorensen, C. (2002). Digital nomads and mobile services. *receiver*, 6, s. 1-6.
- Stalder, F. (2006). *Manuel Castells*. Cambridge: Polity Press.
- Stufflebeam, R. (2007). *Perception: An Introduction*. The Mind Project: <http://www.mind.ilstu.edu> (Erişim tarihi: 15.12.2010).
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Taylor, S. ve Todd, P. A. (1995). Understanding information technology usage: a test of competing models. *Information Systems Research*, 6 (2), 145-176.
- Thornham, H. ve McFarlane, A. (2011). Discourses of the digital native. *Information, Communication & Society*, 14 (2), 258-279.
- Trevino, L.; Lengel, R. ve Daft, R. (1987). Media symbolism, media richness and media choice in organizations. *Communication Research*, 14 (5), 553-574.
- Valacich, J.; Mennecke, B. E.; Wachter, R. M. ve Wheeler, B. C. (1992). Extensions to media richness theory: a test of the task-media fit hypothesis. *Proceedings of the 27th Hawaiian International Conference on System Sciences* (s. 52-90). Maui, Hawaii: Communication Research.
- Venkatesh, V. (2000). Determinants of perceived ease of use: integrating control, intrinsic motivation and emotion into the technology acceptance model. *Information systems research*, 11 (4), 342-365.
- Venkatesh, V. ve Davis, F. D. (1996). A critical assessment of potential measurement biases in the technology acceptance model: three experiments. *International Journal of Human-Computer Studies*, 45 (1), 19-45.

- Venkatesh, V. ve Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: four longitudinal field studies. *Management Science* (46), 186-204.
- Venkatesh, V.; Morris, M. G.; Davis, F. D. ve Davis, G. B. (2003). User acceptance of information technology: toward a unified view. *MIS Quarterly* (27), 425-278.
- Venkatesh, V.; Speier, C. ve Morris, M. G. (2002). User acceptance enablers in individual decision making about technology: toward an integrated model. *Decision Sciences*, 33 (2), 297-316.
- Wei, R. (2008). Motivations for using the mobile phone for mass communications and entertainment. *Telematics and Informatics*, 25, 36-46.
- Westlund, O. (2008). From mobile phone to mobile device: news consumption on the go. *Canadian Journal of Communication*, 33 (3), 443-463.
- Wiredu, G. O. (2006). *Perception, Mobility and the Affordances of Portable Computers: An Historical Epistemology of Mobile Computing*. wiredu.net: <http://wiredu.net> (Erişim tarihi: 13.05.2011).
- Wiredu, G. O. (2007). User appropriation of mobile technologies: motives, conditions and design properties. *Information and Organization*, 17 (2), 110-129.
- Wu, J.-H. ve Wang, S.-C. (2005). What drives mobile commerce? an empirical evaluation of the revised technology acceptance model. *Information & Management* (42), 719-729.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (1994). *Case Study Research - Design and Methods* (2. Baskı). Thousand Oaks, California, U.S.A.: SAGE Publications.
- Yin, R. K. (1984). *Case Study Research: Design And Methods*. Beverly Hills, CA: Sage.

Zickuhr, K. (2011). *Generations and their gadgets*. Pew Research Center. Washington D.C.: Pew Internet.